

ΑΠΟΛΛΩΝΙΟ:

προσεγγίζοντας το όνειρο

Στρατάκη Μαρία

ΑΠΟΛΛΩΝΙΟ: προσεγγίζοντας το όνειρο

Πολυτεχνείο Κρήτης
Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Επιμέλεια: **Στρατάκη Μαρία**
Επίβλεψη: **Τσακαλάκης Δημήτριος**

Χανιά
Νοέμβριος 2020

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Δημήτριο Τσακαλάκη για την πολύτιμη καθοδήγηση και υποστήριξή του καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας ερευνητικής εργασίας.

Ευχαριστώ συνάμα από καρδιάς την οικογένειά μου και τους φίλους μου για την αμέριστη στήριξη που μου έχουν δώσει όλο αυτό το διάστημα.

Περίληψη

Η παρούσα ερευνητική εργασία εστιάζει στη διερεύνηση του σχεδιασμού του οικισμού του Απολλωνίου στο Πόρτο Ράφτη, σχεδιασμένο από τον αρχιτέκτονα και πολεοδόμο Κωνσταντίνο Δοξιάδη. Σκοπός της εργασίας είναι η μελέτη του οικισμού σε όλες τις κλίμακες σχεδιασμού και η διερεύνηση της προσαρμογής και αποτύπωσης στοιχείων των θεωριών που είχε αναπτύξει ο Δοξιάδης, της προσωπικότητας του, άλλων προγενέστερων οικιστικών του έργων, καθώς επίσης και στοιχείων που προσάρμοσε στον οικισμό λόγω των επιρροών που δέχτηκε από ποικίλες προσωπικότητες και από αρχιτεκτονικά κινήματα της εποχής.

Η ερευνητική εργασία είναι δομημένη σε πέντε ενότητες. Στην πρώτη ενότητα παρουσιάζεται εισαγωγικά μια σύντομη περιγραφή του οικισμού του Απολλωνίου και παρατίθεται ο σκοπός της έρευνας και η μέθοδος συλλογής στοιχείων και ερμηνείας. Στη συνέχεια δίνονται στοιχεία της προσωπικότητας του Κωνσταντίνου Δοξιάδη και της συμβολής του στον τομέα της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας σε γενικό πλαίσιο. Ακολουθεί η τρίτη ενότητα, όπου αναλύονται οι θεωρητικές προσεγγίσεις του αρχιτέκτονα, οι οποίες εφαρμόστηκαν στο Απολλώνιο, και παρουσιάζονται οι αρχικές σκέψεις του γύρω από τον οικισμό και η εξέλιξη του οικισμού στο χρόνο. Στην επόμενη ενότητα μελετώνται και αναλύονται τα αρχιτεκτονικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά του οικισμού σαν σύνολο, αλλά και σε επιμέρους τμήματα. Πιο συγκεκριμένα, μελετώνται τα στάδια σχεδιασμού του οικισμού, η χωροθέτηση και η διάταξη των κτισμάτων, ο σχεδιασμός των μονάδων κατοικιών και των κοινόχρηστων κτιρίων και ο σχεδιασμός του περιβάλλοντα τους χώρου, που περιλαμβάνει την κυκλοφορία και την φύτευση μέσα στον οικισμό. Τέλος, επιχειρείται μια συνολική ερμηνεία των παραπάνω στοιχείων και διεξάγονται τα συμπεράσματα με σκοπό την αξιολόγηση του τελικού σχεδιασμού του οικισμού του Απολλωνίου.

Περιεχόμενα	
A Μέρος Εισαγωγή	8
1. Συνοπτική περιγραφή	9
2. Σκοπός έρευνας	11
3. Μέθοδος συλλογής στοιχείων και ερμηνείας	12
B Μέρος Το πρόσωπο του Κωνσταντίνου Δοξιάδη	14
1. Σύντομο Βιογραφικό	15
2. Η σημασία του έργου του	21
Γ Μέρος Σκεπτόμενος το όνειρο	22
1. Θεωρητικές προσεγγίσεις που εφαρμόστηκαν στο Απολλώνιο	23
2. Αρχικές σκέψεις γύρω από το Απολλώνιο	37
3. Η χρονική εξέλιξη του Απολλωνίου	45
Δ Μέρος Αρχιτεκτονικά και Μορφολογικά στοιχεία οικισμού	50
1. Στάδια σχεδιασμού	51
2. Χωροθέτηση και διάταξη κτισμάτων	61
3. Μονάδες κατοικίας	70
4. Κοινόχρηστα κτίρια	85
5. Ο περιβάλλον χώρος [Κυκλοφορία, φύτευση]	105
Ε Μέρος Επίλογος	120
Ερμηνεία - Συμπεράσματα	121
Βιβλιογραφία	127

A ΜΕΡΟΣ | ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Συνοπτική περιγραφή 1

Σκοπός έρευνας 2

Μέθοδος συλλογής στοιχείων
και ερμηνείας 3

A 1 ΜΕΡΟΣ

Εικ. 1: Αεροφωτογραφία του Απολλωνίου

Εικ. 2: Πανοραμική άποψη Απολλωνίου

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

«Η γη του Απολλωνίου από την πρώτη στιγμή, ο κάβος αυτός ο βράχος, στάθηκε για τον Ντίνο Δοξιάδη η αρχή του Ονείρου.

Εδώ στάθηκε και περπάτησε, τριγυρισμένος από τη θάλασσα, τα νησιά και πολλή ομορφιά και ονειρεύτηκε τη μικρή του Εντοπία.

Χρόνια σκεφτόταν και ονειρευόταν στο χώρο αυτό, έναν οικισμό με μέτρο τον άνθρωπο και κύρια στοιχεία την ομορφιά, τη λογική την ανθρώπινη ευτυχία, όλα αυτά μέσα από μια απλή, αληθινή, σοφή αρχιτεκτονική με την πέτρα, τα λουλούδια, την θάλασσα, μοναδικά στολίδια».

Εμμά Κ. Δοξιάδη¹

Το Απολλώνιο στο Πόρτο Ράφτη [Εικ. 1,2,3] αποτελούσε το όραμα του αρχιτέκτονα και πολεοδόμου Κωνσταντίνου Δοξιάδη για τους ανθρώπινους οικισμούς. Κύριο μέλημά του για τον σχεδιασμό του οικισμού ήταν η εναρμόνιση των σύγχρονων αναγκών και της τεχνολογίας μαζί με το ελληνικό τοπίο, καθώς ταυτόχρονα θα διατηρούνταν η ανθρώπινη κλίμακα ενός ελληνικού νησιώτικου χωριού με τα χαρακτηριστικά της απλότητας και της ομορφιάς του τόπου.

Όταν σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε ήταν ένας οικισμός πλούσιος σε νοήματα και μηνύματα, βασισμένος στις διαχρονικές αξίες του παρελθόντος που είχαν χαθεί και είχε ως κυρίαρχα θεμέλια για τον σχεδιασμό του, τη σχέση του ανθρώπου με τη φύση, τον ρόλο της κοινωνίας και τη σχέση της με το γενικότερο περιβάλλον.

Η κόρη του Δοξιάδη, Ευφροσύνη, σε συνέντευξή της, απάντησε ότι το Απολλώνιο ήταν «[...] το όνειρο του πατέρα μου που με πρακτικές δυσκολίες κατάφερε να χτίσει πριν πεθάνει, σε ηλικία 61 ετών. Ήταν για αυτόν το ιδανικό πάντρεμα ενός θαυμάσιου Αττικού τοπίου με ένα σύγχρονό του αρχιτεκτονικό σύνολο».²

Στο έργο του Απολλωνίου ο Δοξιάδης είχε την ευκαιρία να αναλάβει προσωπικά τον σχεδιασμό και να εφαρμόσει ελεύθερα τις ιδέες του χωρίς την παρεμβολή κάποιου πελάτη, όπως είχε συμβεί στα προηγούμενά του έργα.

Είναι το έργο στο οποίο αφιερώθηκε στο τέλος της ζωής του. Όντας το τελευταίο και

¹ Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, Πρόλογος, Εμμά Κ. Δοξιάδη, 1982

² Τοπίο, Απολλώνιο, Κωνσταντίνος Δοξιάδης, Συνέντευξη της ζωγράφου Ευφροσύνης Δοξιάδη στην αρχαιολόγο Ειρήνη Γρατσία, 8 Οκτωβρίου 2013, www.greekarchitects.gr

Εικ. 3: Πανοραμική φωτογραφία του Απολλωνίου

«ωριμότερο έργο της πορείας του, εμπεριέχει σχεδόν κάθε προηγούμενη θεωρητική θέση και σχεδιασμένη δράση του, εφαρμοσμένη σε μικροσκοπικό μέγεθος. [...] Από την άλλη μπορεί να εκληφθεί ως σύμβολο μιας αυτοκρατορίας που οδεύει στο τέλος της, όπου συναντώνται το τραγικό μεγαλείο με μια μαρτυρία του απίστευτου ψυχικού σθένους του».³ Σε αυτό το υλοποιημένο «όνειρο»⁴, όπως ο ίδιος το χαρακτηρίζει, «συγκέντρωσε όλα τα στάδια της ζωής του, επιστρέφοντας νοερά σε αυτά ως αναμνήσεις, που σε αυτήν την περίπτωση καταγράφηκαν πιστά και με μεγάλη ακρίβεια στο χώρο».⁵

Κατά τα λεγόμενα και του Μ. Γούτου, ο Δοξιάδης έλεγε ότι μόλις «[...] γίνει 72 χρονών θ' αποτραβηχτεί στο Πόρτο Ράφτη και θα γράφει συνέχεια και δεν θα κάνει τίποτα άλλο [...] Ήταν το όνειρό του και γι' αυτό και έκτισε το Πόρτο Ράφτη».⁶

Πρέπει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Δοξιάδη, το Απολλώνιο θεωρείται ένα «απτό δείγμα 'Εντοπίας', δηλαδή εκπλήρωσης του επίγειου παραδείσου, στη σύγχρονη συζήτηση για την ιδανική κοινωνία».⁷

3 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδοτικός οίκος Μέλισσα, σελ. 333

4 «The entire community of Apollonion and the complex of buildings you are now in, represent a dream which after 15 years of efforts, has come true», *Welcome to the Apollonion*, Κ. Α. Δοξιάδης, 22 Σεπτεμβρίου 1973, σελ. 1, φάκελος 2549, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

5 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδοτικός οίκος Μέλισσα, σελ. 334

6 Συνέντευξη Μιχαλάκης Γούτος, 1988, φάκελος 20929, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

7 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδοτικός οίκος Μέλισσα, σελ. 333

ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Υπάρχουν πολλά στοιχεία της προσωπικότητας, της θεωρίας και της επαγγελματικής πορείας του Δοξιάδη που αποτυπώνονται στο σχεδιασμό του Απολλωνίου, καθώς επίσης σημαντικό ρόλο είχαν και οι επιρροές που δέχτηκε από εξέχουσες προσωπικότητες της περιόδου της ζωής του και από ποικίλα αρχιτεκτονικά κινήματα της εποχής.

Όπως αναφέρει και ο γιος του, Απόστολος Δοξιάδης, στην ομιλία του για την εκδήλωση παρουσίασης του βιβλίου *Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το Έργο του*:

*«Αυτή η ακαταμάχητη πίστη του στη σημασία αυτού που έκανε, ίσως, θα έλεγα ότι είναι και η κεντρικότερη εξήγηση όλου του μυστηρίου Κωνσταντίνος Δοξιάδης, που είναι ακόμα εν μέρει αξεδιάλυτο και που όλες αυτές οι προσπάθειες βοηθούν να λυθεί, και που ίσως θα μπορούσε να αναζητηθεί ακριβώς στου σπλάχνου του το μυστικό εργαστήρι, εκεί που πέτρες, νερό, φωτιά και χρώματα, αλλά όχι μόνο, αλλά γονείς, μνήμες, προσφυγιά, καταγωγή, γνώση, Πικιώνης, αρχαία Ελλάδα, γεωμετρία, Παλαμάς, Καζαντζάκης συναντιούνται, ώστε όλα αυτά μαζί να γίνουν πνεύμα, το πνεύμα αυτό που εμπνέει και όλους τους καλούς συντελεστές του έργου που παρουσιάζεται σήμερα».*⁸

Στην παρούσα ερευνητική εργασία διερευνάται ο οικισμός του Απολλωνίου στο Πόρτο Ράφτη, αναλύονται οι σκέψεις και οι θεωρίες που ανέπτυξε ο Δοξιάδης για τους ανθρώπινους οικισμούς σε γενικό πλαίσιο και εφάρμοσε στον συγκεκριμένο, καθώς και οι επιρροές που δέχτηκε κατά τη διάρκεια της ζωής του και αποτυπώθηκαν στο σχεδιασμό του.

Σκοπός της εργασίας είναι να διερευνηθούν και να αναλυθούν τα στοιχεία αυτά και να αναδειχθούν οι επιρροές, οι ομοιότητες ή οι διαφορές μεταξύ του Απολλωνίου και άλλων έργων του ίδιου ή άλλων αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων.

⁸ Ομιλία Απόστολου Δοξιάδη στην εκδήλωση για την παρουσίαση της έκδοσης από το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος του βιβλίου «Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το Έργο του» στο Μουσείο Μπενάκη στις 9 Ιανουαρίου 2009

ΜΕΘΟΔΟΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

A 3 ΜΕΡΟΣ

Η μέθοδος που ακολουθήθηκε στη συγγραφή της παρούσας ερευνητικής εργασίας διακρίνεται σε δύο σκέλη, στη συλλογή στοιχείων από διάφορες πηγές και στην προσωπική ερμηνεία και συσχέτισμό του οικισμού του Απολλωνίου με άλλα έργα.

- **Μέθοδος συλλογής στοιχείων**

Όσον αφορά τη συλλογή στοιχείων, έγινε μελέτη του γραπτού έργου του Δοξιάδη και των ζητημάτων που τον απασχόλησαν κατά τη διάρκεια της ζωής του, τόσο μέσα από το μεγάλο υλικό που είναι αφιερωμένο στα έργα του, όσο και από τις προσωπικές του σημειώσεις. Πιο συγκεκριμένα, έγινε μελέτη του υλικού που περιλαμβάνεται στο Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη του Μουσείου Μπενάκη, διάφορων εντύπων, άρθρων, σχεδίων μελέτης, προσωπικών σημειώσεων και σκίτσων, καθώς και αρχείων αλληλογραφίας του αρχιτέκτονα. Η συλλογή στοιχείων βασίστηκε και σε ποικίλες βιβλιογραφικές και διαδικτυακές πηγές, καθώς και σε ομιλίες αφιερωμένες στον Κωνσταντίνο Δοξιάδη.

- **Μέθοδος ερμηνείας**

Όσον αφορά την προσωπική ερμηνεία, η μέθοδος που ακολουθήθηκε βασίστηκε στο συσχέτισμό, τις ομοιότητες και διαφορές του Απολλωνίου με άλλα έργα του ίδιου ή άλλων αρχιτεκτόνων. Βασικό στοιχείο της εργασίας αποτέλεσε και η προσωπική ερμηνεία των θεωριών του Δοξιάδη, η εφαρμογή των οποίων διακρίνεται σε διάφορα στοιχεία του οικισμού του Απολλωνίου.

Β ΜΕΡΟΣ

ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ
ΤΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
ΔΟΞΙΑΔΗ

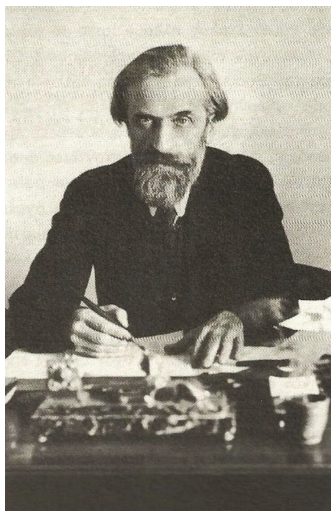
Σύντομο βιογραφικό 1

Η σημασία του έργου του 2

B 1 ΜΕΡΟΣ

Εικ. 4: Η Στενήμαχος στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Εικ. 5: Ο Απόστολος Δοξιάδης ως Υπουργός Περιθάλψεως.

ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ

Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης γεννήθηκε στη Στενήμαχο [Εικ. 4] της Ανατολικής Ρωμυλίας⁹ το 1913, αλλά έζησε τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια στην Αθήνα. Ο πατέρας του, Απόστολος Δοξιάδης, ήταν παιδίατρος και γιατρός του βουλγαρικού στρατού στους βαλκανικούς πολέμους, και στη συνέχεια Υπουργός Περιθάλψεως, Υγιεινής και Πρόνοιας στην Ελλάδα [Εικ. 5].

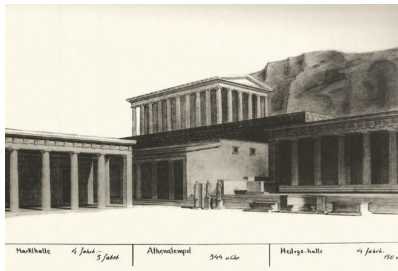
Από το 1923 έως το 1930, ο Δοξιάδης φοίτησε στο Βαρβάκειο Πρακτικό Λύκειο. Το 1931, όντας από τους πρώτους επιτυχόντες στις εισαγωγικές εξετάσεις, άρχισε να φοιτά στην Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου. Λόγω της πολύπλευρης του προσωπικότητας, ασχολήθηκε και με άλλες δραστηριότητες. Συμμετείχε και βραβεύτηκε σε ναυτικούς αγώνες κωπηλασίας και συνέχισε τις προσκοπικές του ασχολίες, όπως έκανε και στα εφηβικά του χρόνια.

Την περίοδο των σπουδών του ο Δοξιάδης εργάστηκε σε δύο τεχνικές εταιρείες και το 1933 διορίστηκε καθηγητής στις ειδικότητες των οικοδόμων, επιπλοποιών και διακοσμητών στις Νυχτερινές Σχολές Τεχνιτών της Ελληνικής Βιοτεχνικής Εταιρείας. Ταυτόχρονα, το ενδιαφέρον του για το θέατρο, τον ώθησε στη Σχολή Θεάτρου της Ελληνικής Σκηνής, όπου δίδαξε σκηνογραφία και ενδυματολογία ως το 1937.

Παράλληλα, την ίδια περίοδο, ξεκίνησε να μελετά μορφολογικά και κτιριολογικά τις αρχαίες ελληνικές πόλεις και εργάστηκε ως βοηθός του καθηγητή του, Δημήτρη Πικιώνη.

Κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών σπουδών του ανέπτυξε μια ιδιαίτερη σχέση αμοιβαίας συμπάθειας, σεβασμού και εκτίμησης με τον Πικιώνη. Η επαφή τους εντός και εκτός σχολής ήταν συνεχής και οι δυο τους μοιράζονταν κοινούς προβληματισμούς. Μέσω αυτής της σχέσης απέκτησε ο Δοξιάδης το ενδιαφέρον του για την αρχαία πολεοδομία. Ακόμη και μετά το τέλος της φοίτησης του στο Πολυτεχνείο, ο Πικιώνης ενδιαφερόταν και χαιρόταν με την πορεία του μαθητή του, επισκεπτόταν το πατρικό του και του έστελνε πληροφορίες, άρθρα και βιβλία, μέσω της οικογένειάς του, για να τον βοηθήσει [Εικ. 6,7,8].

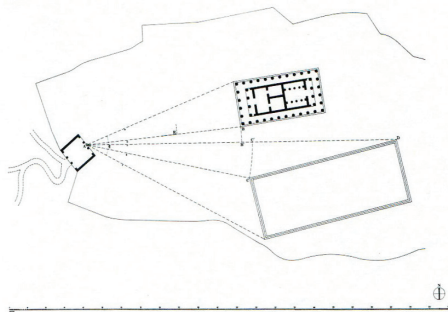
⁹ Η Στενήμαχος, η πόλη που ουσιαστικά δεν είδε και γνώρισε ποτέ, είναι αυτή που τον έκανε να πιστεύει στα όνειρα και τον ώθησε στην προσπάθεια πραγματοποίησής τους. Όπως και κάθε πρόσφυγας, έφτιαξε στο μυαλό του μια ιδανική εικόνα της χαμένης του πατρίδας, την οποία εισέπραξε ως όνειρο, ότι κάποια μέρα θα γυρίσει. Την είχε σκεφτεί ως μια ουτοπία, μια μοναδική πατρίδα, στην οποία κάποια στιγμή θα επέστρεφε. Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το έργο του, Πρώτος Τόμος, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2009

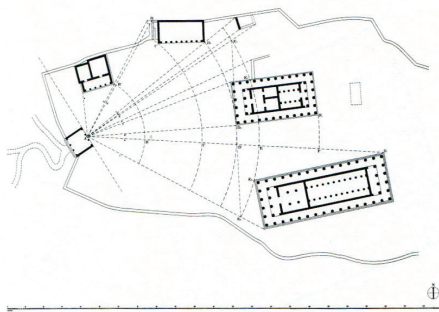
Εικ. 9: Όψη αρχαίας ελληνικής πόλης, από τη διδακτορική διατριβή του Δοξιάδη.

Ο Δοξιάδης μετά το τέλος των προπτυχιακών σπουδών του, το 1935, έφυγε για Βερολίνο για να σπουδάσει στο Τεχνικό Πανεπιστήμιο Charlottenburg. Στις 15 Μαΐου 1936 κατέθεσε τη διδακτορική διατριβή του με θέμα τη διαμόρφωση του χώρου στην ελληνική πολεοδομία. Αν και σύντομο το χρονικό διάστημα περάτωσης της διατριβής του με τίτλο «Die Raumgestaltung im Griechischen Städtebau» («Ο χωρικός σχεδιασμός στην αρχαία ελληνική πολεοδομία»), ήταν πολύ παραγωγικό, καθώς είχε κάνει ήδη μεγάλο μέρος της προετοιμασίας της από τα προπτυχιακά του χρόνια.

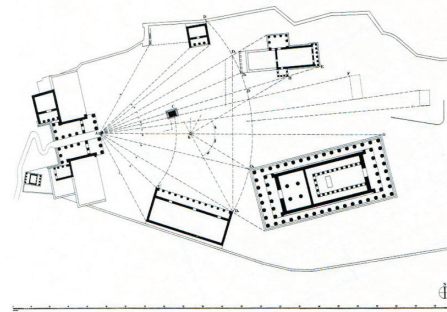
Αντικείμενο της διατριβής του ήταν η αρχαία ελληνική πολεοδομία από τον 7ο έως τον 2ο αιώνα π.Χ. και επικεντρώθηκε σε επιλεγμένα κτιριακά σύνολα, μελετώντας τις αρχές του σχεδιασμού τους και τη γεωμετρία των κατόψεων τους. Η διατριβή βασίστηκε στην ιδιοφυή του παρατήρηση ότι το σύστημα των πολικών συντεταγμένων αποκαλύπτει βαθιές μαθηματικές αρμονίες στη χωροθέτηση των αρχαίων κτιριακών συγκροτημάτων, σε αντίθεση με τους προηγούμενους μελετητές, οι οποίοι βασίζονταν στο καρτεσιανό σύστημα. [Εικ. 10,11,12]

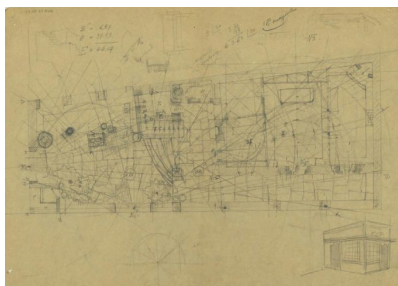
Εικ. 10: Χάραξη πολικών συντεταγμένων στην Αθήνα, Ακρόπολις I, περίπου 530 π.Χ.

Εικ. 11: Χάραξη πολικών συντεταγμένων στην Αθήνα, Ακρόπολις II, περίπου 480 π.Χ.

Εικ. 12χ: Χάραξη πολικών συντεταγμένων στην Αθήνα, Ακρόπολις III, περίπου 450 π.Χ.

Εικ. 13: Κάτοψη με χαράξεις του περίπτερου λαϊκής τέχνης, Δ. Πικιώνης

Ο Πικιώνης, που ήταν θερμός υποστηρικτής της θεωρίας του Δοξιάδη, το 1937 δημοσίευσε άρθρο στο περιοδικό 3ο Μάτι γι' αυτήν, και την επόμενη χρονιά έκανε τα σχέδια για το Περίπτερο ειδών λαϊκής τέχνης, βασιζόμενος στις αρμονικές χαράξεις του μαθητή του [Εικ. 13].¹¹

Μετά το πέρας των σπουδών του στο Βερολίνο και την επιστροφή του στην Ελλάδα, ο Δοξιάδης έγινε ένα από τα πρώτα στελέχη της νεοσύστατης Πολεοδομικής Υπηρεσίας Διοικήσεως Πρωτεύουσας και το 1937 διορίστηκε προϊστάμενός της, όπου παρέμεινε ως το 1938.

¹¹ Αυτό ενδεχομένως είναι και το πρώτο έργο του Πικιώνη που έχει ως βασικό συνθετικό εργαλείο το σύστημα του Δοξιάδη.

Το 1938 ανέλαβε την Τεχνική Διεύθυνση των Νυχτερινών Σχολών Τεχνιτών της Ελληνικής Βιοτεχνικής Εταιρείας και ένα χρόνο μετά ανέλαβε και τη Διοικητική Διεύθυνση. Ο διευθυντικός αυτός ρόλος τον ώθησε να ασχοληθεί με τη διαμόρφωση και αξιοποίηση πρακτικών γνώσεων στο επίπεδο της οικοδομής. Το ενδιαφέρον του και ο σεβασμός στους ανθρώπους, που με τα χέρια τους υλοποιούν τα σχέδια των αρχιτεκτόνων και των πολεοδόμων, ξεκίνησε από αυτό το σημείο και παρέμεινε αναλλοίωτο σε όλα τα χρόνια της ζωής του.

Το 1939 ο Δοξιάδης προσλήφθηκε από τη Διεύθυνση Σχεδίων Πόλεων και σε λιγότερο από μισό χρόνο ανέλαβε ως πρώτος προϊστάμενος την οργάνωση του Γραφείου Πολεοδομικών Μελετών του Υπουργείου Συγκοινωνιών. Η λειτουργία του Γραφείου συνεχίστηκε και μετά την κατάληψη της Αθήνας από τους Γερμανούς, χωρίς να κλονίσει τη θέση του Δοξιάδη, ως μόνιμος δημόσιος υπάλληλος. Εκμεταλλευόμενος τη θέση του, ανέπτυξε δράση εναντίον των κατακτητών, παρέχοντας μέσω του μηχανισμού του Υπουργείου Συγκοινωνιών, πληροφορίες για τις σιδηροδρομικές συγκοινωνίες και τις γέφυρες, που θα μπορούσαν να αποτελέσουν στόχο της Αντίστασης.

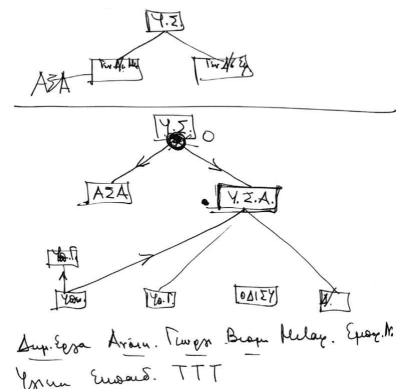
Από τον πρώτο καιρό της Κατοχής παρακινούσε τους συνεργάτες του να συμβάλλουν στην προετοιμασία της αποκατάστασης των καταστροφών του πολέμου μετά την αναχώρηση των στρατευμάτων των κατακτητών. Έτσι, από το 1941 έκαναν συστηματικές καταγραφές και αναλύσεις και έφτιαξαν πολλούς σχετικούς στατιστικούς πίνακες με τις οικονομικές, κοινωνικές, υγειονομικές και οικιστικές καταστροφές, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν για την ανοικοδόμηση της χώρας. [Εικ. 14]

Το 1945, μετά από πρόταση του Δοξιάδη, ιδρύθηκε το Υφυπουργείο Ανοικοδομήσεως με επικεφαλής τον ίδιο ως το 1946, που παραιτήθηκε μετά την αλλαγή κυβέρνησης, διατηρώντας όμως τη θέση του Γενικού Διευθυντή Ανοικοδομήσεως, έως το 1950.

Το 1947 αναγορεύτηκε αντεπιστέλλον μέλος του Town Planning Institute of Great Britain και το 1948 εκλέχθηκε πρόεδρος της εν Γενεύη Ομάδας Εργασίας για την Οικιστική Πολιτική του Οικονομικού Συμβουλίου των Ηνωμένων Εθνών για την Ευρώπη και συνέταξε την πρώτη έκθεση για τη στέγαση και τους οικισμούς στην Ευρώπη.

Το 1951 αποφάσισε να φύγει στην Αυστραλία, όπου αγόρασε μια έκταση 20 εκταρίων, που περιλάμβανε μια αγροικία και ξενώνες εργατών και ίδρυσε την κατασκευαστική εταιρεία *Tecton Constructors*.

Στα τέλη του 1953, επιστρέφοντας στην Ελλάδα, ίδρυσε το *Τεχνικό Γραφείο Δοξιάδη*, το οποίο λίγα χρόνια αργότερα έγινε παγκοσμίως γνωστό ως *Doxiadis Associates (DA)*. Η πορεία του γραφείου ήταν συνεχώς ανοδική και το 1957 μεταστεγάστηκε σε ιδιόκτητο κτίριο κάτω από την περιφερειακή οδό του Λυκαβηττού [Εικ. 15], όπου το 1959 ο Δοξιάδης ίδρυσε το Αθηναϊκό Τεχνολογικό Ινστιτούτο (ΑΤΙ) και τον Αθηναϊκό Τεχνολογικό Όμιλο (ΑΤΟ).

Εικ. 14: Χειρόγραφο σκίτσο του Δοξιάδη για την Υπηρεσία Συντονισμού Εφαρμογής Σχεδίου Ανοικοδομήσεως (ΥΣΕΣΑ) στο Υπουργείο Συντονισμού

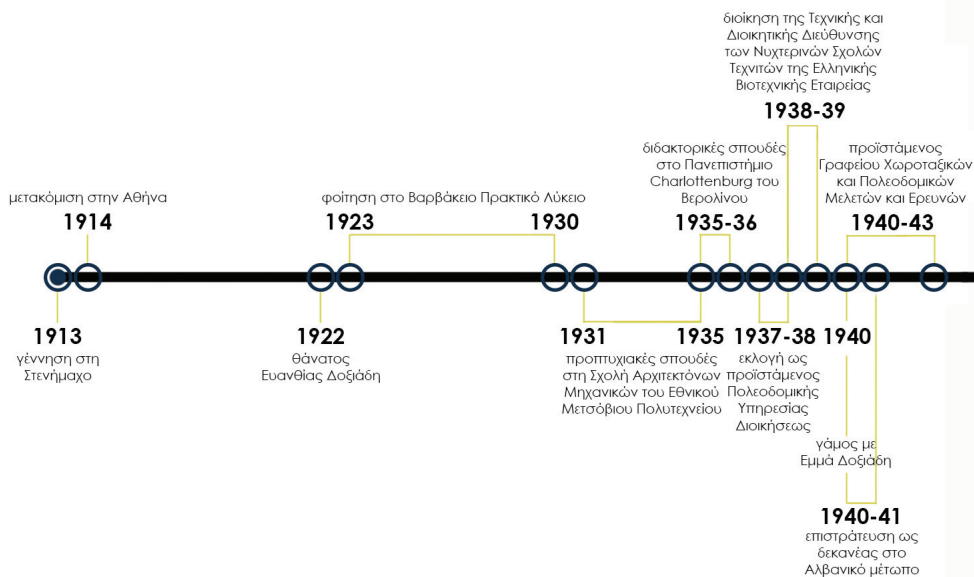
Εικ. 15: Το κτίριο του Γραφείου Δοξιάδη

Εικ. 16: Ο Δοξιάδης ως αντιπρόσωπος της Ελλάδας στη 2^η συνεδρίαση της Επιτροπής Κατοικίας και Προγραμματισμού του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου των Ηνωμένων Εθνών, 1964

Το 1963, ίδρυσε την εταιρεία *Doxiadis International Co. Ltd. - Consultants on Development & Ekistics*, η οποία επέκτεινε τη δράση της στις 4 από τις 5 Ηπείρους του πλανήτη, αναλαμβάνοντας έργα και προγράμματα σε 44 χώρες, με εγκατεστημένα γραφεία σε πολλές χώρες. Την ίδια χρονιά ίδρυσε το Αθηναϊκό Κέντρο Οικιστικής (ΑΚΟ) για Μεταπτυχιακή Εκπαίδευση, Έρευνα, Τεκμηρίωση, και Διεθνείς Σχέσεις.

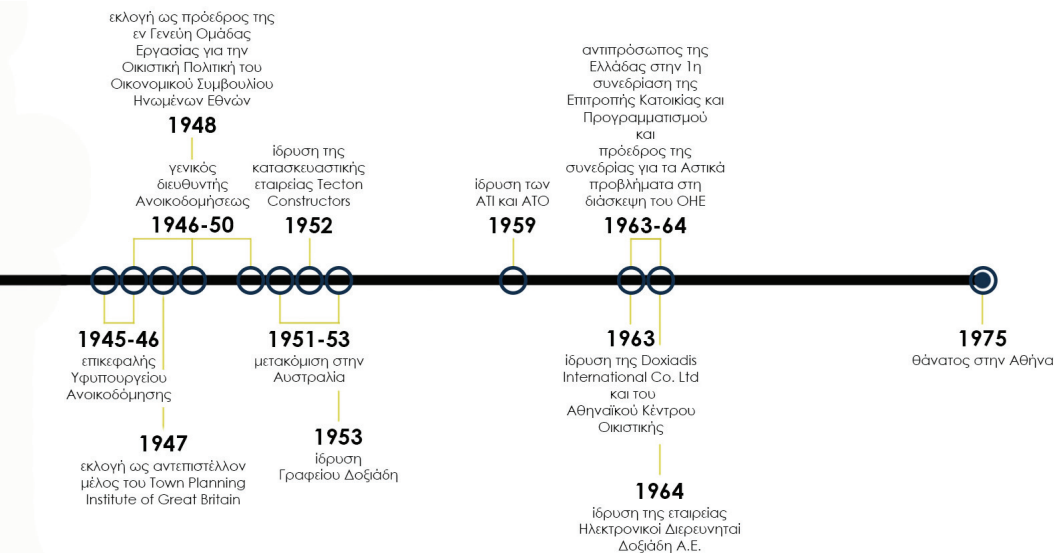
Στο χρονικό διάστημα 1963-1964 ήταν αντιπρόσωπος της Ελλάδας στην πρώτη συνεδρίαση της Επιτροπής Κατοικίας και Προγραμματισμού του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου του ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη [Εικ. 16] και πρόεδρος της συνεδρίας για τα Αστικά προβλήματα στη Διάσκεψη του ΟΗΕ για την Εφαρμογή της Επιστήμης και Τεχνολογίας προς Όφελος των Λιγότερο Ανπτυγμένων Περιοχών του Κόσμου στη Γενεύη.

Το 1964 ίδρυσε την εταιρεία *Ηλεκτρονικοί Διερευνηταί Δοξιάδη Α.Ε. (Doxiadis Associates Computer Center)*, μέσω της οποίας έφερε στην Ελλάδα το 1969 τον πρώτο Η/Υ UNI-VAC 1107.

Τα τελευταία χρόνια της ζωής του ο Δοξιάδης αντιμετώπισε σοβαρά προβλήματα με την υγεία του, καθώς είχε πλάγια αμυοτροφική σκλήρυνση, η οποία τον οδήγησε σε ολική παράλυση και τελικά στο θάνατο μέσα σε τρία χρόνια. Ο Δοξιάδης, όμως, αντιμετώπισε την ασθένειά του με θάρρος και αξιοπρέπεια κρατώντας ως το τέλος της ζωής του σημειώσεις για την ασθένειά του, με σκοπό να βοηθήσει μελλοντικούς ερευνητές.

Τελικά, πέθανε στο σπίτι του στην Αθήνα, το πρωί της 28ης Ιουνίου 1975.

Εικ. 17: Χρονοδιάγραμμα της ζωής του Δοξιάδη

B 2 ΜΕΡΟΣ

Εικ. 18: Άσπρα Σπίτια Βοιωτίας

Εικ. 19: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ

Ο Δοξιάδης, ως σπουδαίος αρχιτέκτονας και πολεοδόμος, ασχολήθηκε με πολλά μικρά και μεγάλα έργα στην Ελλάδα, αλλά κυρίως στο εξωτερικό. Ήταν ο «άνθρωπος που επηρέασε τον τρόπο ζωής εκατομμυρίων ανθρώπων σχεδιάζοντας και δημιουργώντας ολόκληρες πόλεις στον αναπτυσσόμενο κόσμο, όπως ένα μεγάλο μέρος της Βαγδάτης, του Λιβάνου, το Ισλαμαμπάντ, στη Μπείντα, στη Λιβύη, καθώς και πολλά μεγάλα έργα στο Ιράν, στην Γκάνα, στην Ζάμπια, στην Αιθιοπία, στην Νιγηρία, στην Σομαλία, στο Ζαΐρ κ.α. Αλλά και στην ίδια την Αμερική όπως το Ήστυουικ της Φιλαδέλφειας, το σχέδιο αναμόρφωσης του Μπρούκλιν της Νέας Υόρκης, το σχέδιο ανάπτυξης του Ντιτρόιτ, και το σχέδιο ανάπτυξης του Μαϊάμι».¹²

Ασχολήθηκε και με πολλά έργα στην Ευρώπη, όπου ίδρυσε δύο θυγατρικές εταιρείες, μία στη Φρανκφούρτη και μία στο Λονδίνο, και δύο γραφεία, ένα στη Μαδρίτη και ένα στο Παρίσι, και ανέλαβε πολλά μεγάλα και μικρότερα έργα σε πολλές πόλεις.

Στην Ελλάδα ασχολήθηκε κυρίως με ένα μεγάλο αριθμό μελετών σκοπιμότητας, με εκπονήσεις αναπτυξιακών σχεδίων για πόλεις, οικισμούς, περιφέρειες και βιομηχανικές εγκαταστάσεις και με το σχεδιασμό κτιρίων και κτιριακών συγκροτημάτων, όπως για παράδειγμα τα Άσπρα Σπίτια στη Βοιωτία [Εικ. 18] και το κτίριο του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών [Εικ. 19], που σχεδίασε σε συνεργασία με τον Πικιώνη.

Όπως φαίνεται και από τα παραπάνω, η πρακτική πλευρά του Δοξιάδη διατυπώθηκε σε μελετητικές και κατασκευαστικές δραστηριότητες, καθώς ασχολήθηκε με μεγάλη ποικιλία έργων σε διαφορετικές κλίμακες και σε πολλές χώρες, από απλά κτίρια και συγκροτήματα έως και γεωγραφικά συμπλέγματα πόλεων.

Από την άλλη πλευρά, η θεωρητική πλευρά του διατυπώθηκε σε βιβλία, άρθρα, ομιλίες, συνέδρια και συνεντεύξεις. Μέσω της διεθνούς του εμπειρίας ανέπτυξε ένα ευρύ και μεγαλόπνοο θεωρητικό έργο για την δημιουργία των ανθρώπινων οικισμών, των τρόπων ουσιαστικής αναγνώρισης των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι πόλεις και των μεθόδων αντιμετώπισής τους. Κάποιες από αυτές τις θεωρητικές προσεγγίσεις, που αποτυπώθηκαν και στο Απολλώνιο, αναλύονται στην επόμενη ενότητα.

12 *Πορτραίτα και διαδρομές Ελλήνων αρχιτεκτόνων, Κωνσταντίνος Δοξιάδης, Ένας ρομαντικός του πραγματισμού, 11 Απριλίου 2008*

Γ ΜΕΡΟΣ

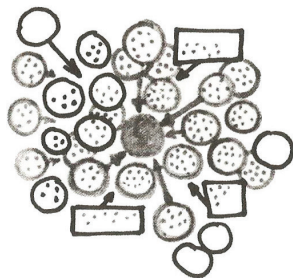
ΣΚΕΠΤΟΜΕΝΟΣ
ΤΟ ΟΝΕΙΡΟ

Θεωρητικές προσεγγίσεις που εφαρμόστηκαν στο Απολλώνιο	1
Αρχικές σκέψεις γύρω από το Απολλώνιο	2
Η χρονική εξέλιξη του Απολλωνίου	3

1 ΜΕΡΟΣ

Εικ. 20: Πρώτη αρχή - μεγιστοποίηση των επαφών

Εικ. 21: Δεύτερη αρχή - ελαχιστοποίηση της προσπάθειας

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΦΑΡΜΟΣΤΗΚΑΝ ΣΤΟ ΑΠΟΛΛΩΝΙΟ

Η μελέτη του σχεδιασμού του Απολλωνίου απαιτεί μια διερεύνηση των βασικών θεωρητικών προσεγγίσεων του Δοξιάδη, πολλές από τις οποίες μεταφέρθηκαν από τη θεωρία στην πράξη σε αυτό το έργο. «Εκείνοι που τον γνώριζαν θα συμφωνούν ότι κάθε χρόνο που πέρασε, αύξησε και ενίσχυσε την ανάγκη του Δοξιάδη να εφαρμόσει τις αρχές του σε κάθε έργο στο οποίο εργαζόταν σε οποιαδήποτε γωνιά της γης. Η βαθύτερη του επιθυμία ήταν να παράγει έργα που να απεικονίζουν σαφώς τις θεμελιώδεις αρχές που ακολουθεί ο μέσος άνθρωπος υπό κανονικές συνθήκες κατά την οικοδόμηση του σπιτιού του».¹³ Ήθελε να αποδείξει ότι αυτές οι αρχές θα μπορούσαν να επιφέρουν καλύτερα αποτελέσματα και να χρησιμεύσουν ως υποδειγματικό μοντέλο για δημόσια χρήση.

Ο σχεδιασμός του Απολλωνίου, πιο συγκεκριμένα, έχει βασιστεί στο θεωρητικό υπόβαθρο των θεωριών του Δοξιάδη για τη δημιουργία ανθρώπινων οικισμών, που τον απασχόλησαν για πολλά χρόνια. Στη συνέχεια παρουσιάζονται συνοπτικά οι θεωρητικές προσεγγίσεις, που εφάρμοσε σε μεγάλο βαθμό στο Απολλώνιο.

Πέντε αρχές για τη δημιουργία των ανθρώπινων οικισμών

Κατά τον Δοξιάδη, υπάρχουν πέντε αρχές οι οποίες καθοδηγούσαν τον άνθρωπο στη δημιουργία των οικισμών, από την αρχή της ιστορίας του ανθρώπου.

Η πρώτη αρχή αναφέρεται στη μεγιστοποίηση των επαφών του ανθρώπου. [Εικ. 20] Ο άνθρωπος επιδιώκει να δημιουργεί επαφές με άλλους ανθρώπους και με άλλα στοιχεία (δέντρα, σπίτια, εγκαταστάσεις), επεκτείνοντας τις κοινωνικές ομάδες στις οποίες ανήκει.

Η δεύτερη αρχή αφορά την ελαχιστοποίηση της προσπάθειας του ανθρώπου, με σκοπό την μεγιστοποίηση των επαφών του. [Εικ. 21] Ο άνθρωπος «έλκει τα άλλα στοιχεία κοντά του, εφόσον μπορεί, ή πάει εκείνος πιο κοντά σ' εκείνα, αν μπορεί».¹⁴

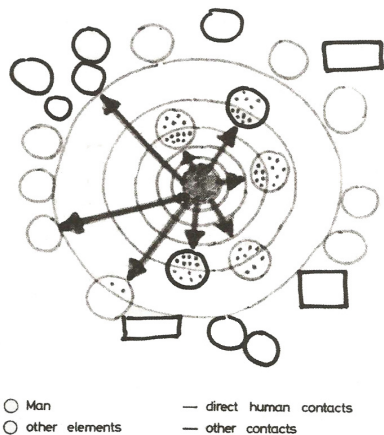
¹³ The Apollonion in Attica: A bricklayer's dream, Panayis Psomopoulos, Ekistics, Vol. 52, No. 312, May/June 1985, σελ. 274

¹⁴ Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 46

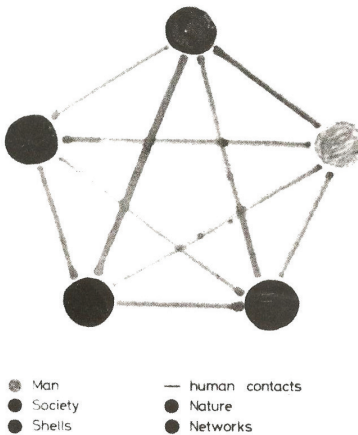
Η τρίτη αρχή είναι η βελτιστοποίηση του προστατευτικού του χώρου. Ο άνθρωπος ανέκαθεν είχε ανάγκη ενός χώρου που θα τον προστατεύει από το θόρυβο, τη ζέστη, τους εχθρούς του και τους άλλους ανθρώπους. [Εικ. 22]

Η τέταρτη αρχή αναφέρεται στη βελτιστοποίηση των σχέσεων του ανθρώπου με τα άλλα στοιχεία. Πιο συγκεκριμένα η αρχή αυτή αφορά την βέλτιστη ποιοτικά σχέση του ανθρώπου με τη φύση, τα κελύφη, την κοινωνία και τα δίκτυα (δρόμοι, τηλεπικοινωνίες, κ.α.). [Εικ. 23]

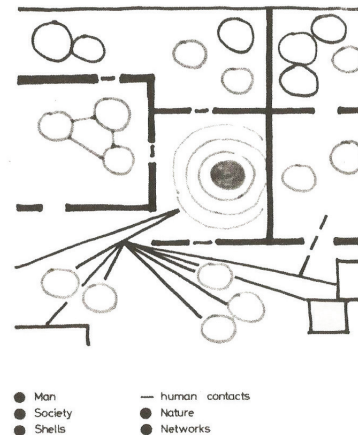
Η πέμπτη αρχή αφορά τη βελτιστοποίηση της σύνθεσης όλων των προηγούμενων αρχών. [Εικ. 24] Η βελτιστοποίηση αυτή εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως ο χρόνος, ο χώρος, οι πραγματικές συνθήκες και η ικανότητα του ανθρώπου να μπορεί να δημιουργήσει μια ποιοτική σύνθεση αυτών, και αποσκοπεί στην ευτυχία και την ασφάλειά του.

Εικ. 22: Τρίτη αρχή - βελτιστοποίηση του προστατευτικού χώρου

Εικ. 23: Τέταρτη αρχή - βελτιστοποίηση των σχέσεων με τα άλλα στοιχεία

Εικ. 24: Πέμπτη αρχή - βελτιστοποίηση βάσει της σύνθεσης όλων των άλλων αρχών

Σχεδιασμός με βάση την ανθρώπινη ανάπτυξη

• Τα ανθρώπινα και τα αστικά συστήματα

Σύμφωνα με τον Δοξιάδη, μια πόλη για να μπορεί να ικανοποιήσει τις ανθρώπινες ανάγκες πρέπει να βασίζεται στο ανθρώπινο σύστημα, ώστε να δώσει στον άνθρωπο την ευκαιρία να αναπτυχθεί πλήρως. Αυτό προϋποθέτει την προστασία της σωματικής υπόστασης του ανθρώπου από τη δυσμενή έκθεση του στο φυσικό του περιβάλλον και την κοινωνική προστασία του, «παράγοντας την ποιότητα και την ποσότητα των

- Οι άνθρωποι νιώθουν μοναξιά

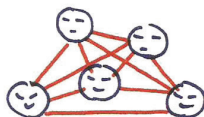
- και τείνουν να πλησιάζουν ο ένας τον άλλον

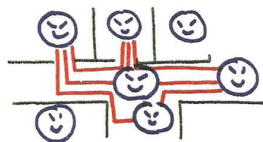
- αν στριμωχτούν, τότε υποφέρουν.

- Η πόλη έχει δύο σκοπούς:
- και να φέρει τους ανθρώπους κοντά

- και να τους κρατά σε απόσταση
με τη δημιουργία της σωστής ΔΟΜΗΣ.

Εικ. 25: Προσωπικές σχέσεις

επαφών του με τους άλλους ανθρώπους».¹⁵

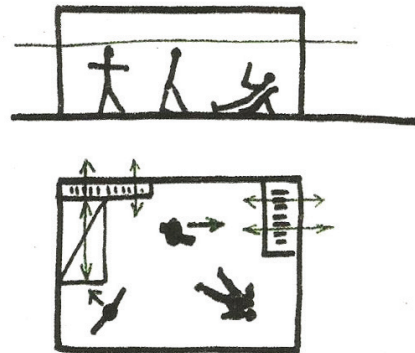
Έτσι, για να δημιουργήσουμε ένα καλύτερο περιβάλλον για τον άνθρωπο, πρέπει πρώτα να κατανοήσουμε ότι «οι άνθρωποι νιώθουν μοναξιά αν μείνουν μόνοι στο χώρο και, επομένως, τείνουν να πλησιάζουν ο ένας τον άλλο και να σχηματίζουν κοινότητες και μια οργανωμένη κοινωνία. Αλλά αυτές οι προσπάθειες μπορεί να έχουν ως αποτέλεσμα οι άνθρωποι να στριμωχτούν τόσο πολύ ώστε να υποφέρουν. Έτσι ο σκοπός της πόλης είναι να φέρει τους ανθρώπους αρκετά κοντά για να επωφεληθούν από τις επαφές τους, αλλά ταυτόχρονα να δημιουργήσει μια κατάλληλη δομή που να μπορεί να τους κρατήσει σε τέτοια απόσταση τον ένα από τον άλλο, ώστε η έκθεση στους άλλους και ο κίνδυνος των άλλων να ελαχιστοποιείται».¹⁶ [Εικ. 25]

• Ο άνθρωπος και ο χώρος του

Ο άνθρωπος για πάνω από ένα εκατομμύριο χρόνια έχει δημιουργήσει διάφορες μονάδες χώρου, οι οποίες «μπορούν να ταξινομηθούν σ' ένα σύστημα, ξεκινώντας από τον ίδιο τον Άνθρωπο ως τη μικρότερη μονάδα οικιστικού χώρου, προχωρώντας στο δωμάτιο, και φτάνοντας στο σπίτι, στη γειτονιά, στις μικρές και μεγάλες πόλεις, στη μητρόπολη και, τέλος, σε ολόκληρη τη Γη [...]».¹⁷

Η σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και στο χώρο εξαρτάται κυρίως από το μέγεθος κάθε μονάδας χώρου. Πιο συγκεκριμένα, το μέγεθος των δωματίων διαμορφώνεται από τους ανθρώπους που κάθονται, κινούνται και κοιμούνται, καθώς και από την επίπλωση του δωματίου. [Εικ. 26]

Μετά από μελέτες, ο Δοξιάδης κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο άνθρωπος θέλει να περπατάει σε οριζόντια πατώματα, έχοντας από πάνω του μια οριζόντια οροφή [Εικ. 27], και στο ότι προτιμά ορθογώνιες θέσεις ύπνου, γεγονός που οδήγησε στη διαμόρφωση ορθογώνιων δωματίων. [Εικ. 28]

Εικ. 26: Οι στοιχειώδεις μονάδες χώρου προέρχονται από τις θέσεις και τις κινήσεις του ανθρώπου. Πρέπει να χωρούν τον ίδιο και τα έπιπλά του.

¹⁵ Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 52

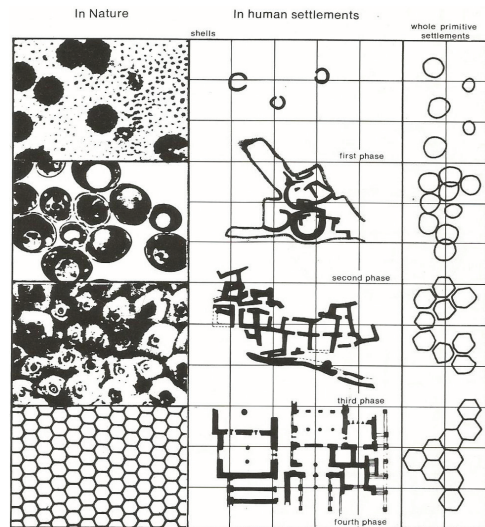
¹⁶ Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 54

¹⁷ Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 54

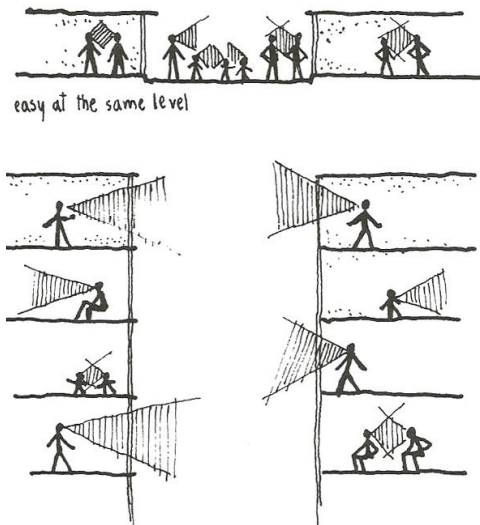
Πράγματι, έχει συντεθεί μια «σταδιακή εξέλιξη ως το ορθογώνιο δωμάτιο»¹⁸, καθώς από τα πρώτα χρόνια κατοίκησης του ανθρώπου στη γη υπήρχαν στρογγυλά δωμάτια, στη συνέχεια έγιναν ελλειψοειδή, ακολούθησαν τα δωμάτια με ορισμένους ίσιους και ορισμένους καμπύλους τοίχους και βαθμιαία απέκτησαν ένα καθαρά ορθογώνιο σχήμα, το οποίο δεν άλλαξε με την πάροδο του χρόνου. Αυτή η εξέλιξη μπορεί να θεωρηθεί ανάλογη με την εξέλιξη των κυττάρων στη φύση. [Εικ. 29]

Σύμφωνα με τον Δοξιάδη, ο άνθρωπος «συνέχεια άλλαζε το δωμάτιό του, ώσπου πέτυχε έναν και μόνο τελικό τύπο: το ορθογώνιο δωμάτιο με οριζόντια δάπεδο και οροφή, κάθετους τοίχους και συγκεκριμένες διαστάσεις: λίγα μέτρα (3 έως 8) στο μήκος και λίγο λιγότερα (2,5 έως 4) στο ύψος».¹⁹

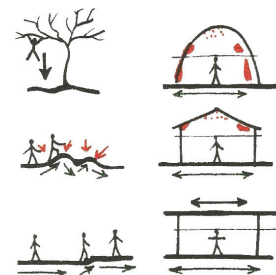
Υποστήριξε, επίσης, ότι οι άνθρωποι που ζουν σε μονώροφες και διώροφες μονοκατοικίες κατά μήκος ενός δρόμου αναπτύσσουν πολύ καλύτερες σχέσεις μεταξύ τους απ' ό,τι οι άνθρωποι που ζουν σε πολυκατοικίες [Εικ. 30], καθώς αλληλεπιδρούν στο ίδιο επίπεδο.

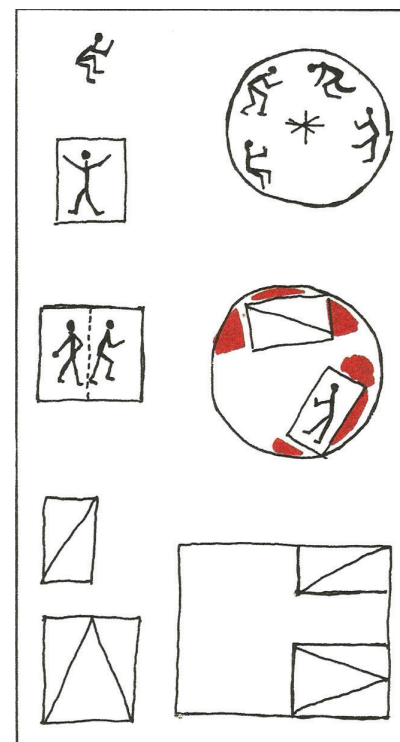
Εικ. 29: Η εξέλιξη των κελιών και των δωματίων (1^η φάση - αποικία βολβόκων, 2^η φάση - κύτταρα από μαγιά μπύρας, 3^η φάση - κύτταρα από σπόρο ηλιοτρόπιου, 4^η φάση - κηρήθρα)

Εικ. 30: Επαφές και αλληλεπίδραση μεταξύ γειτόνων

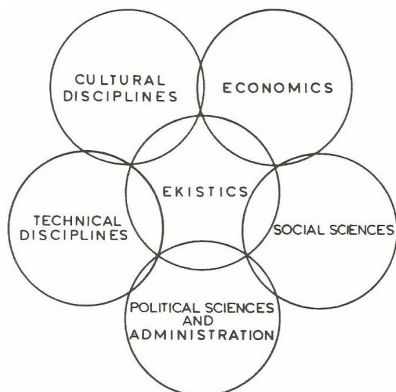
Εικ. 27: Η κίνηση του ανθρώπου στο χώρο σταδιακά προσδιόρισε την οροφή της κατοικίας του.

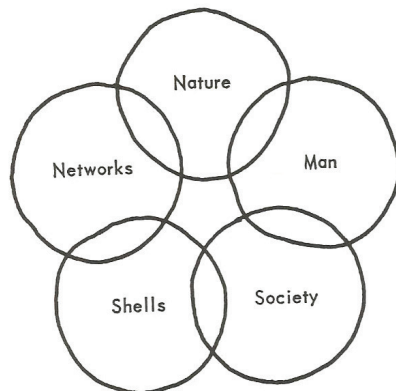
Εικ. 28: Οι συνήθειες του ανθρώπου σε σχέση με τον ύπνο οδήγησαν σταδιακά σ' ένα ορθογώνιο δωμάτιο.

¹⁸ Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσας, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 233

¹⁹ Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσας, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 233

Εικ. 31: Η Οικιστική και οι επιστήμες που συνεισφέρουν σε αυτήν απευθείας

Εικ. 32: Ο στόχος της Οικιστικής είναι να επιτύχει μια ισορροπία ανάμεσα στα στοιχεία των ανθρώπινων οικισμών, ούτως ώστε να εξασφαλίσει την ευτυχία και την ασφάλεια του ανθρώπου

Η επιστήμη της Οικιστικής

Για τον Δοξιάδη η Οικιστική αποτελεί την επιστήμη των ανθρώπινων οικισμών και περιλαμβάνει τον σχεδιασμό της περιφέρειας, της πόλης, της κοινότητας και της κατοικίας. Στην ουσία αποτελεί μια προχωρημένη μελέτη όλων των ειδών των ανθρώπινων οικισμών, παρελθοντικών, σημερινών και μελλοντικών, η οποία συνδυάζει τη γεωγραφία με την οικολογία, την ψυχολογία με την ανθρωπολογία και με τις μελέτες ανθρώπινων συνηθειών, την πολιτική με την αισθητική, την τεχνολογία με την τέχνη. Επιπλέον, η επιστήμη της Οικιστικής, που διαμορφώθηκε τη δεκαετία του '50, συνδέει τον άνθρωπο ως άτομο με την φύση, την κοινωνία, τα κελύφη και τα δίκτυα με απώτερο στόχο την ανθρώπινη ευτυχία και την ασφάλεια μέσα από την δημιουργία νέων οικισμών.

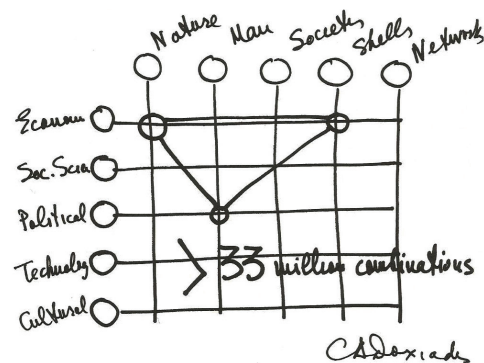
Στην πράξη, η Οικιστική έχει θέσει το στόχο της ανθρώπινης ευτυχίας. Στόχος της Οικιστικής είναι να δημιουργηθεί η πόλη του βέλτιστου μεγέθους, που σέβεται τις ανθρώπινες διαστάσεις. Ο Δοξιάδης, αρχικά, ταξινόμησε τους χώρους σύμφωνα με την κλίμακα. Το άτομο, όπως έχει προαναφερθεί, αποτελεί τη μικρότερη μονάδα οικιστικού χώρου, ακολουθεί το δωμάτιο, η κατοικία, η γειτονιά, η πόλη, η μητροπόλη, η μεγαλόπολη, η ηπειρόπολη και η οικουμένη, ως μεγαλύτερη μονάδα.

Αρχικά, μελέτησε τους οικισμούς μέσα από διάφορους τομείς γνώσεων, ταξινομώντας τις γνώσεις αυτές σε πέντε βασικές κατηγορίες, στις οικονομικές επιστήμες, στις κοινωνικές επιστήμες, στις πολιτικές επιστήμες, στους τεχνολογικούς κλάδους και στους πολιτισμικούς κλάδους. [Εικ. 31]

Στη συνέχεια διέκρινε τα πέντε περιβαλλοντικά στοιχεία του ανθρώπου, που υπάρχουν σε όλους τους οικισμούς, τα οποία είναι η φύση, ο άνθρωπος, η κοινωνία, τα κελύφη και τα δίκτυα. Τα στοιχεία αυτά ο Δοξιάδης τα ονόμασε Πέντε Αρχές της Οικιστικής, και πάνω σ' αυτά βασίστηκε για τον σχεδιασμό των νέων οικισμών. [Εικ. 32]

Έτσι, γίνεται αντιληπτό ότι αν συνδυάσουμε όλα τα στοιχεία με όλους τους επιστημονικούς κλάδους, τότε οι πιθανοί συνδυασμοί όλων των παραπάνω δεδομένων είναι πάνω από 33 εκατομμύρια. [Εικ. 33]

Εξαιτίας αυτής της πολυπλοκότητας, ο Δοξιάδης υποστήριζε ότι «οι άνθρωποι οικισμοί είναι πολύπλοκες βιολογικές μονάδες. Δεν μπορούν να είναι ούτε κύτταρα, ούτε σώματα, ούτε οργανισμοί,

Εικ. 33: Συνδυασμός των στοιχείων και επιστημών στη μελέτη των ανθρώπινων οικισμών

αλλά βιολογικές μονάδες ανώτερης τάξης)».²⁰

Σύμφωνα με τις απόψεις του Δοξιάδη οι οικισμοί που έχτισαν οι άνθρωποι, όχι μόνο για να ζήσουν αλλά και για να επιβιώσουν στόχευαν πάντοτε σε ορισμένες βασικές αρχές όπως την μεγιστοποίηση όλων των δυνατών συνδέσεων με τους ανθρώπους, τα διάφορα στοιχεία και τις λειτουργίες, την ελαχιστοποίηση της ενέργειας του κόστους και του χρόνου, την βελτιστοποίηση του προστατευτικού χώρου του ανθρώπου, ατομικά ή ως μέλος μιας ευρύτερης ομάδας, είτε προσωρινά είτε μόνιμα, την βελτιστοποίηση των σχέσεων με την κοινωνία τα κτίρια και τα δίκτυα διασύνδεσης αυτών. Με διαφορετικά λόγια η σύνδεση με το συνολικό περιβάλλον σε όλους τομείς θα οδηγούσε σε έναν καλά δομημένο οικισμό που θα εξυπηρετεί επαρκώς διάφορες ατομικές και συλλογικές λειτουργίες.

Ο ίδιος υποστήριζε πως θα πρέπει να επικεντρωνόμαστε στην ανάπτυξη του χώρου, αντί να σκεφτόμαστε τη διαμόρφωση του χώρου. Έτσι, όσον αφορά την επιστήμη των ανθρώπινων οικισμών, την επιστήμη της Οικιστικής, ο Δοξιάδης διαχωρίζει τρεις βασικές αρχές:

1. Ενότητα σκοπού
2. Εύρεση της χαμένης ιεραρχίας
3. Σχεδιασμός σε τετραδιάστατους οικισμούς που μεταβάλλονται συνεχώς, λαμβάνοντας υπόψιν δηλαδή και την τέταρτη διάσταση του χρόνου.²¹

Στόχος της Οικιστικής είναι η επίτευξη της καλύτερης ισορροπίας «μεταξύ του Ανθρώπου και του φυσικού οικισμού, μεταξύ του Ανθρώπου και της Κοινωνίας από τη μια, και της Φύσης και του τεχνητού οικισμού από την άλλη».²² Επομένως, ο Δοξιάδης επιδίωκε την εξασφάλιση της μεγαλύτερης δυνατής ισορροπίας ανάμεσα στον άνθρωπο και το φυσικό και τεχνητό του περιβάλλον. [Εικ. 34]

Η αρχαία ελληνική πόλη και η πόλη του σήμερα

Ο Δοξιάδης, ήδη από τα χρόνια των σπουδών του είχε ασχοληθεί με τις αρχαίες ελληνικές πόλεις. Υποστήριζε ότι υπάρχει έντονη αντίθεση ανάμεσα στην αρχαία και τη σημερινή πόλη, και μελετώντας τα χαρακτηριστικά τους, κατέληξε ότι η κλίμακα είναι ένα από τα βασικά στοιχεία, στα οποία διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό.

Όπως αναφέρεται και στο DA REVIEW το 1973, οι πολυκατοικίες τον τελευταίο καιρό

Εικ. 34: Ο άνθρωπος και το περιβάλλον του αποτελούμενο από φυσικά και τεχνητά στοιχεία.

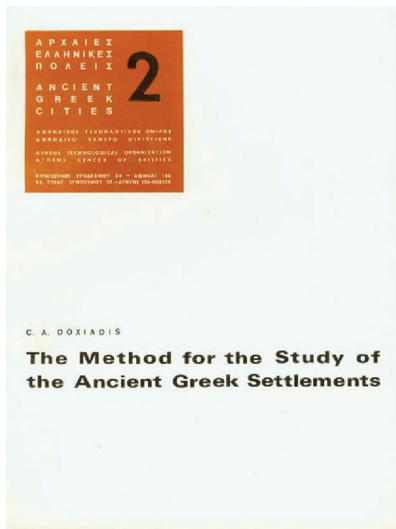
20 *Ekistics: An Introduction to the Science of Human Settlements*, Κωνσταντίνος Δοξιάδης, Λονδίνο, 1968, εκδόσεις Hutchinson, σελ. 54

21 *Η επιστήμη της Οικιστικής*, Κ. Δοξιάδης, περιοδικό Αρχιτεκτονική, 1959, σελ. 20-22

22 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσας, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 76

Εικ. 35: Λεωφόρος Κηφισίας, γύρω στο 1960

Εικ. 36: Εξώφυλλο του δεύτερου τόμου του έργου AGC, Κ. Δοξιάδης, 1972

είχαν θεωρηθεί ως η βασική μονάδα αστικής ανάπτυξης και οι δρόμοι μεταξύ τους είχαν αποκτήσει μεγάλο πλάτος, με αποτέλεσμα την αποστασιοποίηση από τον ανθρώπινο παράγοντα. [Εικ. 35] Ο Δοξιάδης στα γραπτά και στις διαλέξεις του, τόνιζε κάθε φορά την αναγκαιότητα της επαναφοράς της ανθρώπινης κλίμακας στους οικισμούς. Υποστήριζε ότι, όπως και στις αρχαίες ελληνικές πόλεις, πολύ πριν την εφεύρεση του αυτοκινήτου, τα μεγέθη των κτιρίων και των δρόμων καθορίζονταν από τον άνθρωπο με τα πόδια, αυτός ο τρόπος πρέπει να ακολουθηθεί, για την επαναφορά της ανθρώπινης κλίμακας στους οικισμούς.

Όπως είχε αναφέρει ο ίδιος:

«Στόχος μας είναι να δώσουμε στον αναγνώστη-θεατή μια ακριβή εικόνα του πώς ήταν η μέση αρχαία ελληνική πόλη κατά την κλασική-ελληνιστική περίοδο. [...] Το γενικό συμπέρασμα θα είναι ότι τα τρέχοντα δεδομένα έχουν καταστρέψει την κλίμακα της πόλης και έχουν αλλάξει και αλλοιώσει την εικόνα της, και αυτό που θα μπορούσαμε να μάθουμε από την αρχαία πόλη είναι ότι υπάρχει μία ανθρώπινη κλίμακα βάσει της οποίας λύθηκαν τα προβλήματα της αρχαίας πόλης».²³

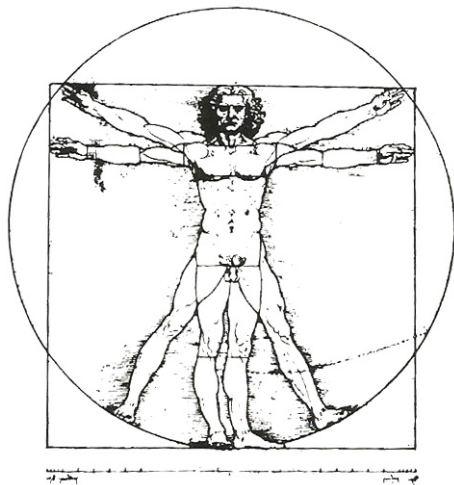
Ο Δοξιάδης υποστήριζε ότι η ανάλυση της αρχαίας ελληνικής πόλης διεξαγόταν με τη χρήση ενός συστήματος, του οποίου το σημείο αναφοράς ήταν η ανθρώπινη κλίμακα, και το ίδιο θα έπρεπε να συμβαίνει και στις σύγχρονες πόλεις. Η ιδέα που συσχέτιζε την αρχαία πόλη με την πόλη του παρόντος, ήταν η έννοια της ανθρώπινης κλίμακας, που χάθηκε στις σύγχρονες πόλεις, και αυτό προσπαθούσε να διορθώσει και να αποφύγει ο Δοξιάδης στα έργα του, κυρίως στο σχεδιασμό του Απολλωνίου.

Εκτός από την ανθρώπινη κλίμακα, βασίστηκε και στις ανθρώπινες διαστάσεις, για το σχεδιασμό των οικισμών. Ενώ στη διατριβή του ο Δοξιάδης επικεντρώθηκε στο βλέμμα ενός στατικού παρατηρητή, στο έργο *Ancient Greek Cities (AGC)* [Εικ. 36] ανέλυσε το κινούμενο ανθρώπινο σώμα. Επεξεργάστηκε αυτή την ιδέα, της κίνησης του ανθρώπινου σώματος, πάνω στην έννοια του Ολικού Ανθρώπου ως σύστημα, του οποίου το κέντρο καθορίστηκε από το σώμα, τις αισθήσεις και το μυαλό του. Σύμφωνα με τον Δοξιάδη, πρέπει να οικοδομήσουμε για τον *Total Man*, τον Ολικό Άνθρωπο, ο οποίος ήταν μια επέκταση του αποκαλούμενου *Vitruvian Man*, του Ανθρώπου του Βιτρούβιου, του Leonardo da Vinci. [Εικ. 37]

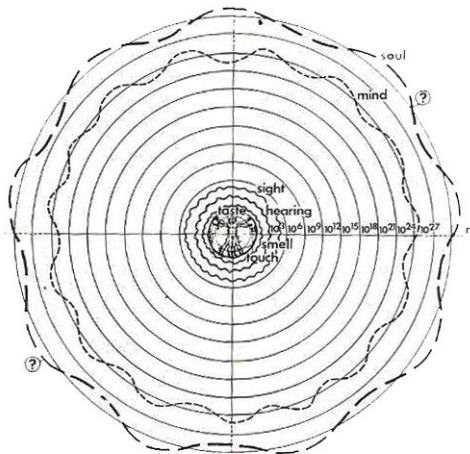
Πιο συγκεκριμένα, υποστήριζε ότι η απόσταση ή το μυαλό θα μπορούσε να υπολογιστεί σε 10²⁷ μέτρα πέρα από το σώμα. Κατά τα λεγόμενά του «το σώμα του ανθρώπου

23 «Our aim is to give to the reader-auditor-viewer an accurate picture of how was the average ancient Greek city in the Classical-Hellenistic period. [...] The general conclusion will be that the current data have shattered the scale of the city and they have altered and ruined its texture, and what we could learn from the ancient city is that there is a human scale on the basis of which the problems of the ancient city were solved». *Studies of Ancient Greek Cities*, φάκελος 22075, S-D 7154, σελ. 1-2, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

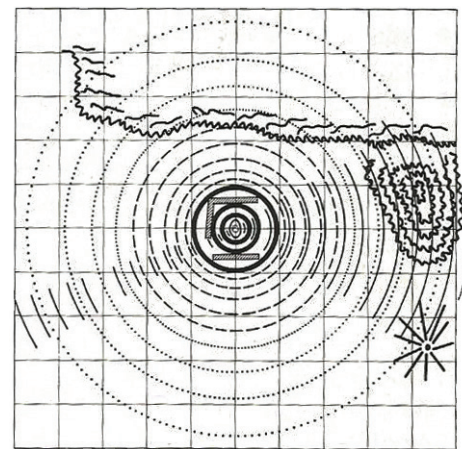
καταλαμβάνει τη μικρότερη σφαίρα. Τότε έρχεται η σφαίρα των αισθήσεών του. Τότε η σφαίρα του μυαλού του. Και στη συνέχεια η άγνωστη σφαίρα της ψυχής του». ²⁴ [Εικ. 38α, 38β]

Εικ. 37: Ο Άνθρωπος του Βιτρούβιου από τον Λεονάρντο ντα Βίντσι

Εικ. 38α: Ο άνθρωπος φτάνει πέρα από το σώμα με τις αισθήσεις του

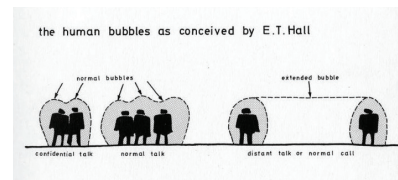
— olfactory sense
- - - hearing
... mind
- - - sight
~~~~~ Nature

Εικ. 38β: Ο άνθρωπος στο κέντρο ενός συστήματος σφαιρών που προσεγγίζουν όλο τον κόσμο

Η έννοια της ανθρώπινης κλίμακας του Δοξιάδη ακολούθησε τις ιδέες που εκφράστηκαν κατά τη διάρκεια των Συμποσίων της Δήλου και ιδιαίτερα από τον ανθρωπολόγο Edward T. Hall, του οποίου η έννοια της ανθρώπινης φούσκας αντιλαμβάνονταν τους έξι αισθητήριους τρόπους (οπτικός, ακουστικός, κιναισθητικός, οσφρητικός, θερμικός και απτικός) ως κλίμακες μέτρησης για την ανθρώπινη αλληλεπίδραση με το χώρο. [Εικ. 39]

Ο Δοξιάδης στο βιβλίο του *The ancient Greek city and the city of the present* αναφέρει:

«Για να οικοδομήσουμε ανθρώπινες κοινότητες, είναι απολύτως απαραίτητο να βασιστούμε στις ανθρώπινες, φυσικές διαστάσεις. Εάν βασιστούμε στις σωστές ανθρώπινες διαστάσεις, τότε μπορούμε να σχεδιάσουμε τον χώρο με τέτοιο τρόπο, ώστε να ανταποκρίνεται σε όλες τις ανθρώπινες ιδιότητες και να κάνει τον άνθρωπο

Εικ. 39: Η έννοια της ανθρώπινης φούσκας, όπως την ερμήνευσε ο E. T. Hall

²⁴ Scale, Imagination, Perception and Practice in Architecture, Gerald Adler, Timothy Brittain Catlin and Gordana Fontana-Giusti, Routledge, 2012, σελ. 176

ευτυχισμένο. Οι σωστές διαστάσεις είναι η φυσική προϋπόθεση για την επίλυση κάθε ζητήματος στην ανθρώπινη κλίμακα. Έτσι, μπορούμε να δημιουργήσουμε ανθρώπινες κοινότητες που έχουν τα χαρακτηριστικά της αρχαίας πόλης, ενώ αποτελούν στοιχεία του σημερινού».²⁵

Επιπλέον, δεν απαιτούσε οι χώροι και τα κτίρια της μικρότερης κλίμακας να είναι ομοιόμορφα, ώστε να εξυπηρετούν ομοιόμορφες ανθρώπινες ανάγκες. Αντίθετα, πίστευε ότι, καθώς η κλίμακα αυξάνεται από τον άνθρωπο και το δωμάτιό του στην παγκόσμια πόλη, ο αριθμός πιθανών εναλλακτικών μειώνεται. Θεωρούσε ότι οι αστικές περιοχές, λόγω μεγάλων και όμοιων προβλημάτων, θα έπρεπε να σχεδιαστούν κατά τρόπο αρκετά συνηθισμένο για μέγιστη αποτελεσματικότητα, ενώ αντιθέτως στη μικρότερη κλίμακα η ποικιλία για αρχιτεκτονική και δημιουργικότητα ήταν μεγάλη. Υποστήριζε ότι η ομορφιά, το τοπίο και η αρχιτεκτονική θα μπορούσαν γίνουν αντιληπτά μόνο στη μικρή κλίμακα, εντός των αντιληπτικών ορίων του ανθρώπινου σώματος και των αισθήσεων. Η ευχαρίστηση και η ευτυχία του ανθρώπου βρίσκεται μόνο μέσα στο άμεσα αντιληπτό περιβάλλον, σε μια κλίμακα ίσως όχι μεγαλύτερη από τη μικρή πόλη.

Πιο συγκεκριμένα, σε ένα σημείωμά του με τίτλο *Το νόημα της αισθητικής αναφέρει*:

«1. Το πόσο η αισθητική έχει σχέση με τις αισθήσεις του ανθρώπου, εφ' όσον οι αισθήσεις έχουν έκταση ωρισμένη στο χώρο, τότε και η αισθητική μπορεί να καθορισθεί σαν μια επιστήμη που εξετάζει τις σχέσεις του ανθρώπου με έναν περιωρισμένο χώρο γύρω του.

2. Αυτό μπορεί να εκφρασθεί με σχέδια [...]

3. Παράλληλα πρέπει να σκεφτούμε ότι ο αισθητικός χώρος αλλάζει όταν κινούμεθα και πρέπει αυτό να το περιγράψουμε έτσι: [...] Έχομε λοιπόν πρώτα μια περιγραφή του αισθητικού χωροστατικής και δεύτερον μια δυναμική που μπορούμε να τη δείξωμε πάνω στο οικιστικό λογαριθμικό δίκτυο».²⁶

Συμπληρωματικά, το Γραφείο Δοξιάδη είχε ως πρωταρχικό σκοπό για τις κοινότητες που σχεδίαζε, την κοινωνική αλληλεπίδραση των κατοίκων. Εκτός από την επαναφορά της ανθρώπινης κλίμακας, ο άνθρωπος δεν θα έπρεπε να εξαρτάται από το αυτοκίνητο και οι γειτονιές που δημιουργούνται, να σχηματίζονται με βάση μια ιεραρχική τάξη, που

25 «In order to build human communities, it is strictly essential that we base ourselves on human, physical dimensions. If we are based on the right human dimensions, then we can lay out the space in such a way as to make it correspond to all human attributes and to render man happy. Right dimensions are the natural pre-requisite to settle any issue in the human scale. We can thus create human communities that possess the characteristics of the ancient city, whilst constituting elements of the present-day one». *The ancient Greek city and the city of the present*, C. Doxiadis, The Living Heritage of Greek Antiquity, European Cultural Foundation, Mouton & Co: The Hague, 1967

26 *Το νόημα της αισθητικής*, S-D 8792/28.12.1964, φάκελος 18961, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

κυμαίνεται από τη μεμονωμένη κατοικία μέχρι τον μεγαλύτερο δυνατό οικισμό. Μέσα σε αυτήν την ιεραρχία, το μέγεθος και η κλίμακα των αλληλεξαρτώμενων μονάδων είναι ιδιαίτερα σημαντικά.

Στις αρχαίες πόλεις, όπως για παράδειγμα την αρχαία Πριήνη [Εικ. 40] ή την αρχαία Δήλο [Εικ. 41], οι διαστάσεις και οι αποστάσεις τους ορίζονταν από τον άνθρωπο με τα πόδια, καθώς η μέγιστη απόσταση την οποία ο άνθρωπος μπορεί να διανύσει μόνο με τα πόδια θεωρείται ότι είναι περίπου 2,4 χιλιόμετρα. Ιδανικά, για τον Δοξιάδη, ο αστικός τομέας ή η γειτονιά θα έπρεπε να έχουν ορθογώνιο σχήμα και το μήκος τους να κυμαίνεται από 0,8 έως 1,6 χιλιόμετρα. Έτσι οι κάτοικοι της γειτονιάς δε χρειάζεται να περπατούν περισσότερο από 0,8 χιλιόμετρα για να φτάσουν στα σχολεία, στα πάρκα και στις εμπορικές και κοινωνικές εγκαταστάσεις. Μέσα σε αυτό το είδος κοινότητας οι αξίες της αρχιτεκτονικής πρέπει να παραμένουν παραδοσιακές και να μπορεί να δοθεί συγκεκριμένη μορφή στα κτίρια και στους χώρους μεταξύ τους, με βάση το κλίμα, τη μορφολογία της γης και τον τοπικό χαρακτήρα της περιοχής.

Ο ίδιος αναφέρει για τις αρχαίες πόλεις:

«Οι διαστάσεις ήταν τέτοιες που ο άνθρωπος μπορούσε εύκολα να περπατήσει από το ένα άκρο της πόλης στο άλλο και έτσι μπορούσε να αισθανθεί ότι η πόλη έγινε σε διαστάσεις σχετικά με αυτόν. [...] Η πόλη του παρόντος έχει ξεπεράσει και χάσει τις ανθρώπινες διαστάσεις».²⁷

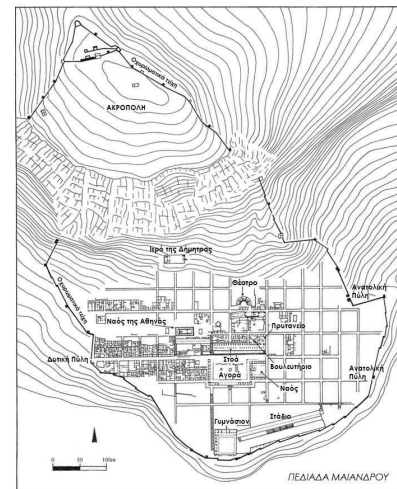
Όπως φαίνεται και από τις εικόνες που ακολουθούν, τις οποίες ο Δοξιάδης παρουσίασε στο 6ο Διεθνές Συνέδριο του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Ιδρύματος το Μάιο του 1964, όσον αφορά τον πληθυσμό και την έκταση της ανάπτυξης της πόλης, η κοινότητα V²⁸ της νέας πόλης του Ισλαμαμπάντ έχει κοινά χαρακτηριστικά με την Αρχαία Αθήνα του 400 π.Χ., ενώ αντίστοιχα η κοινότητα IV²⁹ του Ισλαμαμπάντ έχει κοινά χαρακτηριστικά με την αρχαία Πριήνη. [Εικ. 42, 43, 44]

Αντίστοιχα, η επιδίωξη του Δοξιάδη για την επαναφορά της ανθρώπινης κλίμακας στις πόλεις προβάλλεται και στο σκίτσο της προοπτικής απεικόνισης ενός δρόμου

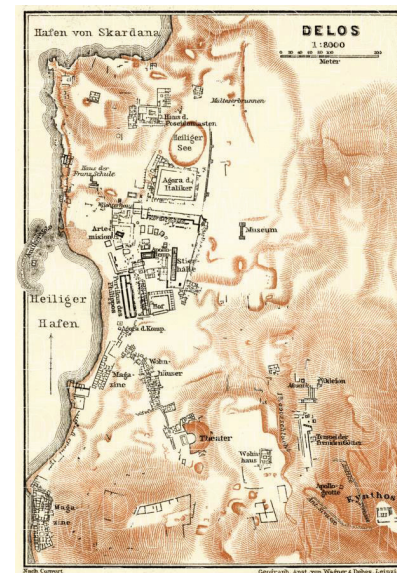
27 «The dimensions were such that man could easily walk from one end of the city to the other and could thus feel that the city was made in dimensions relative to him . . . The city of the present has overcome and lost the human dimensions». *Studies of Ancient Greek Cities*, φάκελος 22075, S-D 7154, σελ. 2, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

28 Από άποψη κοινωνικής οργάνωσης, η κοινότητα V είναι μια αυτοτελής μονάδα που μπορεί να χωριστεί σε διάφορες μικρότερες ανεξάρτητες ομάδες και εξαρτάται από τη λειτουργία τους και τις υπηρεσίες που προσφέρουν στους κατοίκους. *Building Communities*, DA REVIEW, Απρίλιος 1973, Vol. 9, no 84, σελ. 2-5

29 Η κοινοτική τάξη IV αποτελείται από τέσσερις μικρότερες ομάδες, καθεμιά από τις οποίες φιλοξενεί περίπου 600-700 οικογένειες. *Building Communities*, DA REVIEW, Απρίλιος 1973, Vol. 9, no 84, σελ. 2-5

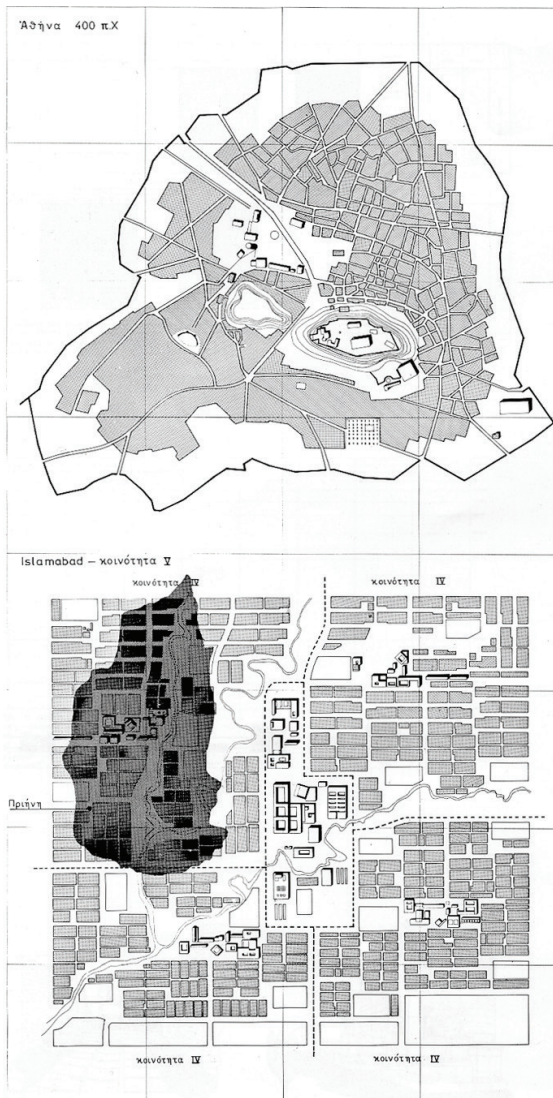

Εικ. 40: Χάρτης της αρχαίας Πριήνης

Εικ. 41: Χάρτης της Αρχαίας Δήλου, από τους Wagner και Debes

Εικ. 44: Σύγκριση του σχεδίου της αρχαίας Αθήνας και της Πριήνης με το Ισλαμαμπάντ

	Αρχαία Αθήνα	Ισλαμαμπάντ (κοινότητα V)
Έκταση	215 εκτάρια	294 εκτάρια
Πληθυσμός	36.000 - 50.000 κάτοικοι	27.600 κάτοικοι
Μεικτή πυκνότητα	200 κάτοικοι/εκτάριο	94 κάτοικοι/εκτάριο
Μεγαλύτερη διάμετρος	2100 μέτρα	2400 μέτρα

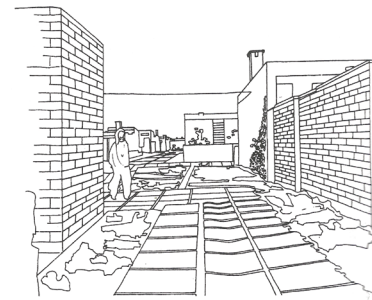
Εικ. 42: Πίνακας σύγκρισης της αρχαίας Αθήνας με το Ισλαμαμπάντ (κοινότητα V).

	Πριήνη	Ισλαμαμπάντ (κοινότητα IV)
Έκταση	4.14 εκτάρια	66.2 εκτάρια
Πληθυσμός	4000 κάτοικοι	6850 κάτοικοι
Μεικτή πυκνότητα	96 κάτοικοι/εκτάριο	115 κάτοικοι/εκτάριο
Μεγαλύτερη διάμετρος	1100 μέτρα	1100 μέτρα

Εικ. 43: Πίνακας σύγκρισης της αρχαίας Πριήνης με το Ισλαμαμπάντ (κοινότητα IV).

Traditional values of architecture
a. Priene, Ionia, Turkey (4th-1st century B.C.):
west stoa of agora and west gate street

b. A pedestrian path in Islamabad,
Pakistan (1960)

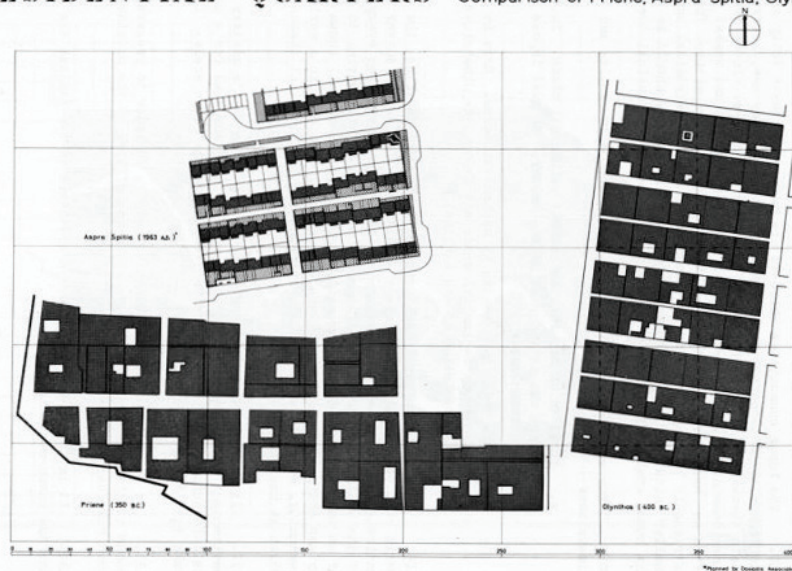
Εικ. 45: Προοπτική άποψη ενός πεζόδρομου της κοινότητας III του Ισλαμαμπάντ σε σύγκριση με μια προοπτική άποψη ενός δρόμου στην Πριήνη (350 π.Χ.).

της αρχαίας Πριήνης, όπου το πλάτος, το μέγεθος και το ύψος των κτιρίων είναι αντίστοιχα με αυτά ενός πεζόδρομου της κοινότητας III του Ισλαμαμπάντ και αποτέλεσαν τη βάση για το σχεδιασμό των νέων οικιστικών συνόλων του Δοξιάδη από εκεί και έπειτα. [Εικ. 45]

Η ίδια επιθυμία, για εφαρμογή της ανθρώπινης κλίμακας σε πόλεις και οικισμούς, εκφράστηκε και με επιτυχία στα Άσπαρα Σπίτια, όπου τα οικοδομικά τετράγωνα είναι ανάλογα με το μέγεθος των οικοδομικών

RESIDENTIAL QUARTERS

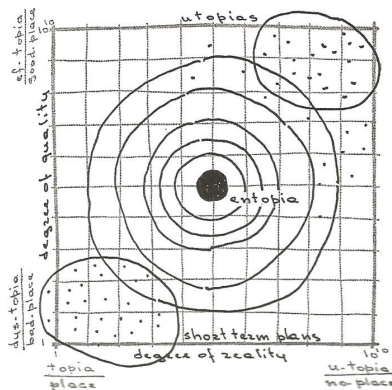
Comparison of Priene, Aspra Spitia, Olynthos

Εικ. 46: Σύγκριση των σχεδίων των οικοδομικών τετραγώνων των Ασπρων Σπιτιών, της αρχαίας Ολύνθου (400 π.Χ.) και της αρχαίας Πριήνης (350 π.Χ.).

τετραγώνων της αρχαίας Πριήνης και της Ολύνθου. [Εικ. 46]

Τα παραπάνω σκίτσα και διαγράμματα που παρουσιάστηκαν από τον Δοξιάδη, στόχευαν σε παραλληλισμούς και συγκρίσεις μεταξύ του μέσου όρου του πληθυσμού και της έκτασης μιας αρχαίας ελληνικής πόλης με μια σημερινή πόλη, ενώ παράλληλα ήταν το μέσο για την εναντίωση της κατάστασης και της κυκλοφορίας στην Αθήνα της εποχής (1964). Σκοπός του ήταν, λοιπόν, να καταφέρει να συγχωνεύσει, τόσο την ανθρώπινη κλίμακα, όσο και την μεγαλύτερη κλίμακα που εξαρτάται από την εκβιομηχάνιση και την εξέλιξη της τεχνολογίας.

Εικ. 47: Η Εντοπία ανάμεσα στην
Τοπία και Ουτοπία

Η ανάγκη για Εντοπία

Όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω, ο Δοξιάδης θεωρούσε τον άνθρωπο το σημαντικότερο συστατικό μιας πόλης, που σε συνδυασμό με τη φύση, την κοινωνία, τα κελύφη και τα δίκτυα, συνιστούν την ιδανική πόλη, τη Δυνατόλη. Αναζητούσε ένα σύστημα αρχών, το οποίο μέσω της ισορροπίας των πέντε βασικών στοιχείων ενός οικισμού ή μιας πόλης θα οδηγούσε στην ευτοπία, τη διαβίωση κάτω από ιδανικές συνθήκες.

«Η σημερινή πόλη –χωρίς λογισμό, χωρίς όνειρο– οδηγεί στη δυστοπία και την καταστροφή. Οι ουτοπίες –χωρίς λογισμό, αλλά μ' όνειρο– δεν μπορούν να μας βγάλουν από το αδιέξοδο. Μονάχα ένας δρόμος απομένει –με λογισμό και μ' όνειρο– να μας πάει από τον κακό τόπο στον καλό τόπο, που να μην είναι εκτός τόπου αλλά εν τόπω: σε μια εντοπία».³⁰

Ο Δοξιάδης υποστήριζε ότι ανάμεσα στα όνειρα και στην πραγματικότητα, ανάμεσα στις ουτοπίες και «τοπίες», υπάρχει η εντοπία, δηλαδή ο τόπος «που ικανοποιεί τον ονειροπόλο αλλά και που αποδέχεται ο επιστήμονας, [...] όπου η προβολή του καλλιτέχνη και του τέκτονα συναντιούνται».³¹ [Εικ. 47]

Η εντοπία μεριμνά για την ευτυχία και την ευημερία του ανθρώπου και οφείλει να εξασφαλίζει την ομαλή σύνθεση και των πέντε στοιχείων του ανθρωπόκοσμου: τη φύση, τον άνθρωπο, την κοινωνία, τα κελύφη και τα δίκτυα.

Σύμφωνα με τον Δοξιάδη, για να επιτευχθεί η εντοπία χρειαζόμαστε «ένα σχέδιο για το πλαίσιο που θα δώσει στους ανθρώπους τη δυνατότητα μιας καλύτερης και πιο ευτυχισμένης ζωής»³², χωρίς να προσεγγίζουμε έναν συγκεκριμένο τρόπο ζωής, καθώς αυτόν τον αποφασίζει ο κάθε άνθρωπος χωριστά.

Η εντοπία, έχοντας δώσει στον άνθρωπο πρωτεύοντα ρόλο, θέτει δύο στόχους:

1. την ομαλή συνύπαρξη και επαφή του με τα άλλα στοιχεία του περιβάλλοντος, δηλαδή στοχεύει στην καλή σχέση του:
  - ανθρώπου με τον άνθρωπο
  - ανθρώπου με τα κελύφη
  - ανθρώπου με τα δίκτυα
  - ανθρώπου με τη φύση
  - ανθρώπου με την κοινωνία

³⁰ Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 292

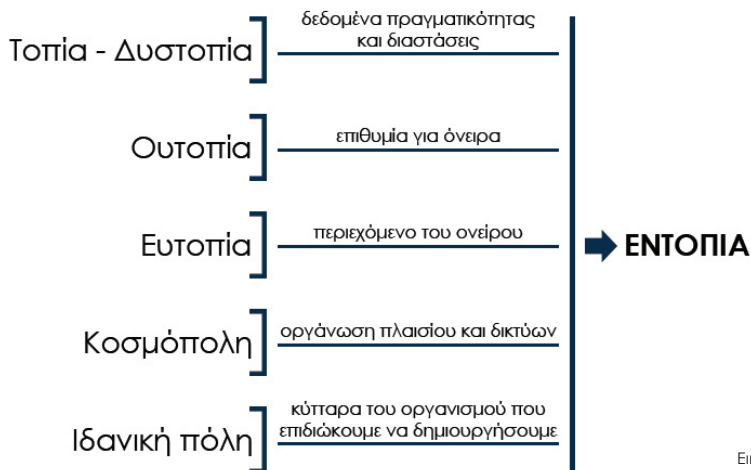
³¹ Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 292

³² Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 296

2. τη λειτουργική συνύπαρξη των μελών μέσα σε μια κοινότητα και την υγιή συνύπαρξη των ανθρώπινων κοινοτήτων στο πλαίσιο μιας πόλης.

Για να προσεγγίσουμε την εντοπία, πρέπει να βασιστούμε σε ειδικές μετρήσεις και υπολογισμούς, οι οποίοι οδηγούν σε συγκεκριμένα μεγέθη και μορφές. Καθώς, όμως, οι οικισμοί του παρόντος είναι δυναμικοί και μεταβάλλονται, ο σχεδιασμός της εντοπίας πρέπει συνεχώς να αναθεωρείται, να μεταβάλλεται και να εξελίσσεται, εξασφαλίζοντας τη σύνθεση και των πέντε στοιχείων του ανθρωπόκοσμου, δηλαδή της φύσης, του ανθρώπου, της κοινωνίας, των κελυφών και των δικτύων.

Για να χτίσουμε την εντοπία πρέπει να συνδυάσουμε διάφορα στοιχεία. Πιο συγκεκριμένα, τα προβλήματα της Δυστοπίας και της Ουτοπίας, ο στόχος της Ευτοπίας και το όραμα της Κοσμοπόλης³³ και της ιδανικής πόλης³⁴, αποτελούν τα στοιχεία αυτά για να φτιάξουμε τη «συνταγή»³⁵ της εντοπίας. [Εικ. 48]

Εικ. 48: Η συνταγή της Εντοπίας

33 «Η σύλληψη της ιδέας της κοσμοπόλης είναι συνήθως ιδεαλιστική και περιορίζεται στις κοινωνικές πτυχές του προβλήματος της ενοποίησης όλων των κρατών αυτού του κόσμου». Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 295

34 Η έννοια της ιδανικής πόλης αναφέρεται στη φυσική και υλική έκφραση της ουτοπίας και επικεντρώνεται κυρίως με τα υλικά, παρά με τους ανθρώπινους θεσμούς.

35 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 296

ΑΡΧΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΑΠΟΛΛΩΝΙΟ

Η σκέψη του Δοξιάδη για τη δημιουργία του Απολλωνίου ξεκίνησε τον χειμώνα του 1958, που είχε επισκεφτεί με τη γυναίκα του, Εμμά, την παραθαλάσσια περιοχή του Πόρτο Ράφτη της Αττικής³⁶, το οποίο βρίσκεται σε απόσταση περίπου 40 χιλιομέτρων από το κέντρο της Αθήνας [Εικ. 49].

Εικ. 49: Η διαδρομή από το Απολλώνιο στην Αθήνα

³⁶ «Χειμώνας 1958. Μια Κυριακή πρωί βρεθήκαμε στο μέρος αυτό που σήμερα είναι χτισμένο το Απολλώνιο. Λιακάδα χειμωνιάτικη, λαμπερή ατμόσφαιρα και τα νησιά απέναντι, ίδια όμορφα όπως και σήμερα. Εκείνο το πρωινό ο Ντίνος συνέλαβε και ονειρεύτηκε την ιδέα 'Απολλώνιο'». Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, Ε.Κ.Δ., Το Χρονικό, 1982

Ήταν μία από τις λιγοστές παράκτιες περιοχές του λεκανοπεδίου της Αττικής, που δεν είχε ακόμα κορεστεί τα χρόνια εκείνα. Η περιοχή χαρακτηριζόταν από την προσεγμένη αρχιτεκτονική της, τα χαμηλά κτίσματα, την έντονη φύτευση και τη θάλασσα, η οποία ήταν ορατή σχεδόν σε όλη την ενδοχώρα του Πόρτο Ράφτη. Η αίσθηση που δημιουργούνταν στην περιοχή ήταν πολύ διαφορετική από εκείνη του κεντρικού πυρήνα της Αθήνας, και υπογράμμιζε την αξία και την ποιότητα της αττικής ακτογραμμής ως δέξοδο, και όχι μόνο για κολύμπι. [Εικ. 50]

Οι πρώτοι κάτοικοι της περιοχής στην αρχαιότητα κατάφεραν να εκμεταλλευθούν τα θαλάσσια ρεύματα του Ευβοϊκού και να κάνουν ταξίδια προς τα βόρεια. Πριν από το 1000 π.Χ., εκεί ήταν το μεγαλύτερο λιμάνι της Αθήνας, με εμπορικές σχέσεις, τόσο με την Ανατολή και την Αίγυπτο, όσο και με τη Μαύρη Θάλασσα, όπως επισημαίνει η αρχαιολόγος Όλγα Κακαβογιάννη σε άρθρο³⁷ της. Ο κόλπος αυτός, όμως, ήταν κυρίως γνωστός από την αρχαιότητα ως το τερματικό σημείο του δρόμου που συνέδεε την Αθήνα με τη εύφορη πεδιάδα της Μεσογαίας και το λιμάνι από το οποίο οι Αθηναίοι έδιναν κάθε χρόνο την *Θεώρια*, δηλαδή τους καρπούς από κάθε καλλιέργεια που έστελναν οι Υπερβόρειοι, στο ιερό του Απόλλωνα στο νησί της Δήλου. Αυτή η θέση συνέδεε πάντα την Αθήνα με τη Δήλο. Η ιστορική σημασία του τόπου ήταν και ένας λόγος που συνετέλεσε στην επιλογή του Δοξιάδη για την υλοποίηση του οράματός του στην περιοχή.³⁸

Ο λόφος [Εικ. 51], ανάμεσα στην Ερωτοσπηλιά και την παραλία του Άγιου Σπυριδώνα [Εικ. 52], ήταν ο μεγάλος έρωτας του αρχιτέκτονα που θα υλοποιούσε το μεγάλο του όνειρο. Η κυρίαρχη πρόθεσή του ήταν να δημιουργήσει «μια αρχιτεκτονική αυθεντικά ελληνική, που να γεννάται από το τοπίο και το αποτύπωμα των ανθρώπων που κατοίκησαν σ' αυτό για αιώνες, χωρίς να ανήκει σε κάποιο συγκεκριμένο στυλ ή περίοδο».³⁹ Κεντρικός άξονας της σκέψης του για τον τόπο, ήταν η αρμονία ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση, ανάμεσα στις σύγχρονες ανάγκες και το ελληνικό τοπίο.

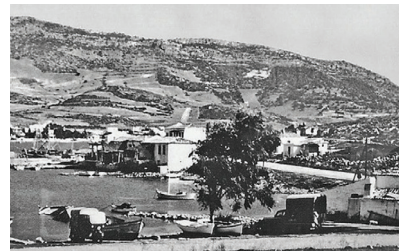
Σε συνέντευξή της Ευφροσύνης, κόρης του Κ. Δοξιάδη, στην ερώτηση τι είναι το Απολλώνιο, απάντησε ότι ήταν: «Το όνειρο του πατέρα μου που με πρακτικές δυσκολίες κατάφερε να χτίσει πριν πεθάνει, σε ηλικία 61 ετών. Ήταν για αυτόν το ιδανικό πάντρεμα ενός θαυμάσιου Αττικού τοπίου με ένα σύγχρονό του αρχιτεκτονικό σύνολο».⁴⁰

37 Ένα βιβλίο για το μακρινό και πρόσφατο παρελθόν του Πόρτο Ράφτη, Εφημερίδα Η Καθημερινή, 12 Σεπτεμβρίου 2019

38 Ιστορικός τόπος το «Απολλώνιο» του Κωνσταντίνου Δοξιάδη στο Πόρτο Ράφτη, 19 Φεβρουαρίου 2014, www.archaiologia.gr

39 Plato, Aristotle and Alexander, Jean Gottmann, Ekistics, v.37, no 219, σελ. 144

40 Τοπίο, Απολλώνιο, Κωνσταντίνος Δοξιάδης, Συνέντευξη της ζωγράφου Ευφροσύνης Δοξιάδη στην αρχαιολόγο Ειρήνη Γρατσία, 8 Οκτωβρίου 2013, www.greekarchitects.gr

Εικ. 50: Το λιμάνι του Πόρτο Ράφτη, 1950

Εικ. 51: Ο λόφος, όπου χτίστηκε το Απολλώνιο

Εικ. 52: Οι παραλίες εκατέρωθεν του Απολλωνίου

Ο Δοξιάδης για να πετύχει τη μεγιστοποίηση των δυνάμει επαφών του ανθρώπου, επιδίωξε στο σχεδιασμό του οικισμού τη βέλτιστη επαφή του ανθρώπου με τη φύση και το τοπίο. Η θέση της περιοχής που διάλεξε να υλοποιήσει τη δική του εντοπία, προσφέρει στον άνθρωπο άμεση επαφή με τη φύση, ενώ παράλληλα είναι κοντά στην Αθήνα, ώστε να εξυπηρετεί και την εύκολη πρόσβαση των Αθηναίων αστών.

Αρχικά, η πρώτη του σκέψη ήταν η δημιουργία στο λόφο, ενός συνεδριακού κέντρου, όμως πολύ σύντομα συνειδητοποίησε ότι ο τόπος ήταν κατάλληλος για τη δημιουργία ενός οικισμού.

Αντίστοιχα με τον οικισμό της Αιξωνής στη Γλυφάδα, που σχεδιάστηκε από τον Πικιώνη το διάστημα 1951-1955 και αποτελούσε ένα οικισμό πλούσιο σε νοήματα, όντας ένα πνευματικό κέντρο και η προσωπική εντοπία του αρχιτέκτονα, έτσι και ο Δοξιάδης αποφάσισε να σχεδιάσει τον πρότυπό του οικισμό με ένα αντίστοιχο πνευματικό κέντρο, προσεγγίζοντας την Εντοπία, το όνειρό του.

Επομένως, εμπνεύστηκε τη δημιουργία μιας ελληνικής κοινότητας δεύτερης κατοικίας κοντά στην Αθήνα, η οποία θα απευθυνόταν σε Έλληνες αστούς, «καλλιτέχνες και διανοούμενους»⁴¹, ισότιμα και «υπεύθυνα μέλη μιας γειτονιάς, με ίσα δικαιώματα, να μετέχουν στις αποφάσεις για τα κοινά και με τις ίδιες υποχρεώσεις, προς το κοινωνικό σύνολο».⁴² Ουσιαστικά, σκοπός του ήταν ο σχεδιασμός ενός θερινού θέρετρου, που θα απευθυνόταν σε ανθρώπους με υψηλά και μεσαία εισοδήματα, μια νέα οργανωμένη γειτονιά, ένα προνομιακό «κλαμπ πριβέ».⁴³

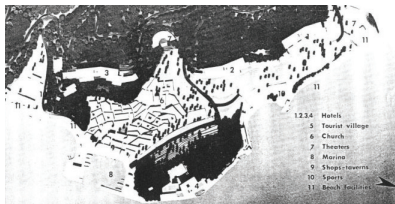
Ο Δοξιάδης έδωσε στον οικισμό το όνομα του θεού Απόλλωνα, ο οποίος επιφέρει την αρμονία μεταξύ του ανθρώπου και της φύσης, ενώ παράλληλα είναι και ο θεός των χωριών (κωμών), «εκείνων των τόπων που χαρακτηρίζονταν από τέτοια αρμονία».⁴⁴ Δόθηκε αυτό το όνομα για να υπενθυμίζει σε όλους το σκοπό του, δηλαδή την διατήρηση της αρμονίας με τη φύση.

Το όνομα Απολλώνιο δεν δόθηκε μόνο στον οικισμό στο Πόρτο Ράφτη, αλλά είναι μέρος μιας ομάδας οικισμών με κοινό όνομα, καθώς σχεδιάστηκε επίσης το Απολλώνιο της Μυκόνου [Εικ. 53] και το Απολλώνιο Πολεμάρχα [Εικ. 54] κοντά στην Επίδαυρο.

Ο ίδιος ο αρχιτέκτονας αναφέρει σε μια συνέντευξή του στην εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ:

Εικ. 53: Απολλώνιο Μυκόνου, Γενική όψη

Εικ. 54: Απολλώνιο Πολεμάρχα, Γενική κάτοψη

41 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσας, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 442

42 Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το έργο του, Δεύτερος τόμος, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Ψωμόπουλος Παναγής, σελ. 247, εκδόσεις ΤΕΕ, 2009

43 Απολλώνιον: το κλαμπ Πριβέ της Ελλάδος, μια φιλοδοξία του Κ. Δοξιάδη που έγινε πραγματικότητα, εφημερίδα Express, 26 Σεπτεμβρίου 1972, Αρχείο Δοξιάδη, φάκελος 7787

44 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλίππιδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 333

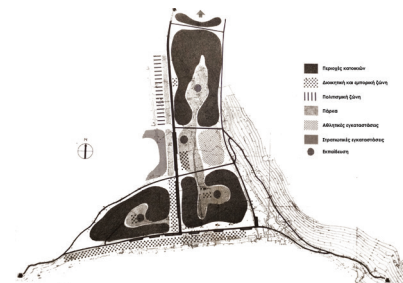
«Για να σταματήσουν αυτά τα εγκλήματα πήραμε την απόφαση να χτίσουμε ένα πρότυπο οικισμό, όπου όλα τα λάθη αποφεύγονται κι έτσι αποδεικνύομε στην πράξη πως είναι δυνατόν:

- Πολλοί να κατοικήσουν κοντά στη θάλασσα.
- Όλοι να απολαμβάνουν θέα και κλίμα.
- Όλοι να εξυπηρετούνται από τη μηχανή και κανένας να μην υποφέρει απ' αυτήν.
- Να διατηρήσουμε τον πραγματικό πολιτισμό του τοπίου. Παράλληλα δείχνουμε πως θα είναι η ζωή μας στο μέλλον: η οργανωμένη γειτονιά. Έτσι φροντίσαμε να έρθει νερό από το βουνό, να μην μπαίνει τίποτα από τις αποχετεύσεις στη θάλασσα ή στο έδαφος. Όλα καθαρίζονται τέλεια, σε βαθμό που το νερό που βγαίνει από τις εγκαταστάσεις βιολογικού καθαρισμού των ακαθάρτων, είναι πόσιμο κι εμείς το χρησιμοποιούμε για πότισμα. Η γειτονιά με πάνω από 100 σπίτια έχει το εστιατόριό της, την ταβέρνα, κολυμβητικές δεξαμενές, κινηματογράφο κλπ. Αυτά ανήκουν σε όλους τους κατοίκους που τα διοικούν και τα χρησιμοποιούν όπως νομίζουν. Παράλληλα, έχει τη διοίκησή της, την ασφάλειά της, το γεωπόνο και τους κηπουρούς της και όλες τις υπηρεσίες για σωστή λειτουργία και συντήρηση. Αυτό είναι το Απολλώνιο, με όνομα παρμένο από το θεό της αρμονίας, η γειτονιά που λύνει τα ζητήματα τοπίου, πολιτισμού και ανθρώπου [...)].⁴⁵

Στόχος του Δοξιάδη, όπως έχει αναφερθεί και στην προηγούμενη ενότητα, ήταν να δημιουργήσει τα θεμέλια για οικισμούς μικρής κλίμακας που έχουν ως κέντρο τον άνθρωπο και τις ανάγκες του. Η κατασκευή του βιομηχανικού οικισμού Άσπρα Σπίτια στην Βοιωτία (1961-65) [Εικ. 55] και της πόλης του Ισλαμαμπάντ στο Πακιστάν (1959-63) [Εικ. 56] ήταν δύο μελέτες, που προηγήθηκαν του σχεδιασμού του Απολλωνίου, στις οποίες ο Δοξιάδης προσπάτησε να αναπαράγει την κλίμακα των οικισμών, ακόμα και την αίσθηση που θα είχαν οι αρχαίοι ελληνικοί οικισμοί.

Αυτό επιδίωξε να επιτύχει και στο σχεδιασμό του οικισμού του Απολλωνίου. Στο έργο αυτό, η κλίμακα ήταν μικρότερη συγκριτικά με τα προηγούμενά του έργα, υπήρχαν λιγότερες δυσκολίες, ο βαθμός ελευθερίας στο σχέδιο ήταν μεγαλύτερος και οι προθέσεις ήταν πιο τολμηρές. Το Απολλώνιο θα έδινε στο Δοξιάδη την ευκαιρία να προσεγγίσει το ιδανικό, όσον αφορά την ανθρώπινη κλίμακα.

Η κόρη του, Ευφροσύνη, το επιβεβαιώνει και αναφέρει: «Το Απολλώνιο ήταν ένας οικισμός χτισμένος με βάση την αρχαία Δήλο. Στόχος του ήταν να μην κυκλοφορούν αυτοκίνητα, παρά μόνο περιφερειακά καθώς ο οικισμός συνδεόταν με δίκτυο πεζοδρόμων. Ονειρευόταν να παντρέψει το τοπίο με τα κτίρια που έφτιαξε, να είναι απολύτως ενταγμένα και να δημιουργεί ο χώρος ως σύνολο μια αίσθηση αρμονίας.

Εικ. 55: Διάγραμμα χρήσεων των Άσπρων Σπιτιών

Εικ. 56: Μακέτα του Ισλαμαμπάντ

Τον ενδιέφερε να φτιάξει όχι ένα μνημείο υστεροφημίας, αλλά έναν οικισμό που να προσφέρει καλή ποιότητα ζωής».46 [Εικ. 57, 58]

Εικ. 57: Θέα της αρχαίας Δήλου από τη θάλασσα.

Εικ. 58: Σχέδιο πανοραμικής όψης του Απολλωνίου σε διαφημιστικό φυλλάδιο, 1973.

Εκτός την εφαρμογή της ανθρώπινης κλίμακας στους οικισμούς, ο Π. Ψωμόπουλος υποστηρίζει ότι πολλά στοιχεία των προηγούμενων οικιστικών έργων του Δοξιάδη είναι κοινά με το Απολλώνιο και αναφέρει ότι όπως το Απολλώνιο, έτσι και οι προηγούμενες κοινότητες «στις ίδιες αρχές βασίστηκαν:

- οργάνωση σε μικρογειτονιές
- χαμηλή, συνεχής στενομέτωπη δόμηση στα σπίτια, κλιμακωτά και αρθρωτά προσαρμοσμένα στο έδαφος
- διαδοχή και εναλλαγή χώρων κλειστών και ημίκλειστων, περιφραγμένων και ελεύθερων
- τυποποιημένα στοιχεία που σε ευφυείς συνδυασμούς δίνουν ενότητα και ποικιλία στο σύνολο
- κατασκευή με τοπικά υλικά και συχνά με πέτρα, σοφά συνεκτιμώντας την αντοχή, τη συντήρηση και το αισθητικό ή άλλο κοινωνικό κόστος που περιορίζουν την οικονομική διαφορά της λιθοδομής από άλλους τρόπους, στην αρχική εκταμίευση
- περιορισμός στη μηχανοκίνηση
- θάψιμο των άλλων δικτύων

- αφέντης παντού ο άνθρωπος και ό,τι από το τοπίο και τη φύση είναι προς συμφέρον του με όση ευρύτητα μπορεί κανείς να το προσδιορίσει».⁴⁷

Με αφορμή την τελευταία αρχή που αναφέρει ο Π. Ψωμόπουλος, πρέπει να τονισθεί ότι οι ανθρώπινες σχέσεις μέσα σε έναν οικισμό ήταν για τον Δοξιάδη πολύ σημαντικές, όπως έχει αναφερθεί και σε προηγούμενη ενότητα. Ο σκοπός του, όσον αφορά τις ανθρώπινες σχέσεις μέσα στο Απολλώνιο, ήταν οι κάτοικοι «να έχουν την ιδιωτική τους ζωή, αλλά και τη ζωή τους στην κοινότητα, ζώντας σε ιδιωτικά σπίτια, σε μια οργανωμένη κοινότητα, δηλαδή, να ζουν σε ένα πολιτισμένο περιβάλλον».⁴⁸

Ο Π. Ψωμόπουλος, βασισμένος στα πιστεύω του Δοξιάδη αναφέρει για τους κατοίκους του Απολλωνίου: «Το κύριο 'περιεχόμενο' ενός οικισμού είναι, βέβαια, οι άνθρωποι. Οι κάτοικοί του κατά πρώτο λόγο. Αλλά και οι επισκέπτες, οι θεατές, οι ακροατές, οι περιπατητές, ακόμα και οι φορείς αναμνησέων από τον οικισμό - οι ενθυμούμενοι - και φυσικά οι ασχολούμενοι με αυτόν. 'Απολλώνιοι' είναι, άρα, όσοι μετέχουν ή συμβάλουν, με οποιοδήποτε τρόπο, στην ύπαρξη, τη λειτουργία, τη βελτίωση, την επιβίωση και τη διάδοση της σημασίας του. [...] Το κύριο έργο επιτελείται από τους κατοίκους αυτού του χώρου. Ζουν και δρουν και αποφασίζουν σαν σύνολο δεμένο με τη μοίρα του. Και παραστέκουν ηθικά και υλικά. Υψηλού εισοδήματος οι κάτοικοι αλλά και ενεργά, εργαζόμενα, παραγωγικά και υπεύθυνα μέλη της Ελληνικής κοινωνίας. Κατά τεκμήριο, είναι και ανάλογα υψηλού πολυτιστικού επιπέδου. Τουλάχιστον δυνάμει. [...]»⁴⁹

Έτσι, σύμφωνα με τις αρχές για την εντοπία, δημιούργησε μια λέσχη μέσα στον οικισμό, η οποία θα αποτελούνταν από τους κατοίκους του και θα είχε ως πρωταρχικό στόχο την ομαλή λειτουργία του οικισμού. Η λειτουργία αυτής της λέσχης αναλύεται από τα λόγια του Δοξιάδη στην παρουσίαση του Απολλωνίου το 1973:

«Κάθε σπίτι, παρ' ότι ανεξάρτητο, αποτελεί μέρος μιας οργανωμένης γειτονιάς και μιας κοινότητας, που λειτουργεί ως 'λέσχη', ώστε να παρέχει όλες τις απαιτούμενες υπηρεσίες και βοηθητικές λειτουργίες. [...] Όλες αυτές οι βοηθητικές εγκαταστάσεις ανήκουν στους ιδιοκτήτες των σπιτιών, οι οποίοι ορίζουν τον τρόπο λειτουργίας της λέσχης τους, που διαχειρίζεται τις βοηθητικές κοινοτικές εγκαταστάσεις. Οι κάτοικοι εκλέγουν τον διαχειριστή της λέσχης κάθε χρόνο και αποφασίζουν για τις υπηρεσίες που επιθυμούν να έχουν για την κοινότητά τους».⁵⁰

Οι αρμοδιότητες της λέσχης ήταν η τήρηση των εσωτερικών κανονισμών και η εύρυθμη

47 Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, Παναγής Ψωμόπουλος, Αύγουστος 1982

48 Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το έργο του, Β τόμος, Ψωμόπουλος Παναγής, εκδόσεις ΤΕΕ, 2009, σελ. 233

49 Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, Παναγής Ψωμόπουλος, Αύγουστος 1982

50 Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το έργο του, Β τόμος, Ψωμόπουλος Παναγής, εκδόσεις ΤΕΕ, 2009, σελ. 235

λειτουργία του οικισμού, δίνοντας μεγάλη προσοχή στην καθαριότητα, τη φύλαξη και την ασφάλεια του χώρου. Ο εσωτερικός κανονισμός αποτελούνταν από 30 σελίδες και υπογραφόταν από τους ιδιοκτήτες κατά την αγορά των κατοικιών και περιείχε τον τρόπο λειτουργίας του οικισμού, τις υποχρεώσεις, τα δικαιώματα και τους κανόνες συμπεριφοράς των ιδιοκτητών στους κοινόχρηστους χώρους (κοινόχρηστα, οριζόντια ιδιοκτησία, λέσχη, κτλ.).⁵¹ Κάθε χρόνο πραγματοποιούνταν συμβούλιο των ιδιοκτητών, στο οποίο εκλέγονταν τα μέλη της λέσχης και καθοριζόταν στη συνέχεια ο διευθυντής της.

Όλοι οι κοινόχρηστοι χώροι ανήκουν σε όλους τους κατοίκους του Απολλωνίου, τους διοικούν και τους χρησιμοποιούν οι ίδιοι. Βέβαια, η κάθε γειτονιά διαθέτει διοικητικές υπηρεσίες, την ασφάλειά της, έναν γεωπόνο και κηπουρούς για να υπάρχει σωστή λειτουργία και συντήρηση όλων των χώρων και των υποδομών.⁵²

Η λειτουργία της λέσχης και αυτού του εσωτερικού κανονισμού αποτελεί ένα από τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν το Απολλώνιο ως μια περιφραγμένη κοινότητα, μια κοινότητα ελεγχόμενης ιδιοκτησίας. Η κοινότητα του Απολλωνίου «με τη σύστασή της προανήγγειλε τις guard-gated communities, τα γκέτο πλουσίων, ήδη γνωστές στις ΗΠΑ, που θα έκαναν αργότερα την εμφάνισή τους σε όλο τον κόσμο και κάποια στιγμή, στην Ελλάδα».⁵³

Ως περιφραγμένη κοινότητα, χαρακτηρίζεται από όλα τα στοιχεία τα οποία την κάνουν να φαίνεται εν μέρει απομονωμένη και διακατέχει τα εξής χαρακτηριστικά:

- **Όριο:** Περιμετρικά οριοθετείται με πέτρινα τοιχία ή μεταλλικά πλέγματα ένας διαφορετικός κόσμος με δικούς του κανόνες προσαρμοσμένους στα χαρακτηριστικά του. Η περιμετρική ψηλή τοιχοποιία έχει αντιμετωπιστεί αρχιτεκτονικά με αυτόν τον τρόπο, ώστε να είναι επιβλητική και να αποτρέπει τον περιπατητή να έχει θέαση προς τον οικισμό.

Η οριοθέτηση του οικισμού περιμετρικά και η ελεγχόμενη είσοδος σ' αυτόν εφαρμόστηκαν σύμφωνα με την τρίτη αρχή, δηλαδή τη βελτιστοποίηση του προστατευτικού χώρου του ανθρώπου.

- **Πύλη:** Η βορειοδυτική είσοδος και η έξοδος στο Απολλώνιο αποτελεί το μοναδικό σημείο πρόσβασης με το αυτοκίνητο για τους κατοίκους του οικισμού. Είναι ελεγχόμενη και δεν υπάρχει πρόσβαση οποιωνδήποτε άλλων εκτός των κατοίκων.

---

51 Apollonion Porto Rafti Housing Regulations, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, φάκελος 19979

52 Ζωή μέσα σε μια οργανωμένη γειτονιά: Ο κ. Δοξιάδης για το νέο οικισμό του, Τα Νέα, Αθήνα, 26 Σεπτεμβρίου 1972

53 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλίππιδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 342

Εκτός αυτήν, υπάρχει και μια δευτερεύουσα πύλη που οδηγεί στο συγκρότημα του Κέντρου Συμποσίων στο βορειοανατολικό τμήμα του οικισμού. Αυτή η πύλη προοριζόταν για τους φιλοξενούμενους του Κέντρου Συμποσίων και την οικογένεια του Δοξιάδη. Πλέον, όπως θα δούμε παρακάτω, αυτή η πύλη είναι πάντα κλειστή, καθώς έχει κατεδαφιστεί το Κέντρο Συμποσίων. Στο νότιο τμήμα του οικισμού υπάρχουν τρεις εισοδοί, ενώ στο βόρειο τμήμα υπάρχει μια ακόμη, από τις οποίες μπορούν να εισέλθουν μόνο πεζοί. [Εικ. 59]

Εικ. 59: Οι εισοδοί και η οριοθέτηση στο Απολλώνιο

- *Εσωτερικός κανονισμός:* Όπως και κάθε περιφραγμένη κοινότητα, έτσι και στο Απολλώνιο υπάρχουν κανόνες για τους κατοίκους, οι οποίοι διαμορφώνουν τις υποχρεώσεις και τις ελευθερίες τους μέσα στο χώρο. Οι κάτοικοι του Απολλωνίου διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο ως μέλη του οικισμού, τον οποίο ο Δοξιάδης χαρακτήριζε ως λέσχη, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως.
- *Ταξική και οικονομική ομοιογένεια:* Στο Απολλώνιο υπάρχει μια σχετική ταξική και οικονομική ομοιογένεια, καθώς απευθύνεται σε οικονομικά ευκατάστατους ανθρώπους, που αγαπούν την τέχνη.

Η ΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΥ

Όταν ο Δοξιάδης συγκέντρωσε τα χρήματα που χρειαζόταν, προχώρησε στην αγορά οικοπέδων και ζήτησε από το Υπουργείο Γεωργίας και το δασαρχείο Λαυρίου τον αποχαρακτηρισμό του τμήματος του λόφου, που θεωρούνταν δασική περιοχή, με σκοπό την αγορά του. Με την αγορά των οικοπέδων, ο οικισμός του Απολλωνίου σχεδιάστηκε, ώστε να καλύπτει μια έκταση 8,47 εκταρίων (84.700 m²). Παράλληλα ξεκίνησε να φυτεύει διάφορα δέντρα και φυτά [Εικ. 60], ενώ κατασκεύασε μια αρδευτική εγκατάσταση για το πότισμα των φυτών [Εικ. 61], καθώς η έκταση της περιοχής ήταν έντονα βραχώδης. Τα βράδια, στις ελάχιστες ελεύθερες ώρες του, σχεδίαζε τι ήθελε να χτίσει στον οικισμό, όμως δεν είχε αρκετά χρήματα για να ξεκινήσει την υλοποίηση του έργου.

«Το φύτευε, το ονειρευότανε, το σχεδίαζε τα βράδια στον ελεύθερό του χρόνο αλλά τού πήρε τουλάχιστον 15 χρόνια να καταφέρει να βρει να δανειστεί τα χρήματα να το βάλει μπροστά. Ήταν ήδη πολύ άρρωστος όταν το ξεκίνησε. Ήξερε με ακρίβεια πόσος λίγος χρόνος τού είχε μείνει. Έχιζε, πεθαίνοντας, το συνεδριακό κέντρο και το σπίτι του στο Απολλώνιο».⁵⁴ Το 1969 ξεκίνησε από το Γραφείο Δοξιάδη ο σχεδιασμός του οικισμού και το 1970 ξεκίνησε η ανοικοδόμησή του, με βάση το Βασιλικό Διάταγμα (14.10/10.11.1970 ΦΕΚ 267Δ) που περιείχε τους ειδικούς όρους δόμησης και περιορισμούς για την εκτός σχεδίου δόμηση της περιοχής.

Αρχικά, είχε σκεφτεί την πιθανότητα σχεδιασμού ενός «ξενοδοχείου»⁵⁵ σε συνδυασμό με μονάδες κατοικίας, ή σπιτάκια όπως έλεγε ο ίδιος. Στη συνέχεια, διερευνώντας πιο ρεαλιστικά τα μεγέθη, απέρριψε την ιδέα του ξενοδοχείου, καθώς «φοβάται τον όγκο του».⁵⁶

Τα σχέδια του Απολλωνίου πέρασαν από τρία στάδια, τα οποία θα αναλυθούν σε

Εικ. 60: Τα πρώτα φυτέματα στο Απολλώνιο

Εικ. 61: Το αντλιοστάσιο για το πότισμα των φυτών

⁵⁴ Τοπίο, Απολλώνιο, Κωνσταντίνος Δοξιάδης, Συνέντευξη της ζωγράφου Ευφροσύνης Δοξιάδη στην αρχαιολόγο Ειρήνη Γρατσία, 8 Οκτωβρίου 2013, www.greekarchitects.gr

⁵⁵ «[...] ζητά να γίνει μελέτη σκοπιμότητας για δύο εναλλακτικές λύσεις, με πρόθεση ν' αποκτηθεί μια πρόσθετη λουρίδα γης και με πιθανότητα να εμφανιστούν επενδυτές από την Αμερική: (α) 'με βάση το ξενοδοχείο των 600 κλινών [...] και 100 περίπου αν χωρούν ή 80 ή 70 [...] σπιτάκια [...]', (β) 'μόνο για τα σπιτάκια, και τότε χωρούν ίσως 120, 130'». Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 343

⁵⁶ Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 344

επόμενη ενότητα, καθώς συνεχώς έκανε αλλαγές και διορθώσεις, ώστε η τελική κατάληξη του έργου να έχει την καλύτερη δυνατή μορφή.

Το πρώτο σχέδιο για το Απολλώνιο ολοκληρώθηκε το 1970 και συμπεριλάμβανε 120 κατοικίες [Εικ. 62], εκ των οποίων οι 34 είχαν κατασκευαστεί μέχρι το 1972.

Το δεύτερο σχέδιο του Απολλωνίου ολοκληρώθηκε το 1973 και συμπεριλάμβανε 155 κατοικίες. [Εικ. 63]

Μέχρι τότε, είχε ολοκληρωθεί και και η υλοποίηση του Κέντρου Συμποσίων, στο οποίο ο Δοξιάδης είχε την ευκαιρία να δει στους χώρους του να φιλοξενείται μία συνάντηση της Διεθνούς Εταιρείας Οικιστικής με διαπρεπείς επιστήμονες από κάθε γωνιά του πλανήτη [Εικ. 64], και στο θέατρο πρόλαβε να ακούσει τον Νίκο Ξυλούρη να τραγουδά.⁵⁷

«Οι τέχνες έχουν τη θέση τους εξίσου στο Απολλώνιο αν κρίνουμε και από την έκθεση γλυπτικής που γίνεται το 1972 στην κεντρική πλατεία»⁵⁸, στην οποία συμμετείχαν «η Φρόσω Μενεγάκη – Ευθυμιάδη, ο Χρήστος Καπράλος, ο Νίκος Σώχος, ο Μιχάλης Τόμπρος, ο Θύμιος Πανουργιάς, ο Γ. Ζαγγολόπουλος, ο Γιάννης Παρμακέλλης και ο Αχ. Απέργης».⁵⁹ [Εικ. 65, 66]

Εικ. 65: Έκθεση γλυπτικής, 1972

Εικ. 66: Τα γλυπτά του Καπράλου, 1972

Εικ. 64: Συνάντηση της Διεθνούς Εταιρείας Οικιστικής στην αίθουσα συμποσίων, 22 Σεπτεμβρίου 1973

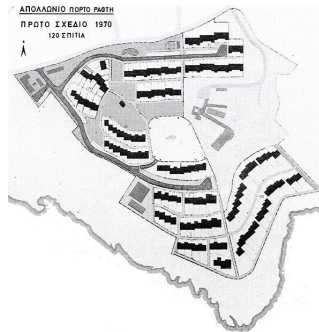
57 «Ενώ ζούσε ακόμα ο πατέρας μου, ο Νίκος Ξυλούρης ευλόγησε το υπαίθριο αμφιθέατρό του με την αρχαγγελική φωνή του». Τοπίο, Απολλώνιο, Κωνσταντίνος Δοξιάδης, Συνέντευξη της ζωγράφου Ευφροσύνης Δοξιάδη στην αρχαιολόγο Ειρήνη Γρατσία, 8 Οκτωβρίου 2013, www.greekarchitects.gr

58 Γλίτωσε τη μπουλντόζα το Απολλώνιο του Δοξιάδη, Περιοδικό Το Βήμα, 21 Φεβρουαρίου 2014

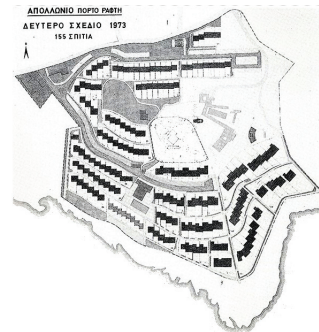
59 Υπαίθρια Γλυπτική στο Πόρτο Ράφτη, Εφημερίδα Ο Τύπος, 29 Σεπτεμβρίου 1972, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

Πρόθεση του Δοξιάδη ήταν να υπάρξει μελλοντικά μια μόνιμη έκθεση ελληνικής γλυπτικής με έργα τα οποία θα τοποθετούνται σε διάφορα σημεία του οικισμού. Όπως ο ίδιος είχε αναφέρει: «Η τέχνη προβάλλεται σωστά και ιδιαίτερα η γλυπτική, όταν δένεται αρμονικά με το φυσικό περιβάλλον, και όχι μέσα στις αίθουσες των Μουσείων».⁶⁰

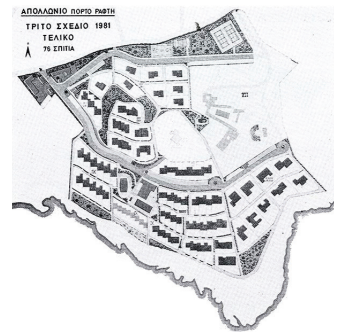
Το 1975 ο Δοξιάδης, έχοντας ήδη προλάβει να ζήσει λίγα χρόνια στο Απολλώνιο, απεβίωσε αφήνοντας ανολοκλήρωτο το έργο του. Είχε αφήσει όμως πλήθος αρχείων, σχεδίων και σκίτσων, τα οποία χρησιμοποίησε ο συνεργάτης του, Αρθούρος Σκέπερς, για να υλοποιήσει το έργο. Έτσι, το τρίτο σχέδιο του οικισμού του Απολλωνίου το 1981 συμπεριλάμβανε 76 κατοικίες. [Εικ. 67]

Εικ. 62: Πρώτο σχέδιο, 1970

Εικ. 63: Δεύτερο σχέδιο, 1973

Εικ. 67: Τρίτο σχέδιο, 1981

Από εκείνη τη χρονιά και έπειτα, αφού υλοποιήθηκε το έργο, η κατάσταση βγήκε εκτός ελέγχου, καθώς η οικογένειά του Δοξιάδη αναγκάστηκε να πουλήσει ό,τι της ανήκε από τα κτίσματα.

Αν και η αρχιτεκτονική σημασία του οικισμού ήταν ήδη αναγνωρισμένη ευρέως, η έλλειψη νόμων προστασίας οδήγησε την 1η Νοεμβρίου του 2011 τους τότε ιδιοκτήτες του χώρου να προχωρήσουν νομίμως στην κατεδάφιση, τόσο της ίδιας τη κατοικίας του Δοξιάδη, όσο και του Κέντρου Συμποσίων. [Εικ. 68, 69] Με την κατεδάφιση αυτή «καταστράφηκε το πιο προσωπικό, ίσως το πιο αγαπημένο στον ίδιο έργο του Κωνσταντίνου Δοξιάδη»⁶¹, καθώς συμβόλιζε «τη χαμηλή εκτίμηση μιας κοινωνίας για τη σύγχρονη αρχιτεκτονική της ιστορία, για τα πιο πρόσφατα 'μνημεία' της».⁶²

60 Υπαίθρια Γλυπτική στο Πόρτο Ράφτη, Εφημερίδα Ο Τύπος, 29 Σεπτεμβρίου 1972, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

61 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλippiδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 331

62 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλippiδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 331

Εικ. 68, 69: Τα απομεινάρια μετά την κατεδάφιση του Συνεδριακού Κέντρου

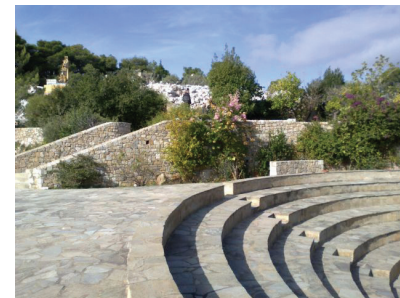
Οι εργασίες κατεδάφισης έγιναν βάσει πράξης της Επιτροπής Πολεοδομικού και Αρχιτεκτονικού Ελέγχου της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ανατολικής Αττικής.

Την περίοδο εκείνη, η αρχαιολόγος Ειρήνη Γρατσία με την ομάδα Monumenta⁶³, έδωσαν αγώνα για την προστασία του οικισμού, αν και κάποια από τα πολυτιμότερα κομμάτια του είχαν ήδη χαθεί οριστικά. Αποτέλεσμα αυτού του αγώνα ήταν η Εφορία Νεοτέρων Μνημείων Αττικής να προβεί σε προσωρινή διακοπή της κατεδάφισης, όμως, είχε ήδη καταστραφεί πολύτιμο κομμάτι του αγαπημένου έργου του Δοξιάδη.

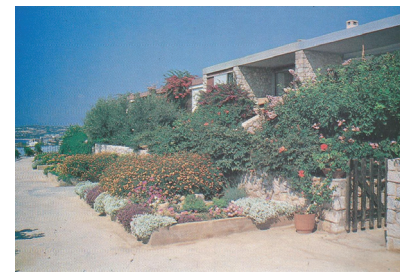
Στη συνέχεια, η Εφορία Νεοτέρων Μνημείων πρότεινε να χαρακτηριστεί ως μνημείο το υπαίθριο θέατρο που απέμεινε και ο περιβάλλων χώρος του. [Εικ. 70]

Εν τούτοις, αναγνωρίζοντας την σπουδαιότητα του, η Διεύθυνση Νεότερης και Σύγχρονης Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς του Υπουργείου έκανε εισήγηση για την κήρυξη ως ιστορικού τόπου όλου του συγκροτήματος, η οποία έγινε δεκτή. Η Ειρήνη Γρατσία επισήμανε ότι «κηρύσσοντας το συγκρότημα, δημιουργείται η προϋπόθεση για την προστασία όλης της σύγχρονης μεταπολεμικής αρχιτεκτονικής».⁶⁴

Σήμερα, τα κτίσματα του οικισμού, που δεν κατεδαφίστηκαν, διατηρούνται σε αρκετά καλή κατάσταση και λειτουργούν κυρίως ως ιδιωτικές παραθεριστικές κατοικίες, πολλές από τις οποίες έχουν περάσει από διαδικασίες ανακαίνισης και προσθήκης ποικίλων στοιχείων, όπως για παράδειγμα σκιάστρων ή ιδιωτικών πισινών. Τα φυτά, που με τόσο κόπο φύτευε ο Δοξιάδης, έχουν δημιουργήσει στους κατοίκους την αίσθηση ότι μένουν μέσα σε ένα πλούσιο φυσικό περιβάλλον. [Εικ. 71, 72]

Εικ. 70: Το υπαίθριο θέατρο σήμερα, μετά την κατεδάφιση του Συνεδριακού Κέντρου.

Εικ. 71, 72: Προσόψεις ενδεικτικών κατοικιών, 1982

63 Η ομάδα Monumenta ασχολείται με την προστασία της φυσικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς στην Ελλάδα.

64 *Ιστορικός τόπος το «Απολλώνιο» του Κωνσταντίνου Δοξιάδη στο Πόρτο Ράφτη*, 19 Φεβρουαρίου 2014, <https://www.archaiologia.gr/>

ΜΕΡΟΣ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΑ
ΚΑΙ
ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ
ΣΤΟΙΧΕΙΑ
ΟΙΚΙΣΜΟΥ

Στάδια σχεδιασμού	1
Χωροθέτηση και διάταξη κτισμάτων	2
Μονάδες κατοικίας	3
Κοινόχρηστα κτίρια	4
Ο περιβάλλον χώρος [Κυκλοφορία, φύτευση]	5

Δ 1 ΜΕΡΟΣ

ΣΤΑΔΙΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Δοξιάδη στο βιβλίο του *Architecture in Transition*, η μορφή που θα πάρει η αρχιτεκτονική δεν πρέπει να είναι στο επίκεντρο του σχεδιασμού, καθώς θα προκύψει εν καιρώ, από μόνη της, πάνω στη διαδικασία επεξεργασίας. Αυτή τη μέθοδο ακολούθησε και στο Απολλώνιο, άλλαζε σχέδια συνεχώς κατά τη διάρκεια όλων αυτών των χρόνων, μέχρι το θάνατό του.

Πίστευε ότι ο αρχιτέκτονας είναι ένας πολυσύνθετος διαχειριστής και τίποτα λιγότερο ή περισσότερο. Κατά τη γνώμη του:

«[...] χρειάζεται να καταλάβουμε ότι, όπως ένα δέντρο, η αρχιτεκτονική μας δεν πρόκειται να μεγαλώσει από τη μία μέρα στην άλλη. Θα χρειαστεί χρόνο κι εμείς μπορούμε μόνο να το βοηθήσουμε να μεγαλώσει. Εμείς, από τη μεριά μας, πρέπει ν' αποκτήσουμε την αντιμετώπιση ενός κηπουρού, ο οποίος φροντίζει ένα δέντρο αλλά δεν αγχώνεται και δεν περιμένει αυτό να καρποφορήσει πριν την ώρα του. [...] Δεν πρέπει να σκεφτόμαστε τις μορφές αλλά να δημιουργούμε χώρο, χτισμένο και ζωντανό. Η αρχιτεκτονική θα έρθει».⁶⁵

Ο σχεδιασμός του οικισμού του Απολλωνίου, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, πέρασε από τρία βασικά στάδια σχεδιασμού, αφότου απέρριψε την ιδέα για την κατασκευή ενός ξενοδοχείου.

Πρώτο σχέδιο

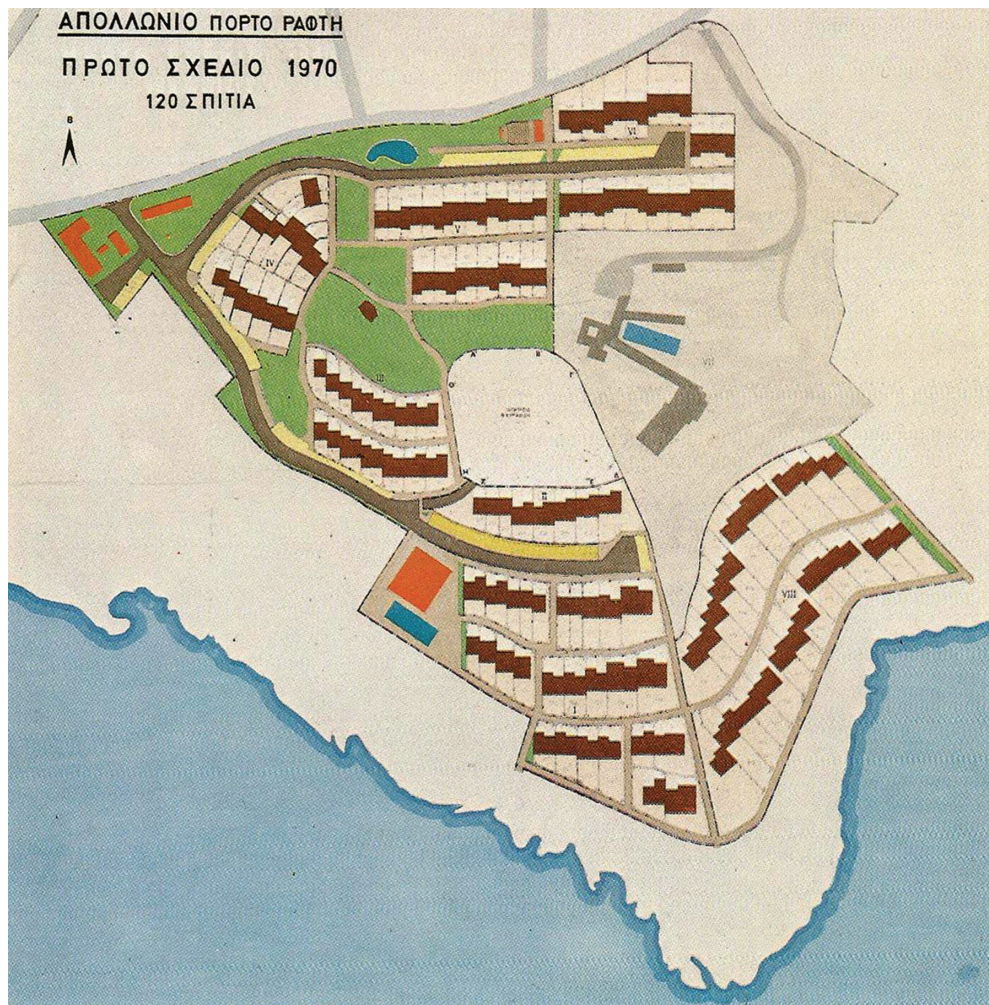
Το πρώτο σχέδιο του οικισμού του Απολλωνίου ολοκληρώθηκε το 1970 και συμπεριλάμβανε:

- 120 κατοικίες
- ένα συνεδριακό κέντρο με την κατοικία του Δοξιάδη
- καταστήματα στην κεντρική είσοδο
- έναν υπαίθριο κινηματογράφο
- δύο πισίνες για ενήλικες και μια παιδική πισίνα
- μια εγκατάσταση ύδρευσης

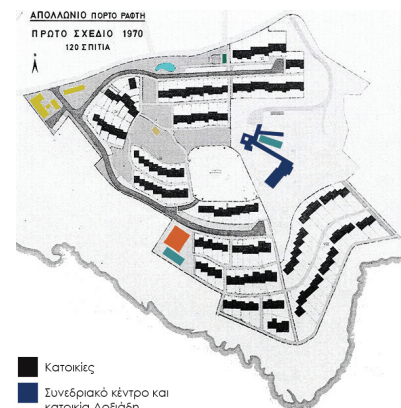

Εικ. 73: Πρώτο σχέδιο του Απολλωνίου, εκτυπωμένο σε φυλλάδιο του οικισμού

Στο κέντρο της έκτασης του Απολλωνίου, σχεδιάστηκε και η κατοικία των αδελφών Κυριακίδη, ύστερα από συμφωνία με τους ίδιους, για τη βοήθειά τους στις οικονομικές κινήσεις και τα δάνεια που πήρε ο Δοξιάδης για την υλοποίηση του έργου.[Εικ. 73, 74, 75]

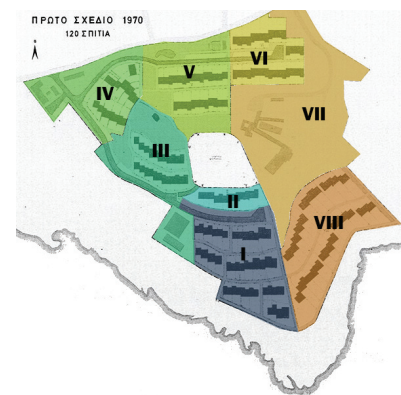

Εικ. 74: Πρώτο σχέδιο Απολλωνίου, 1970

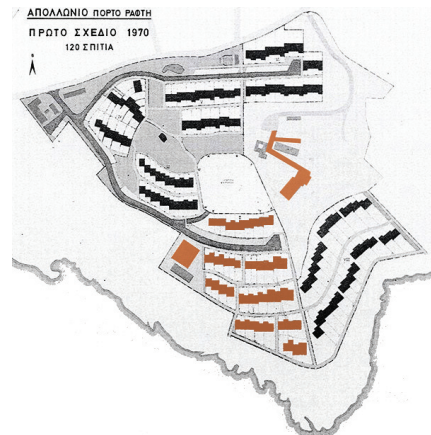
- Κατοικίες
- Συνεδριακό κέντρο και κατοικία Δοξιάδη
- Εστιατόριο
- Καταστήματα
- Υπαιθριος κινηματογράφος
- Εγκατάσταση ύδρευσης
- Πισίνα για ενήλικες
- Παιδική πισίνα

Εικ. 75: Οι χρήσεις γης του πρώτου σχεδίου

Εικ. 76: Οι τομείς του πρώτου σχεδίου

Εικ. 77, 78: Τα κτίσματα που είχαν κατασκευαστεί έως το 1972

Κατασκευασμένα κτίσματα

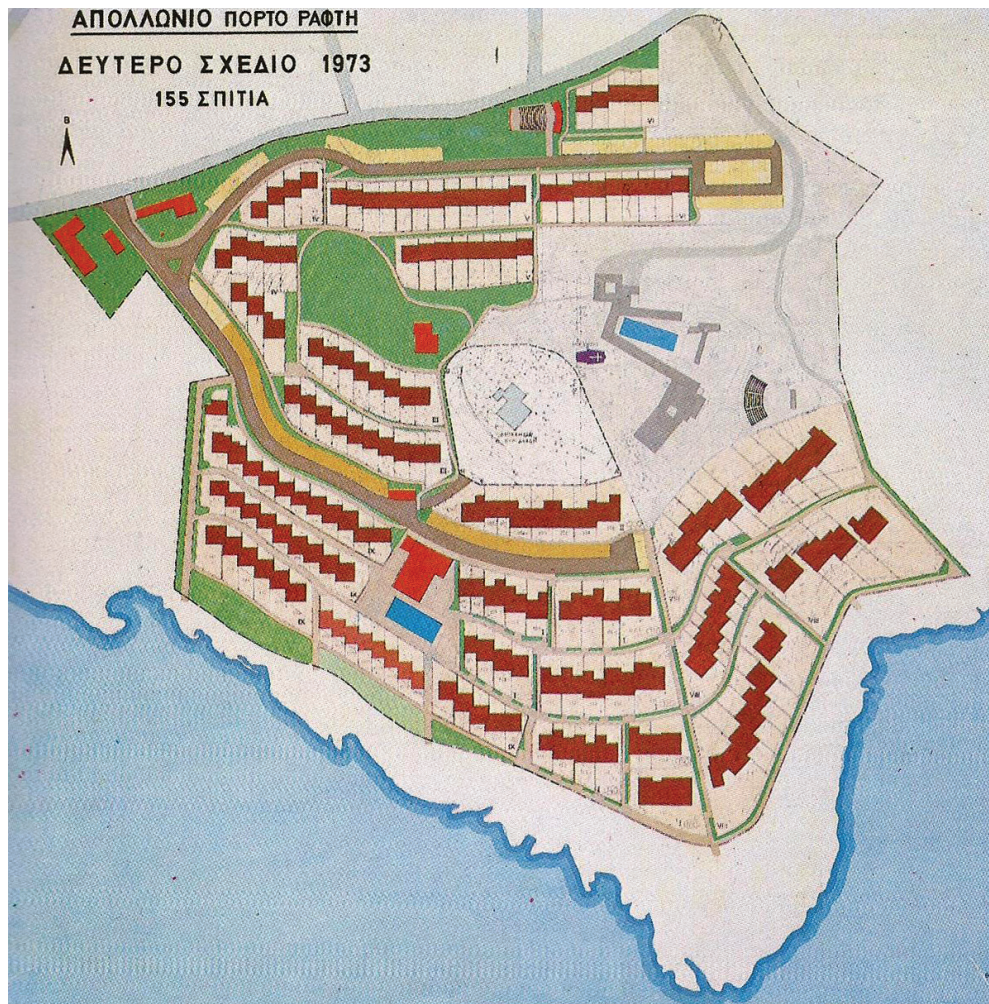
Ο οικισμός ήταν χωρισμένος σε 8 τομείς (ή αλλιώς γειτονιές), οι 6 εκ των οποίων περιλάμβαναν τις κατοικίες. [Εικ. 76] Μέχρι το 1973 είχε ήδη ολοκληρωθεί η πρώτη φάση της υλοποίησης που αποτελούνταν από 34 κατοικίες. Από το φωτογραφικό υλικό που έχει διατηρηθεί από εκείνα τα χρόνια, φαίνεται ότι είχαν υλοποιηθεί οι τομείς I, II και εν μέρει ο VII, ο οποίος αποτελούνταν από την κατοικία του αρχιτέκτονα και το κέντρο συμποσίων, καθώς επίσης το εστιατόριο και οι πισίνες. [Εικ. 77, 78]

Δεύτερο σχέδιο

Το δεύτερο σχέδιο του οικισμού το του Απολλώνιου το 1973 [Εικ. 79, 80] συμπεριλάμβανε:

- 155 κατοικίες
- το συνεδριακό κέντρο με την κατοικία του Δοξιάδη
- καταστήματα, ένα θυρωρείο και ένα κέντρο διοικήσεως στην κεντρική είσοδο
- έναν υπαίθριο κινηματογράφο
- ένα υπαίθριο θέατρο
- το εστιατόριο
- δύο πισίνες για ενήλικες
- μια εκκλησία
- εγκαταστάσεις ύδρευσης, ραδιοφώνου, τηλεόρασης και υποσταθμός ΔΕΗ

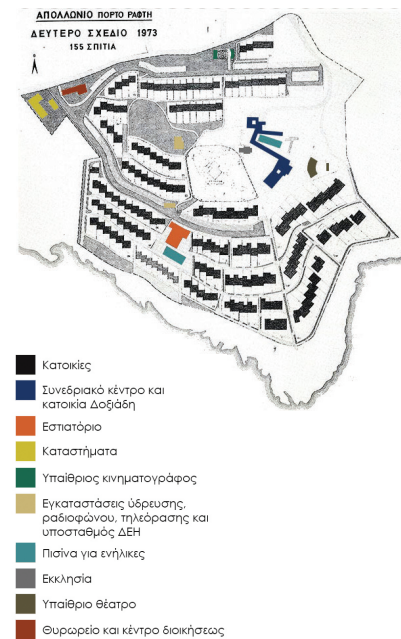
Βάσει του σχεδιασμού, ο οικισμός ήταν χωρισμένος σε 9 τομείς, οι 7 εκ των οποίων περιλάμβαναν τις κατοικίες. [Εικ. 81]

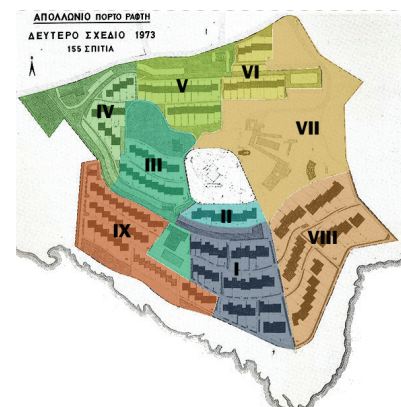
Εικ. 79: Δεύτερο σχέδιο Απολλωνίου, 1973

Οι 155 κατοικίες μπορούσαν να φιλοξενήσουν περίπου 700 άτομα.⁶⁶

⁶⁶ «[...] μια κοινότητα 160 οικογενειών (περίπου 700 ατόμων)[...]. Welcome to the Apollonion, Κ. Α. Δοξιάδης, 22 Σεπτεμβρίου 1973, σελ. 1, φάκελος 2549, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

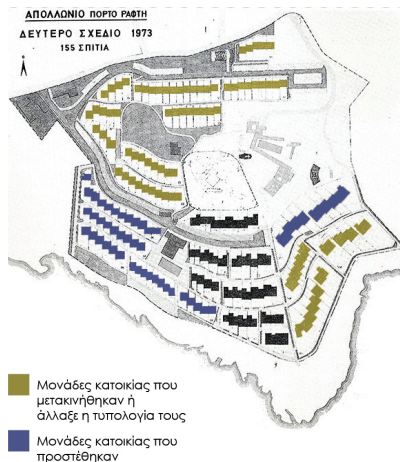

Εικ. 80: Οι χρήσεις γης του δεύτερου σχεδίου

Εικ. 81: Οι τομείς του δεύτερου σχεδίου

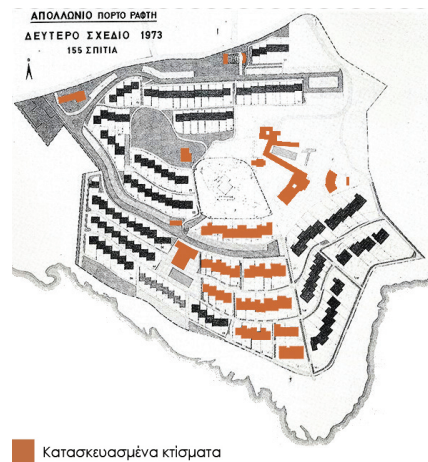

Εικ. 84: Οι μονάδες κατοικίας που διαφοροποιήθηκαν από το πρώτο έως το δεύτερο σχέδιο

Εικ. 82, 83: Τα κτίσματα που είχαν κατασκευαστεί έως το 1973

Την ίδια χρονιά, αμέσως μετά το δεύτερο σχέδιο, κατασκευάστηκε το υπόλοιπο τμήμα του συγκροτήματος του κέντρου συμποσίων, το θυρωρείο και κέντρο διοικήσεως στην κεντρική είσοδο, ο υπαίθριος κινηματογράφος, το υπαίθριο θέατρο, η εκκλησία, οι εγκαταστάσεις ύδρευσης, ραδιοφώνου, τηλεόρασης και ο υποσταθμός της ΔΕΗ. [Εικ. 82, 83]

Οι διαφορές, όσον αφορά τις μονάδες κατοικίας, μεταξύ των δύο σχεδίων δεν είναι μεγάλες, καθώς κινούνται στις ίδιες βασικές αρχές, ακολουθώντας την ίδια διάταξη, η οποία θα αναλυθεί παρακάτω. [Εικ. 84] Εκτός την προσθήκη νέων μονάδων κατοικίας, κάποιες μονάδες κατοικίας έχουν μετακινηθεί ή έχουν αντικατασταθεί από άλλες τυπολογίες, οι οποίες θα αναλυθούν στη μεθεπόμενη ενότητα.

Τρίτο σχέδιο

Το 1975 ο Δοξιάδης απεβίωσε αφήνοντας ανολοκλήρωτο το έργο του. Έχει αφήσει όμως πλήθος αρχείων, σχεδίων και σκίτσων, τα οποία μαρτυρούν τις προθέσεις του για τον οικισμό του Απολλωνίου, τα οποία εφάρμοσε ο συνεργάτης του, Αρθούρος Σκέπερς.

Ο Δοξιάδης, ειδικά τα τελευταία χρόνια της ζωής του, σημείωνε και σχεδίαζε τις ιδέες του με ένα μαρκαδόρο, τον οποίο κρατούσε πάντα στο χέρι, και όριζε μ' αυτόν βιαστικά και αποφασιστικά γενναίες αλλαγές πάνω στα σχέδια, προτείνοντας καλύτερες λύσεις. Επέβαλλε έτσι με ευγενικό και τεκμηριωμένο τρόπο τη θέλησή του και τις αποφάσεις του, αφού πρώτα είχε απαριθμήσει μεθοδικά τα επιχειρήματά του και είχε φτάσει σε

κάποιο συμπέρασμα.⁶⁷ [Εικ. 85, 86, 87]

Είχε επίγνωση ότι του είχε μείνει λίγος χρόνος ζωής και γι' αυτό το λόγο τα τελευταία δύο χρόνια της ζωής του έκανε μεγάλες αλλαγές στον οικισμό του Απολλωνίου, με σκοπό την ταχύτερη πώληση των κατοικιών.

Ο Δοξιάδης σε γράμμα του προς τον Σκέπερς το 1975, αναφέρθηκε στο μέλλον του Απολλωνίου, λέγοντας ότι:

«Όταν τελειώσει η παρούσα φάση θα αρχίσει η σοβαρή μελέτη του μέλλοντος. Θα γίνη από Στέπερς τεχνικά και Σαρρή οικονομικά και θα εξετασθή από όλους κοινωνικά για να πετύχη και κοινωνικά. Εδώ γράφω γενικές ιδέες της εποχής αυτής:

1. Θα μειωθή ο αριθμός των σπιτιών. Το σύνολο δεν θα ξεπερνά τα 100.
2. Θα αραιώσουν τα σπίτια και θα υπάρχουν περισσότεροι κοινόχρηστοι χώροι και πράσινο.
3. Ο τομέας 9 θα ξανασχεδιασθή για να έχει ελεύθερο, αυτό που απαιτεί ο νόμος. Θα έχη δύο σειρές σπιτιών και όχι τρεις.
4. Ο τομέας 8 μπορεί να γίνη πολύ λίγα σπίτια αν βρεθή ο αγοραστής για τα λίγα και και ακριβά λόγω γης.
5. Το πολύ σοβαρό είναι το νομικό θέμα που τίθεται γιατί θα αλλάξουν όλα τα ποσοστά συμμετοχής και θα τεθή το θέμα ποιος θα πληρώσει για την πίσω γη. Θα χρειασθή μια πολύ καλή μελέτη και πρόταση για όσους θέλουν να γίνουν μέλη ειδικής λέσχης που Ε θα πουλήσει ή θα νοικιάζει σε όσους ενδιαφερόνται».⁶⁸

Όπως φαίνεται και από το παραπάνω γράμμα, οι αλλαγές που είχε σημειώσει να γίνουν στο Απολλώνιο ήταν κυρίως για τους τομείς VIII και IX, ενώ παράλληλα είχε σκοπό να μειώσει την έκταση της δόμησης και να αφιερώσει περισσότερη έκταση στο πράσινο και στους κοινόχρηστους χώρους.

Έτσι, με βάση ένα σχέδιο του 1976, μισό χρόνο μετά το θάνατο του Δοξιάδη, μπορούμε να διακρίνουμε το σημείο στο οποίο είχε φτάσει ο σχεδιασμός για τον οικισμό, σύμφωνα με τις εντολές του. [Εικ. 88] Από το σχέδιο γίνεται κατανοητό ότι ο Δοξιάδης είχε σκοπό να αλλάξει αρκετά τον τρόπο χωροθέτησης των μονάδων κατοικίας, καθώς διακρίνονται μεγαλύτερα οικόπεδα στο νοτιοανατολικό και βόρειο τμήμα του οικισμού.

Το σχέδιο αυτό προηγήθηκε του τρίτου σχεδίου που ολοκληρώθηκε το 1981 [Εικ. 89] από τον Αρθούρο Σκέπερς, όπου οι μεγάλες αλλαγές στον οικισμό φαίνονται ακόμα

67 Αυτό δεν συνέβαινε μόνο στα αρχιτεκτονικά προβλήματα, αλλά και σε διοικητικές, οικονομικές ή ερευνητικού θέματος αποφάσεις.

68 Γράμμα προς Ε, Σκέπερς, ΑΠΡ, 26 Μαΐου 1975, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, φάκελος 19055

Εικ. 85: Γενικόν Σχέδιον Αναπτύξεως

Εικ. 86: Τοπογραφικό Αναπτύξεως, Φεβρουάριος 1973

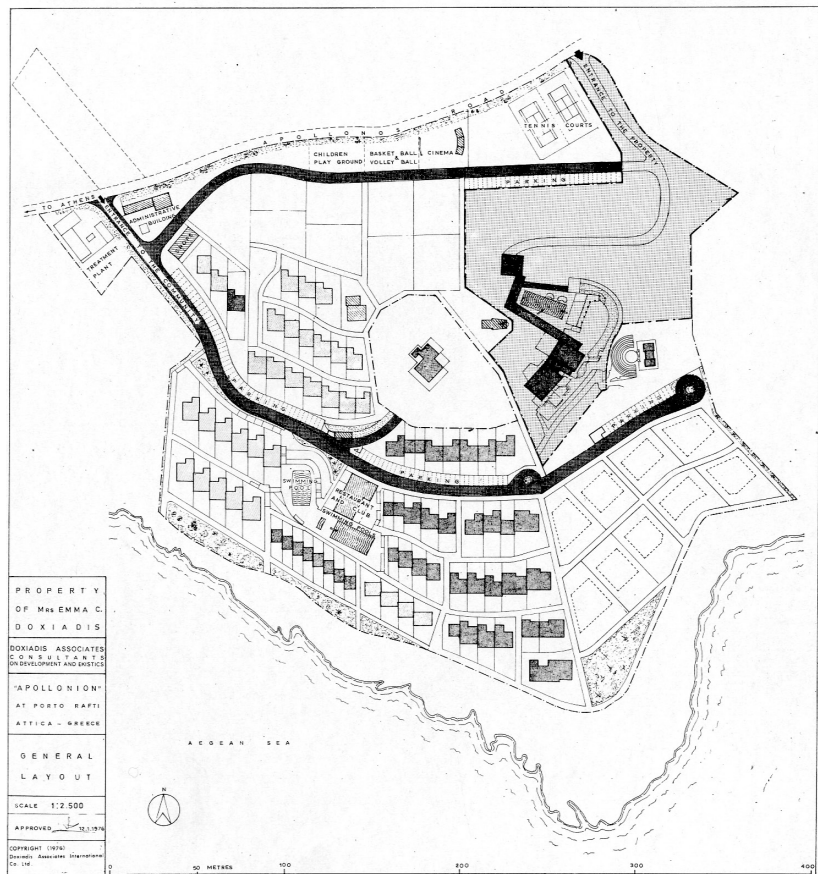

Εικ. 87: Τοπογραφικό Αναπτύξεως, Ιούλιος 1973

πιο ξεκάθαρα.

Το τρίτο σχέδιο του οικισμού του Απολλωνίου από τον Σκέπερς το 1981, συμπεριλάμβανε 76 κατοικίες και όλα τα κοινόχρηστα κτίρια που είχαν σχεδιαστεί και κατασκευαστεί ήδη με βάση το δεύτερο σχέδιο. Στο σχέδιο προστέθηκαν επίσης εγκαταστάσεις βιολογικού καθαρισμού, ένα εμπορικό κέντρο, το οποίο αντικατέστησε τα καταστήματα που είχαν σχεδιαστεί μέχρι στιγμής, μια νέα πισίνα, μια παιδική χαρά, και τρία γήπεδα. [Εικ. 90]

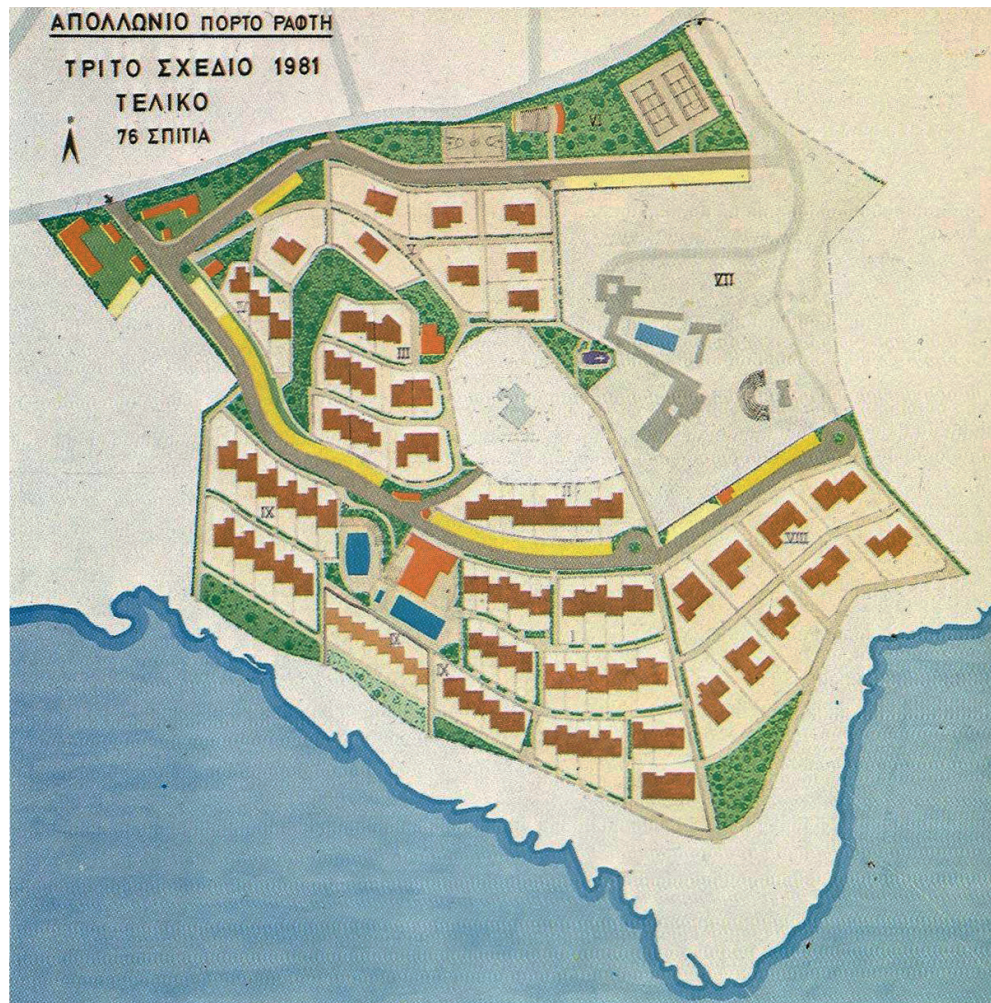
GENERAL PLAN OF THE COMMUNITY AND LOCATION OF PROPERTY

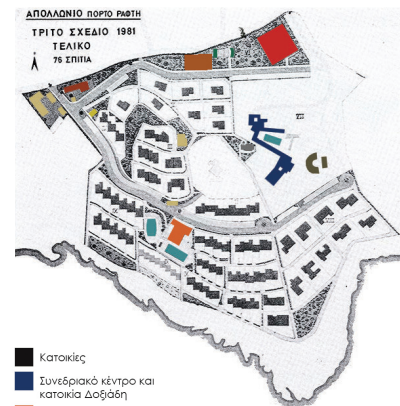
Εικ. 88: Σχέδιο του 1976

Αντίστοιχα με το δεύτερο σχέδιο, ο οικισμός ήταν χωρισμένος σε 9 τομείς, οι 7 εκ των οποίων περιλάμβαναν τις κατοικίες. [Εικ. 91]

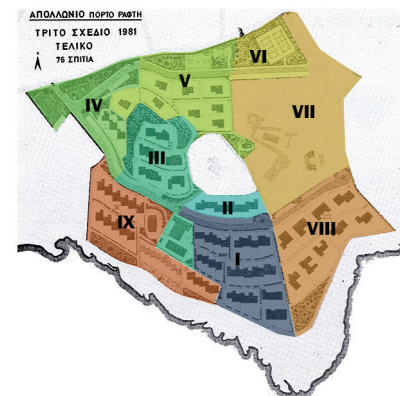

Εικ. 89: Τρίτο σχέδιο Απολλωνίου, 1981

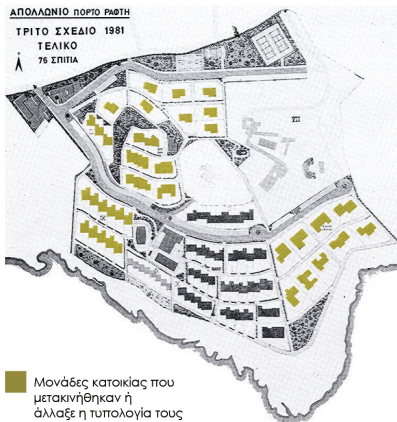

- Κατοικίες
- Συνεδριακό κέντρο και κατοικία Δοξιάδη
- Εσπιατόριο
- Εμπορικό κέντρο
- Υπαίθριος κινηματογράφος
- Εγκαταστάσεις ύδρευσης, ραδιοφώνου, τηλεόρασης, βιολογικού καθαρισμού και υποσταθμός ΔΕΗ
- Παισινα για ενήλικες
- Εκκλησία
- Υπαίθριο θέατρο
- Θυραρείο και κέντρο διοίκησης
- Γήπεδο τένις
- Γήπεδο μπάσκετ

Εικ. 90: Οι χρήσεις γης του τρίτου σχεδίου

Εικ. 91: Οι τομείς του τρίτου σχεδίου

Εικ. 92: Οι μονάδες κατοικίας που διαφοροποιήθηκαν από το πρώτο έως το δεύτερο σχέδιο

Εικ. 93: Τα κτίσματα που έχουν κατασκευαστεί έως και σήμερα

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω σχέδια, οι μεγάλες διαφορές μεταξύ του δεύτερου και του τρίτου σχεδίου, υφίστανται στους τομείς V, VIII και IX. [Εικ. 92]

Πιο συγκεκριμένα, για τον τομέα V, ο Δοξιάδης είχε προβλέψει να χτιστούν κατοικίες μιας τυπολογίας σε οικοπέδα πολύ μεγαλύτερα, απ' ό,τι στο προηγούμενο σχέδιο. Οι κατοικίες είναι βασισμένες στις αρχές του ελεύθερου συστήματος δόμησης, καθώς έχουν ελεύθερους χώρους περιμετρικά τους.

Όσον αφορά τον τομέα VIII, είχε προβλέψει να χτιστούν μεγαλύτερες κατοικίες, διαφορετικής τυπολογίας, οι οποίες δεν επαναλαμβάνονται στα υπόλοιπα τμήματα του οικισμού. Σε σύγκριση με το δεύτερο σχέδιο, που προέβλεπε 27 κατοικίες σε αυτόν τον τομέα, στο τρίτο σχέδιο ήταν σχεδιασμένες μόνο 9. Ήδη από το 1974 είχε έτοιμα τα σχέδια αυτών των κατοικιών.

Για τον τομέα IX, ήδη από το 1974, είχε προτείνει κάποιες παραλλαγές για τη διάταξη και τον αριθμό των κατοικιών. Πιο συγκεκριμένα:

«Λύσις 9.1: Αυτή που έχουμε για την οποία υπάρχουν όλα τα στοιχεία, σχέδια, κόστος κλπ. Βάσει αυτής έχουμε ακριβές κόστος κατά σπίτι και υποδομής.

Λύσις 9.2: Αριθμός σπιτιών μειωμένος κατά 25%. Υποδομή ακριβώς όμοια. Γη μοιράζεται σε λιγότερους. Κόστος σπιτιού το έχουμε.

Λύσις 9.3: Όμοια με την πριν αλλά τα μισά σπία μεγαλώνουν, γίνονται Γάμμα με δύο δωμάτια κάτω. Κόστος αυξημένο ανάλογα με το πόσο αυξάνεται ο όγκος.

Λύσις 9.4: Σπίτια μειώνονται κατά 50% και αυξάνονται σε τύπους. Υπολογισμός με όγκους μόνο.

Λύσις 9.5: Άλλες παραλλαγές, αν υπάρχουν ιδέες».⁶⁹

Τελικά, κατέληξε να μειώσει τον αριθμό των κατοικιών, τοποθετώντας τα κτίσματα σε δύο σειρές αντί για τρεις, όπως ήταν στο προηγούμενο σχέδιο, και χρησιμοποιώντας μια τυπολογία ογκοπλασίας Γ.

Εν τέλει, κατασκευάστηκαν λίγα από τα κτίσματα που προέβλεπε το τρίτο σχέδιο, για λόγους που θα αναφερθούν πιο αναλυτικά παρακάτω. [Εικ. 93]

Αίτια διαδοχικών αλλαγών και μη περάτωσης του έργου

Όπως φάνηκε και παραπάνω από τα στάδια σχεδιασμού του Απολλωνίου, οι διαχρονικές αλλαγές ήταν ποσοτικές και ποιοτικές. Ποιοτικά, υπήρχαν αρνητικές συνέπειες για τον οικισμό ως σύνολο, καθώς αλλοιώθηκε το νοηματικό και συλλογικό σχήμα της ιδανικής κοινότητας, που επιδίωκε ο Δοξιάδης, και προέκυψαν έμμεσα από

⁶⁹ Γράμμα προς Ε. Σαρρή, 18 Σεπτεμβρίου 1974, σελ. 2-3, φάκελος 19055, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

τις ποσοτικές αλλαγές. Οι ποσοτικές αλλαγές φάνηκαν από τα διαδοχικά σχέδια του οικισμού, όπου οι 120 κατοικίες στο αρχικό στάδιο αυξήθηκαν σε 155 και στη συνέχεια μειώθηκαν σε 76. Η διαφορά αυτή οφειλόταν σε μεγάλο ποσοστό «στην εγκατάλειψη της μικρής κλίμακας και του συστήματος δόμησης των μονάδων κατοικίας».⁷⁰

70 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 337

[illegible]

Δ 2 ΜΕΡΟΣ

Εικ. 96: Τομή κατοικίας στην αρχαία Πρίηνη

Εικ. 98: Υψομετρικές καμπύλες Απολλωνίου

Εικ. 99: Θέα από τις κατοικίες προς τη θάλασσα και το νησί της Ραφτοπούλας

ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΗ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ

Οι μονάδες κατοικίας στο Απολλώνιο έχουν διαταχθεί με διαφορετικό τρόπο απ' ό,τι τα κοινόχρηστα κτίρια. Τα κοινόχρηστα κτίρια έχουν τοποθετηθεί μεμονωμένα μέσα στον οικισμό, με το συγκρότημα του κέντρου συμποσίων να αποτελεί έναν κεντροβαρικό πυρήνα, μια ιδιωτική επικράτεια, ενώ οι μονάδες κατοικίας είναι οργανωμένες σε μικρά οικιστικά σύνολα, όπως θα αναλυθούν και παρακάτω.

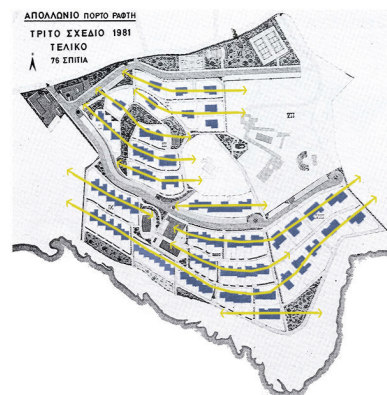
Μονάδες κατοικίας

Σημαντικό στοιχείο στην χωροθέτηση και τη σύνθεση των μονάδων κατοικίας στο Απολλώνιο αποτέλεσε ο άξονας δύσης – ανατολής, όπως συνέβαινε και στα συγκροτήματα των αρχαίων πόλεων. Αυτός ο προσανατολισμός, ο μεσημβρινός, ήταν σημαντικός στην αρχαιότητα, καθώς οι χώροι θερμαίνονται από τη χαμηλή θέση του ήλιου το χειμώνα, ενώ το καλοκαίρι σχηματίζεται μια δροσερή σκιερή ζώνη. [Εικ. 96]

Οι κατοικίες, όπως φάνηκε και στην παραπάνω ενότητα, έχουν σχεδιαστεί σε γραμμική αμφιθεατρική διάταξη, στον άξονα δύσης – ανατολής με θέα προς τη θάλασσα. Η διάταξη των μονάδων κατοικίας έγινε σύμφωνα με τη μορφολογία του εδάφους, παρέχοντας μια καλά αρμονική σύνδεση με το βραχώδες και παραθαλάσσιο περιβάλλον. [Εικ. 97]

Η κλιμακωτή διάταξη, που ακολουθεί το έντονο ανάγλυφο στη νότια πλαγιά του λόφου [Εικ. 98], διατηρεί τη φυσική κλίση του εδάφους, και επιλέχθηκε για την ανάπτυξη των κατοικιών, ώστε καθεμιά μονάδα κατοικίας να έχει απεριόριστη και ανοιχτή θέα προς τη θάλασσα και το νησί της Ραφτοπούλας. [Εικ. 99]

Σε αρχικό στάδιο, αφότου είχε δημοσιοποιηθεί το σχέδιο για το Απολλώνιο, ο Δοξιάδης δέχτηκε κριτική για την αποφυγή ανέγερσης πολυκατοικιών και τη μη έντονη εκμετάλλευση της περιοχής. Εκείνος, όμως υποστήριξε ότι αν πράγματι χτίζονταν πολυκατοικίες, έστω τριώροφες, θα αλλοιωνόταν το τοπίο.

Εικ. 97: Προσανατολισμός και διάταξη κατοικιών

Προτίμησε να σχεδιάσει μεμονωμένες οικιστικές μονάδες, δηλαδή μονοκατοικίες, με ιδιωτικές εισόδους και ιδιωτικούς χώρους εκτόνωσης, οι οποίες ήταν κατασκευασμένες γραμμικά με μεσοτοιχία με άλλες κατοικίες, πράγμα που είχε εφαρμόσει και σε έργα που είχαν προηγηθεί του Απολλωνίου. Τα στοιχεία αυτά έρχονται σε αντίθεση με τις πολυκατοικίες, οι οποίες ήταν ευρέως διαδεδομένες στις κατασκευές της εποχής.

Ένα παράδειγμα πολυκατοικιών, στο οποίο έχουν εφαρμοστεί οι αρχές της μοντέρνας πολεοδομίας στη μεταπολεμική Ελλάδα είναι το συγκρότημα εργατικών κατοικιών της Νέας Φιλαδέλφειας του Άρη Κωνσταντινίδη. [Εικ. 100, 101] Στο έργο αυτό, που κατασκευάστηκε μέσα σε δύο χρόνια, το 1955-1957, ο Κωνσταντινίδης έθεσε τους στόχους μιας αρχιτεκτονικής, κατ' αυτόν, αληθινής και σωστής. Σύμφωνα με τον αρχιτέκτονα, η κατοικία πρέπει να καλύπτει όλες τις ανάγκες του ανθρώπου και να «εντάσσεται πλαστικά μέσα στην πνευματικότητα του τοπίου και του φυσικού περιγύρου». ⁷⁵ Έτσι στο συγκρότημα, η διάταξη χαρακτηρίζεται από γεωμετρική καθαρότητα όγκων δύο ή τριών ορόφων, στους οποίους συμπεριλαμβάνονται οι μονάδες κατοικίας με τα υπαίθρια κλιμακοστάσια. Οι μονάδες κατοικίας ενώνονται υπό γωνία ή διατάσσονται δίπλα η μία στην άλλη με μια μικρή υποχώρηση μεταξύ τους, δημιουργώντας μια κατάτμηση του συνολικού όγκου.

Εικ. 100: Τυπική κάτοψη ορόφου του συγκροτήματος εργατικών κατοικιών Νέας Φιλαδέλφειας

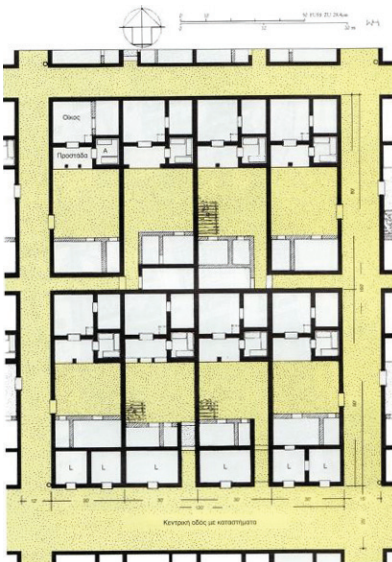
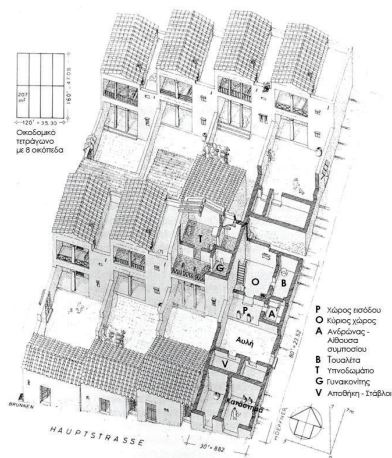

Εικ. 101: Άποψη του συγκροτήματος εργατικών κατοικιών Νέας Φιλαδέλφειας

Ενώ και ο Κωνσταντινίδης επέλεξε ως βασικό τρόπο χωροθέτησης την οριζόντια ανάπτυξη, που ερχόταν αντιμέτωπη με το κίνημα του μοντερνισμού και του δυτικού τρόπου ζωής, και όχι την κατακόρυφη, ο Δοξιάδης κατέκρινε το έργο, λέγοντας ότι θεωρεί τέτοια έργα «ισαν προγράμματα με μεγάλη έλλειψη φαντασίας που δίνουν μερικά διαμερίσματα ενός τύπου, αλλά δεν επιτρέπουν να δημιουργηθούν ανθρώπινες κοινότητες και να εξυπηρετηθούν όλες οι απαραίτητες ανθρώπινες ανάγκες». ⁷⁶

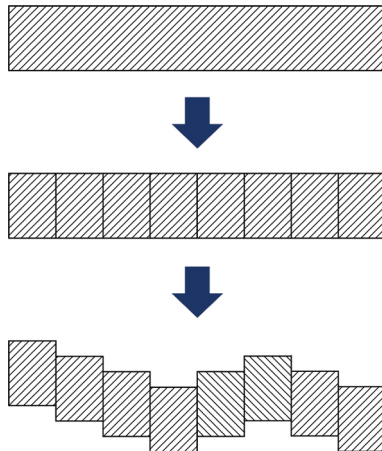
75 Νεοελληνική Αρχιτεκτονική, Δημήτρης Φιλippiδης, Αθήνα, 1984, εκδόσεις μέλισσα, σελ. 284

76 Συνέντευξη Κ. Δοξιάδη, (από Α. Διαμαντοπούλου), Deutsche Architektur, Μάρτιος 1965, φάκελος 28554, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

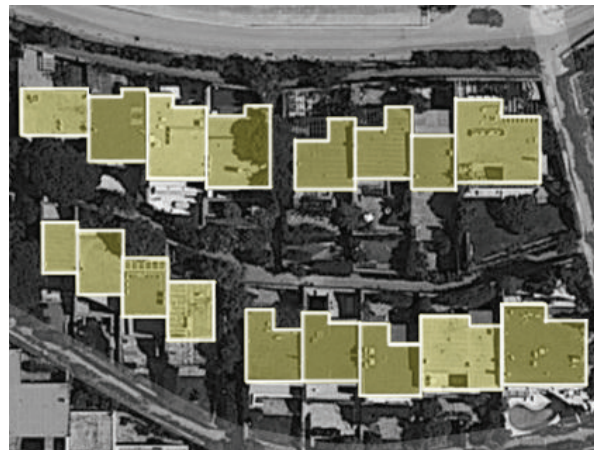

Εικ. 104, 105: Οικοδομικό τετράγωνο αρχαίας Πριήνης

Παρ' όλο που ο Δοξιάδης θα μπορούσε να προσεγγίσει το σχεδιασμό στο Απολλώνιο με μικρές μπάρρες που υποχωρούν, ώστε να προσαρμόζονται και στο έντονο ανάγλυφο, επιδίωξε να σχεδιάσει τις μονάδες κατοικίας ακόμα πιο κοντά στην ανθρώπινη κλίμακα, τοποθετώντας τις με μικρές υποχωρήσεις ή προεξοχές, ώστε να δίνουν το χαρακτήρα ενός χωριού μέσα στο φυσικό περιβάλλον.⁷⁷ [εικ. 102, 103]

Εικ. 102: Σκίτσο ογκοπλαστικής υποχώρησης των μονάδων κατοικίας στο Απολλώνιο

Εικ. 103: Διάταξη ενδεικτικών μονάδων κατοικίας στο Απολλώνιο

Πιο συγκεκριμένα, για να προσεγγίσει την ανθρώπινη κλίμακα στο Απολλώνιο, όλα τα οικόπεδα τοποθετήθηκαν σε σειρά, δημιουργώντας μικρά σύνολα, η πρόσβαση στα οποία γινόταν μέσω μικρών και στενών μονοπατιών. Αυτή η διάταξη των μονάδων κατοικίας, θυμίζει αρκετά τη διάταξη των κατοικιών των ιπποδάμειων πόλεων, όπως της αρχαίας Πριήνης, όπου οι κατοικίες ήταν τοποθετημένες η μία δίπλα στην άλλη, με μία κεντρική αυλή στο μπροστινό τους μέρος. [Εικ. 104, 105] Έχοντας στο μυαλό του την κλίμακα της πόλης και των κατοικιών των αρχαίων πόλεων, ενδεχομένως οδηγήθηκε στη σκέψη ότι οι εργατικές κατοικίες, αν και μικρού μεγέθους και ύψους, ξεφεύγουν από τα όρια της ανθρώπινης κλίμακας.

Τις ίδιες αρχές για διάταξη των μονάδων είχε ακολουθήσει και σε προηγούμενά του έργα, όπως στο οικιστικό πρόγραμμα του Ισλαμαμπάντ [Εκ. 106] και στα Άσπαρα Σπίτια

⁷⁷ Υπήρχε συζήτηση για το σχεδιασμό «ομοιόμορφων πολυκατοικιών», όπως είχαν χαρακτηριστεί από τον Ανδρέα Συμεών, συνεργάτη του Δοξιάδη, και στα Άσπαρα Σπίτια, όμως η σκέψη αυτή απορρίφθηκε σύντομα, λόγω της αντίληψης ότι δεν ταίριαζαν με το φυσικό περιβάλλον της Αντίκυρας.

[Εικ. 107].

Εικ. 106: Αποψη οικιστικής μονάδας του Ισλαμαμπάντ.

«Μια γενική διαπίστωση είναι ότι η οργάνωση του Απολλώνιου στο Πόρτο Ράφτη αποτελεί 'μικρογραφία' άλλων, προηγούμενων σχεδίων του Γραφείου DA. Μπορεί να εκληφθεί ως προσωπικό 'παιχνίδι' του Δοξιάδη, αλλά δεν παύει να ακολουθεί τους ίδιους πάντα κανόνες».⁷⁸ Αυτό συνέβη, γιατί ο ίδιος υποστήριζε ότι έπρεπε να βρεθούν λύσεις για το πρόβλημα των κατοικιών, που να μπορούν να αναπαραχθούν σε τέτοια ποσότητα και κόστος, ώστε να είναι εφικτή η στέγαση όλου του πληθυσμού μιας χώρας, χωρίς να παραμεριστεί ούτε η ποιότητα ούτε η μορφή.⁷⁹ Η λογική αυτή κυριαρχούσε στη λειτουργία του Γραφείου Δοξιάδη, καθώς για τον περιορισμό των εξόδων και για την εξασφάλιση της ομοιογένειας στα παλαιότερα και τα νεότερα έργα, χρησιμοποιούσαν, τόσο μεθοδολογικά στοιχεία, όσο και αυτούσια τμήματα, ως «τράπεζα δεδομένων».⁸⁰

Ο ίδιος παρουσίασε τη μελέτη για το οικιστικό πρόγραμμα στο Ιράκ σαν τη λύση στην ελληνική ανοικοδόμηση, αναρτώντας το 1957 στο περιοδικό *Αρχιτεκτονική* μια σειρά σχεδίων και φωτογραφιών της διάταξης και των τυπολογιών του προγράμματος.⁸¹ [Εικ. 108 - 111]

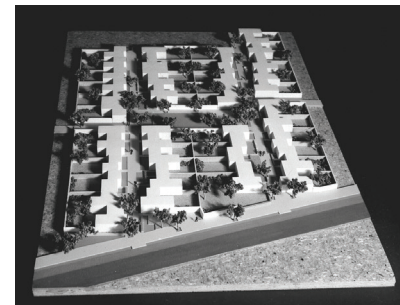
Από το οικιστικό πρόγραμμα του Ιράκ, ο Δοξιάδης χρησιμοποίησε πολλές κατευθυντήριες γραμμές σε πολλά έργα του παγκοσμίως. Όπως αναφέρει και ο Δ. Φιλιππίδης, «[...] μεγαλύτερα ή μικρότερα στοιχεία του προγράμματος του Ιράκ

78 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), *Αναφορά στον Ιππόδαμο*, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 341

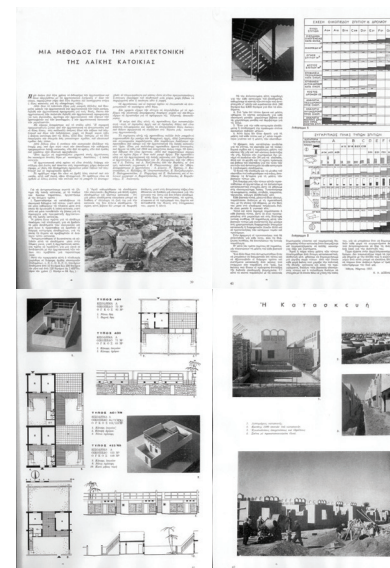
79 Μια μέθοδος για την αρχιτεκτονική της λαϊκής κατοικίας, Κ. Δοξιάδης, περιοδικό *Αρχιτεκτονική*, φυλλάδιο 2, 1957, σελ. 39

80 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), *Αναφορά στον Ιππόδαμο*, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, υποσημείωση 241, σελ. 356

81 Μια μέθοδος για την αρχιτεκτονική της λαϊκής κατοικίας, Κ. Δοξιάδης, περιοδικό *Αρχιτεκτονική*, φυλλάδιο 2, 1957, σελ. 39-45

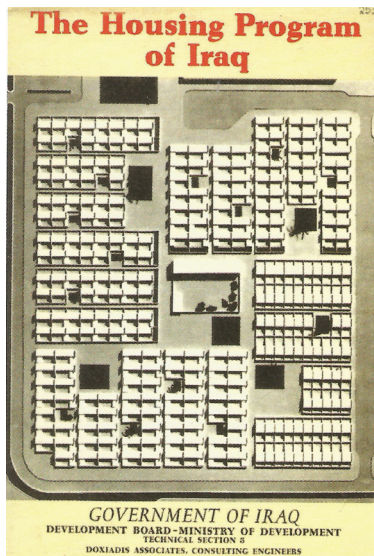
Εικ. 107: Μακέτα των Άσπρων Σπιτιών από το Γραφείο Δοξιάδη

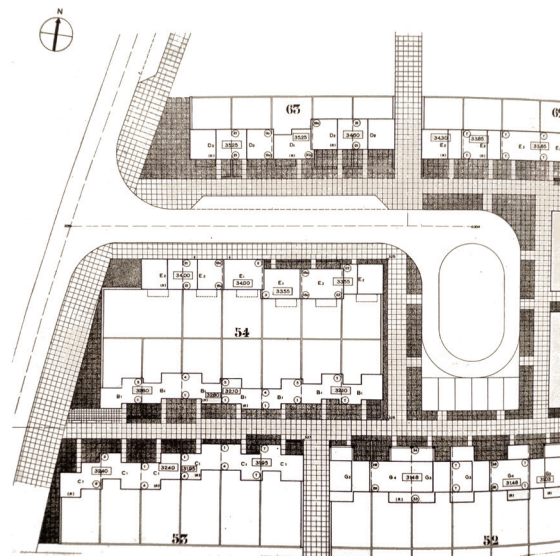
Εικ. 108 - 111: Σελίδες 39-42 από τη δημοσίευση "Μια μέθοδος για την αρχιτεκτονική της λαϊκής κατοικίας"

αναγνωρίζονται κατόπιν σε έργα που εκπονήθηκαν σε διάφορες κλίμακες για την Ελλάδα [...] ο εργατικός οικισμός 'Άσπρα Σπίτια' στη Βοιωτία ή το Απολλώνιον στο Πόρτο Ράφτη, αν και τόσο διαφορετικά μεταξύ τους, διατηρούν εξίσου ψήγματα της καθοριστικής εμπειρίας του Ιράκ». ⁸²

Η χωροθέτηση και η διάταξη των μονάδων κατοικίας στο Απολλώνιο, έχει πάρει αρκετά στοιχεία από τα οικιστικά προγράμματα του Ιράκ, καθώς και των Άσπρων Σπιτιών, όσον αφορά τη διάταξη των μονάδων κατοικίας. [Εικ. 112, 113]

Εικ. 112: Το οικιστικό πρόγραμμα στο Ιράκ

Εικ. 113: Διάταξη ενδεικτικών μονάδων κατοικίας στα Άσπρα Σπίτια

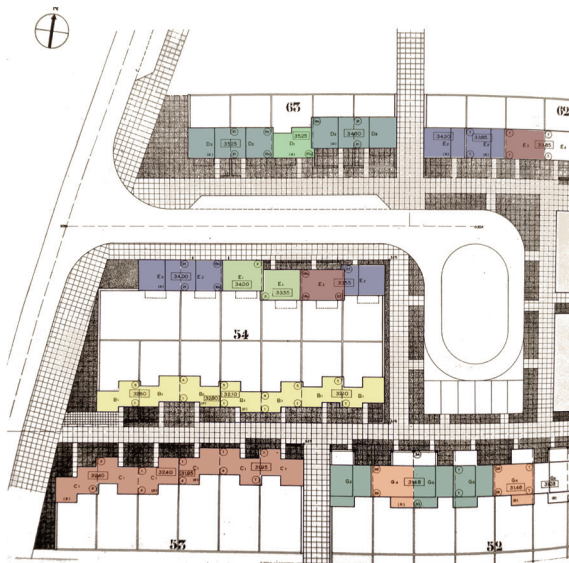
Ο Δοξιάδης είχε επιλέξει αυτή τη διάταξη, ώστε να επιτυγχάνεται η βελτιστοποίηση και οργάνωση της ποιότητας της σχέσης των κατοίκων με το περιβάλλον τους, που αποτελείται από τη φύση, τους ανθρώπους, τις κατοικίες και τα δίκτυα, όπως ορίζει η τέταρτη αρχή για τη δημιουργία των ανθρώπινων οικισμών.

Σύμφωνα με τον Φιλιππίδη, τα Άσπρα Σπίτια αποτελούν το πλησιέστερο παράδειγμα από το οποίο πήρε αρκετά στοιχεία ο Δοξιάδης για το σχεδιασμό του Απολλωνίου.

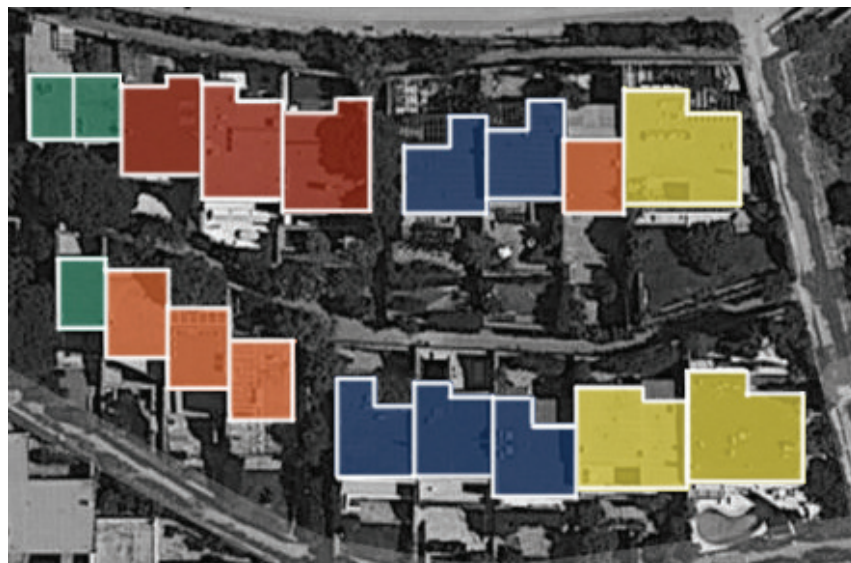
Ο σχεδιασμός των οικιστικών μονάδων έχει βασιστεί στις ίδιες βασικές αρχές, καθώς έχουν χρησιμοποιηθεί μονοκατοικίες στη σειρά με μικρές υποχωρήσεις ανά μονάδα.

⁸² Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 246

Εικ. 115: Εναλλαγή τυπολογιών στα Άσπρα Σπίτια

Εικ. 114: Εναλλαγή τυπολογιών στο Απολλώνιο.

Η διαφορά μεταξύ τους είναι ότι στα Άσπρα Σπίτια, ο Δοξιάδης σε πολλά τμήματα χρησιμοποίησε κατά κόρον έναν τύπο κατοικίας σε κάθε σειρά, ώστε να επιτύχει μια πιο συνεκτική και απλή κοινοτική οργάνωση και το κόστος κατασκευής να είναι ακόμη μικρότερο. Οι κατοικίες τοποθετήθηκαν σύμφωνα με κάποιες μεταβλητές και συνδυασμούς εναλλαγής της μονάδας από δεξιά προς τα αριστερά, καθώς και υποχώρησης ή προεξοχής, ώστε να προκύψει ένα ποικίλο και παράλληλα ενοποιημένο αποτέλεσμα. Αυτή η εναλλαγή, πραγματοποιήθηκε, αντίστοιχα, σε ορισμένα σημεία των γειτονιών του Απολλωνίου, όμως όχι σε αυστηρό βαθμό, καθώς όπως είναι ξεκάθαρο και από τα διαγράμματα, η εναλλαγή των τύπων κατοικίας είναι περισσότερο συχνή και στο μεγαλύτερο ποσοστό των σειρών, δεν υπάρχει μόνο ένας τύπος κατοικίας, αλλά συνδυασμός αυτών. [Εικ. 114, 115, 116]

Αντιθέτως, στο οικιστικό πρόγραμμα στο Ιράκ, το οποίο προηγήθηκε και από τα Άσπρα Σπίτια, η διάταξη των οικιστικών μονάδων ήταν πιο αυστηρή και τυποποιημένη, καθώς σε κάθε σειρά έχει χρησιμοποιηθεί μόνο ένας τύπος κατοικίας.

Αυτό που πρέπει να αναφερθεί σε αυτό το σημείο είναι η μεγάλη κοινωνική διαφορά ανάμεσα στα τρία έργα, τα οποία σχεδιαστικά και μορφολογικά αντιμετωπίστηκαν με παρόμοιο τρόπο. Η διάταξη των οικιστικών μονάδων στα Άσπρα Σπίτια, προσδίδουν

Εικ. 116: Σειρά κατοικιών στα Άσπρα Σπίτια

στον οικισμό έναν πιο αγροτικό και ελληνικό χαρακτήρα, όντας κτίσματα τοποθετημένα σε σειρά και με χαμηλό ύψος, έως δύο επιπέδων. Αυτή η αντιμετώπιση για τη διάταξη των μονάδων κατοικίας είναι λογική στην περίπτωση των Άσπρων Σπιτιών, καθώς αποτελούσαν έναν εργατικό οικισμό και από τη φύση του ήταν «κοντά στην παραδοσιακή-λαϊκή ρίζα της επαρχίας»⁸³, καθώς οι κάτοικοί του ήταν εργάτες και επαρχιώτες.

Αντιθέτως, ο οικισμός στο Πόρτο Ράφτη, ο οποίος ήταν ένας καθαρά παραθεριστικός οικισμός, απευθυνόταν, όπως έχει ειπωθεί και παραπάνω, σε εκπροσώπους της ανώτερης μεσαίας τάξης, οι οποίοι είναι «[...] πρωτευουσάνοι, ήδη μαθημένοι στις τυπολογίες της παραθεριστικής κατοικίας από το '60, σε νέα θέρετρα ή σε ιστορικούς οικισμούς».⁸⁴ Το περιβάλλον ενός χωριού δεν θεωρούνταν ένα κατανοητό μοντέλο οικισμού από αυτούς. Αυτή ήταν και η κυρίαρχη αιτία που ο Δοξιάδης τα τελευταία χρόνια της ζωής του πρόσθεσε νέους τύπους κατοικίας, εντελώς διαφορετικούς με τους έως τότε υφιστάμενους, και συνεπώς διαφοροποιήθηκε η χωροθέτηση και η διάταξη των οικιστικών μονάδων σε ορισμένα τμήματα του χώρου που δεν είχαν χτιστεί μέχρι εκείνη την περίοδο.

Η διάταξη των μονάδων που σχεδίασε στο Απολλώνιο για τους μεσοαστούς της Αθήνας, βασιζόταν στην προσδοκία του για την πραγματοποίηση της Εντοπίας. Σύμφωνα με τον Δοξιάδη, σε ένα «γκρουπ κατοικιών»⁸⁵ μεσαίας τάξης, οι κατοικίες δεν πρέπει να ακολουθούν αυστηρούς κανόνες και να είναι ομοιόμορφες, καθώς είναι τοποθετημένες σε σειρά, αλλά έχουν διαφορετική αντιμετώπιση μέσα στο οικόπεδο.⁸⁶ [Εικ. 117] Το σημαντικό για τον Δοξιάδη με αυτή την λύση ήταν ότι οι κάτοικοι είναι ίσοι μεταξύ τους και δεν παραβιάζεται η ιδιωτικότητά τους. [Εικ. 118]

Η προσέγγιση της διάταξης των μονάδων με αυτόν τον τρόπο δικαιολογείται κυρίως από την αποφυγή σπατάλης χώρου, καθώς επίσης και από την ενθάρρυνση των κοινωνικών επαφών και της ιδιωτικότητας. Πιο συγκεκριμένα, ο Δοξιάδης υποστήριζε ότι τα σχετικά μικρά κενά που έχουν δημιουργηθεί έως τώρα ανάμεσα στις κατοικίες [Εικ. 119α] δεν έχουν καμία χρήση και το 40% του συνολικού χώρου παγκοσμίως θεωρείται χαμένος χώρος [Εικ. 119β]. Έτσι, οι κατοικίες πρέπει να τοποθετούνται δίπλα η μία στην άλλη [Εικ. 119γ], όπως γινόταν και στο μακρινό παρελθόν, όντας χωρισμένες από

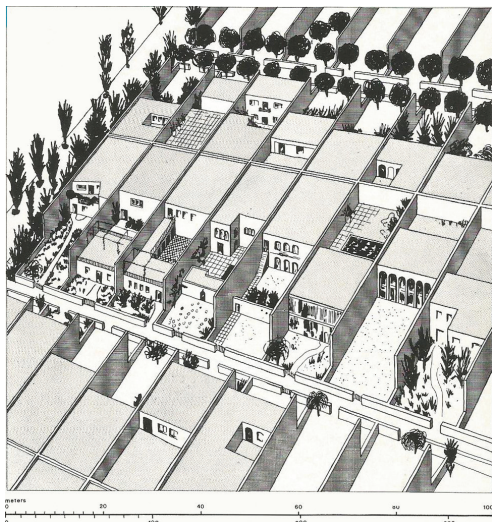
83 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), *Αναφορά στον Ιππόδαμο*, Δημήτρης Φιλλιππίδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 342

84 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), *Αναφορά στον Ιππόδαμο*, Δημήτρης Φιλλιππίδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 342

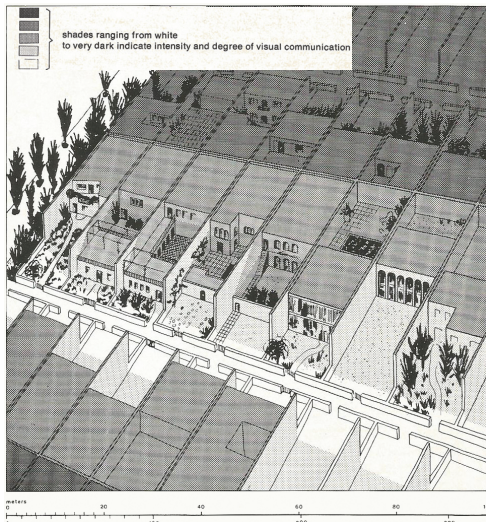
85 Ο όρος «housegroup» αντικατέστησε τον όρο «dwelling group», σύμφωνα με τον Δοξιάδη, πιθανότατα για να γίνεται ακόμα πιο αντιληπτή η εφαρμογή της ανθρώπινης κλίμακας με τη λέξη «house». *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 310

86 *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 116-121

ένα σύστημα διαχωριστικού τοίχου, που αυξάνει την ιδιωτικότητα και την ασφάλεια και ταυτόχρονα μειώνει τους θορύβους μεταξύ των κατοικιών. [Εικ. 119d]

Εικ. 117: Ομάδες κατοικιών οικογενειών μεσαίου εισοδήματος

Εικ. 118: Περιοχές οπτικής επικοινωνίας

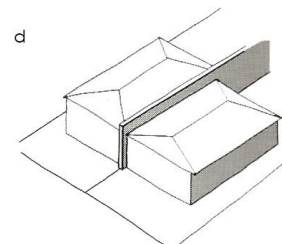
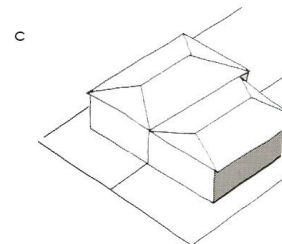
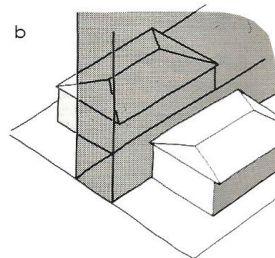
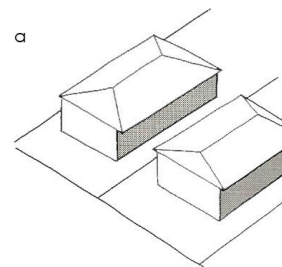
Το οικιστικό σύστημα που συνέθεσε ο Δοξιάδης στο Απολλώνιο προήγαγε την ανθρώπινη ανάπτυξη, καθώς τα κτίσματα προστατεύουν την ανθρώπινη υπόσταση από την έκθεσή του στο φυσικό περιβάλλον, ενώ ταυτόχρονα συνδέουν τον άνθρωπο με τη φύση. Οι άνθρωποι σύμφωνα με τα ανθρώπινα και αστικά συστήματα, τείνουν να πλησιάζουν ο ένας τον άλλο και να σχηματίζουν κοινότητες, όπως και οι ομαδοποιήσεις των οικιστικών μονάδων.

Κοινόχρηστες εγκαταστάσεις

Οι κοινόχρηστες εγκαταστάσεις στο Απολλώνιο δεν ήταν τοποθετημένες μόνο σε ένα σημείο μέσα στον οικισμό. [Εικ. 120]

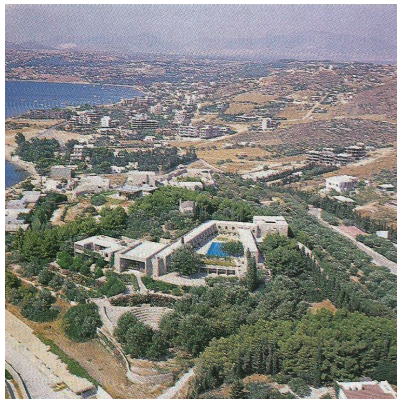
Το εστιατόριο με τις πισίνες ήταν τοποθετημένο νοτιοδυτικά του οικισμού, σε σημείο πολύ βολικό για τους κατοίκους, καθώς ήταν τοποθετημένο σχεδόν σε ίση απόσταση ανάμεσα σε όσους κατοικούσαν στο βόρειο και στο ανατολικό τμήμα. Με βάση τα ανθρώπινα και αστικά συστήματα, ο πυρήνας του εστιατορίου με τις πισίνες επέτρεπε τη δημιουργία μιας ενιαίας δομής ανθρώπινης αλληλεπίδρασης.

Οι αθλητικές εγκαταστάσεις, ο υπαίθριος κινηματογράφος και το εμπορικό κέντρο

Εικ. 119: Από την σπατάλη στην εξοικονόμηση χώρου

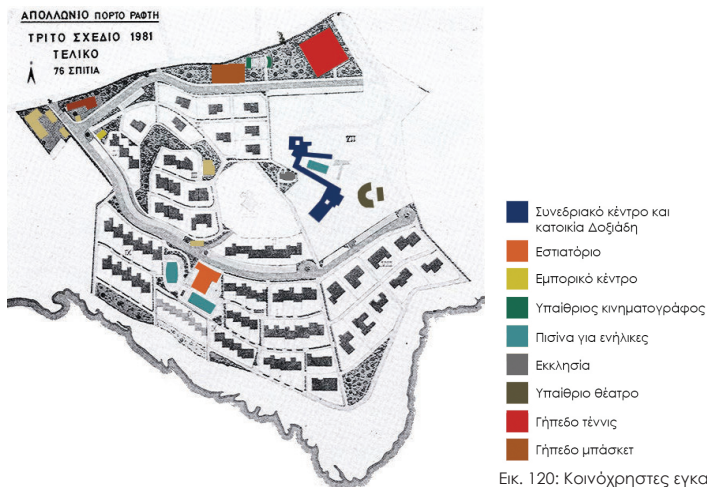

Εικ. 121: Συγκρότημα Κέντρου Κέντρου Συμποσίων, Απολλώνιο

Εικ. 122: Ακρόπολη, Αθήνα

Εικ. 120: Κοινόχρηστες εγκαταστάσεις

τοποθετήθηκαν στο βόρειο τμήμα του οικισμού στα όριά του, καθώς δεν θεωρούνταν απαραίτητα εγκαταστάσεις καθημερινής χρήσης.

Ιδιαίτερη σημασία από πολλές απόψεις έχει το συγκρότημα του Κέντρου Συμποσίων. Όπως αναφέρει ο Δ. Φιλίππιδης, ο Δοξιάδης τοποθέτησε το «κέντρο» του οικισμού, δηλαδή το Κέντρο Συμποσίων, στο ψηλότερο σημείο, παραπέμποντας στη μορφή μιας ακρόπολης [Εικ. 121, 122] που περιβάλλεται από το «άστυ», δηλαδή το συγκρότημα κατοικιών με το περίγραμμα της χερσονήσου προς τη θάλασσα. Τη θέση της «ακρόπολης» κατέχει η στεγασμένη Αίθουσα Συμποσίων, με την κατοικία του αρχιτέκτονα και το εργαστήριό του. Η συνεκτική αυτή ακρόπολη συνοδεύεται από τρία ακόμα συστατικά: την εκκλησία των Αγίων Αποστόλων, το θέατρο «Ευανθία» και την πισίνα με τους ξενώνες και τον υπόλοιπο χώρο καλύπτει η ζώνη παραθεριστικής κατοικίας.

Ο πυρήνας του συγκροτήματος, το πνευματικό κέντρο, είναι αποκομμένος από τις μονάδες κατοικίας, καθώς «ο Δοξιάδης δεν χτίζει για άλλους, αλλά χτίζει για τον εαυτό του. Το ότι πουλάει τα σπίτια ή τα οικοπέδα στο συγκρότημα έχει μικρή σημασία: τα εκχωρεί για να χρηματοδοτήσει το δικό του κτιριακό σύνολο. [...] έχει ανάγκη το χωριό, επειδή έτσι φαντάζει σαν ηγεμόνας στην κορυφή του λόφου ο οποίος περιβάλλεται από τους υποτακτικούς του, διαταγμένους στις υπώρειες, καλή ώρα όπως θα συνέβαινε σ' έναν ιστορικό οικισμό».⁸⁷

87 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλίππιδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 342

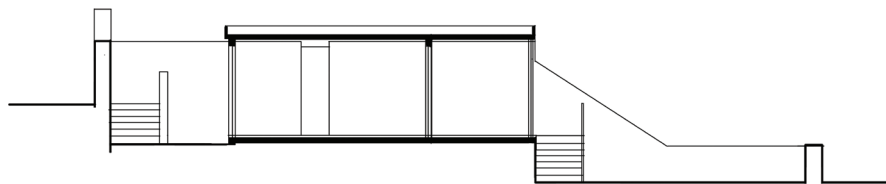
ΜΟΝΑΔΕΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω, ο Δοξιάδης δεν σχεδίαζε τους χώρους και τα κτίρια να είναι ομοιόμορφα, καθώς οι άνθρωποι δεν έχουν ίδιες ανάγκες. Υποστήριζε ότι ο σχεδιασμός στη μικρότερη κλίμακα έχει μεγάλη ποικιλία για αρχιτεκτονική και δημιουργικότητα.

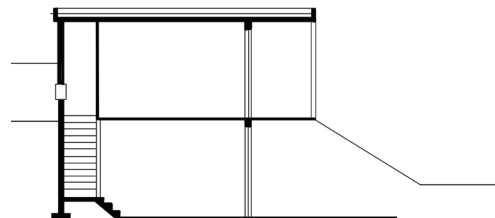
Οι μονάδες κατοικίας του Απολλωνίου βασίζονται στις ίδιες αρχές σχεδιασμού, οι οποίες αρχές κυριαρχούν σε πολλές από τις κοινότητες του Δοξιάδη. Στενής πρόσοψης κατοικίες, προσαρμογή στις απαιτήσεις της γης, εναλλαγή κλειστών, υπαίθριων και ημιυπαίθριων χώρων σε ισορροπία, πρωτότυποι συνδυασμοί τυποποιημένων υλικών, χρήση τοπικών δομικών υλικών, είναι κάποια από τα στοιχεία που χρησιμοποίησε για τον σχεδιασμό των κατοικιών, διατηρώντας την ανθρώπινη κυριαρχία με σεβασμό στη διατήρηση των ωφέλιμων προς τον άνθρωπο στοιχείων από τη φύση.

Όπως έχει προαναφερθεί, όλες οι κατοικίες στο Απολλώνιο ήταν αναπτυγμένες σε χαμηλά επίπεδα και προσαρμόζονταν ομαλά στο περιβάλλον. Για να κατασκευαστεί ένα οργανωμένο σύνολο, χωρίς να καταστραφεί το τοπίο ή η θάλασσα, επιλέχθηκαν ως κύριος τύπος δόμησης οι μονοκατοικίες, με ίδια πλεονεκτήματα και χτισμένες με τα ίδια υλικά, ώστε να έχουν το ίδιο γενικό ύφος και να λειτουργούν ως ενιαίο σύνολο. Η κάθε κατοικία λειτουργεί ανεξάρτητα, με ιδιωτική είσοδο, ενώ παράλληλα αποτελεί μέρος της αντίστοιχης γειτονιάς και του συνόλου του οικισμού.

Οι τυπολογίες των κατοικιών είναι σχεδιασμένες να ακολουθούν το έντονο ανάγλυφο της περιοχής, καθώς είναι διαταγμένες σε ένα υπερυψωμένο επίπεδο [Εικ. 123] ή δύο επίπεδα [Εικ. 124], στο χαμηλότερο, απ' όπου η είσοδος γίνεται μέσα από έναν κήπο φυτεμένο με πλούσια βλάστηση, και στο ψηλότερο, απ' όπου η είσοδος γίνεται μέσα από μια ιδιωτική καλά οριοθετημένη αυλή. [Εικ. 125]

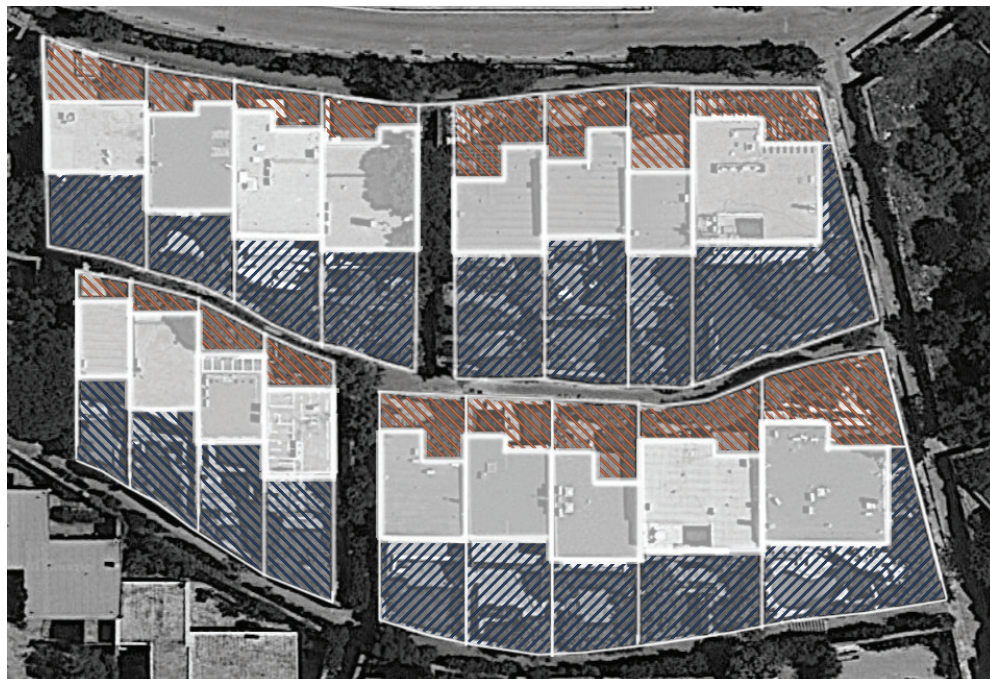
Εικ. 123: Σκίτσο υπερυψωμένης μονώροφης κατοικίας στο Απολλώνιο

Εικ. 124: Σκίτσο δώροφης κατοικίας στο Απολλώνιο

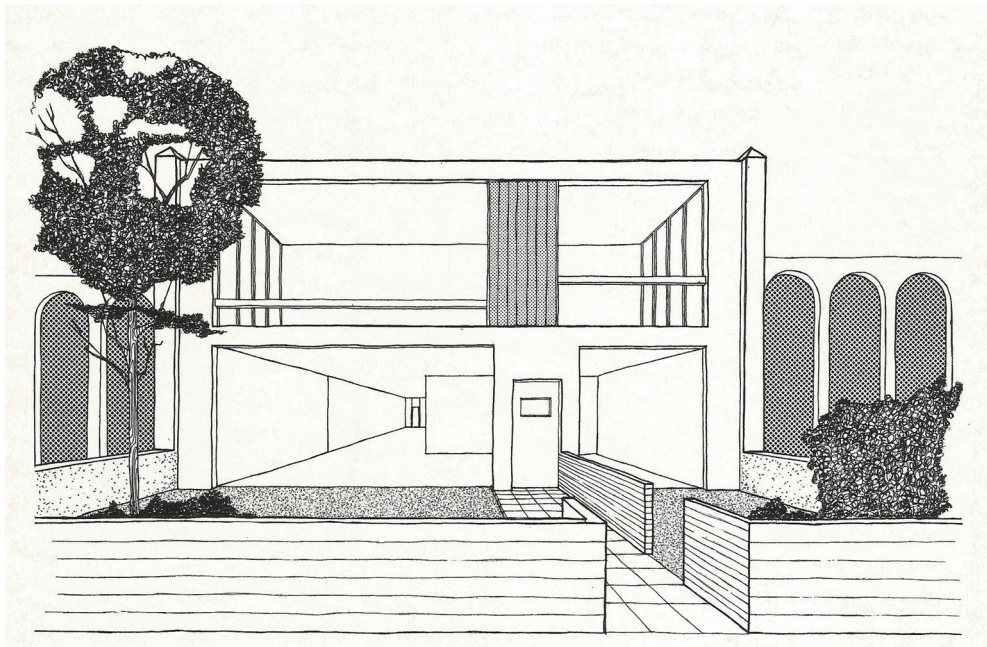

 Μονάδες κατοικίας
 Κήπος
 Αυλή
 Εικ. 125: Οι κήποι και οι αυλές
 ενδεικτικών μονάδων κατοικίας στο Απολλώνιο

Τη βέλτιστη επαφή ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση, επιδίωξε και στο σχεδιασμό των κατοικιών. Όλες οι κατοικίες έχουν έναν φυτεμένο κήπο μπροστά και μια αυλή στο πίσω μέρος τους.

Οι οριοθετημένες αυλές και κήποι των μονάδων κατοικίας συμβάλλουν στην βελτιστοποίηση του προστατευτικού χώρου του κατοίκου και στην επίτευξη της ιδιωτικότητας, με βάση την τρίτη αρχή για τους ανθρώπινους οικισμούς.

Σύμφωνα με το βιβλίο του *Building Entopia*, το ιδανικό σπίτι του μέλλοντος παρέχει έναν μπροστινό κήπο και μια ιδιωτική αυλή στο πίσω μέρος του σπιτιού. Η είσοδος γίνεται από τον κήπο, ο οποίος είναι ανοιχτός προς τη θέα και προωθεί την επικοινωνία με τους γείτονες, καθώς τα τοιχεία που τον περιβάλλουν δεν είναι μεγάλου ύψους. [Εικ. 126] Αντιθέτως, η πίσω αυλή είναι σχεδιασμένη με τέτοιο τρόπο που να προσφέρει απομόνωση και ησυχία στους κατοίκους και είναι ιδανική για ιδιωτικές στιγμές στον εξωτερικό χώρο του σπιτιού, όντας οριοθετημένη με τοιχεία μεγάλου ύψους, έως και 3 μέτρων. [Εικ. 127]

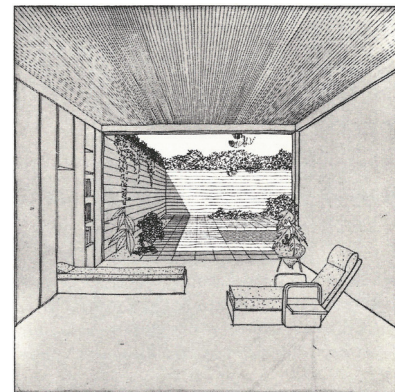

Εικ. 126: Ο μπροστινός κήπος του σπιτιού του μέλλοντος

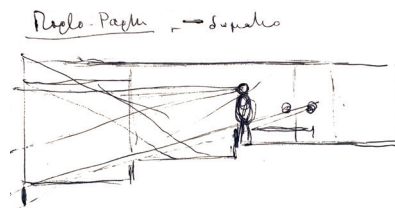
Στο Απολλώνιο τα οικόπεδα των κατοικιών είναι σχεδιασμένα με τέτοιο τρόπο, ώστε να γίνεται ομαλά η μετάβαση από τον κοινόχρηστο χώρο του οικισμού στον ιδιωτικό και αντίστροφα. Αυτό επιτυγχάνεται με την ύπαρξη των ανοιχτών χώρων, τόσο στο μπροστινό, όσο και στο πίσω μέρος της κατοικίας. Ο κήπος της κατοικίας χωρίζεται σε διάφορα επίπεδα [Εικ. 128], ενώ παράλληλα διακρίνεται και ο συσχετισμός υπαίθριων και ημιυπαίθριων χώρων. Η πίσω αυλή σχεδιάστηκε με σκοπό την προστασία της κατοικίας από τους ισχυρούς ανέμους, ενώ παράλληλα αποτελούσε έναν ιδιωτικό υπαίθριο χώρο απομόνωσης από τους γύρω. Ο Δοξιάδης αποφάσισε να οριοθετήσει τις αυλές των κατοικιών με ψηλά τοίχια, ενώ στα αρχικά στάδια σχεδιασμού αφήνονταν ελεύθερες «για λόγους γραφικότητας».⁸⁸

Όσον αφορά τον σχεδιασμό των κλειστών και ανοιχτών χώρων των κατοικιών στο Απολλώνιο, ο Δοξιάδης έκανε πολλές σκέψεις σε προσωπικό του αρχείο, και αποφάσισε

88 Αποφάσεις για Πόρτο Ράφτη, 27 Σεπτεμβρίου 1969, SD-DC 751, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, φάκελος 19025, υποφάκελος 2

Εικ. 127: Άποψη της οριοθετημένης αυλής από το εσωτερικό του σπιτιού του μέλλοντος

Εικ. 128: Σκίτσο κατοικίας στο Πόρτο Ράφτη, όπου διακρίνονται τα διάφορα επίπεδα του μπροστινού κήπου και οι οπτικές φυγές.

να βασιστεί στην εφαρμογή της μαθηματικής λογικής. «Ως ιδανική κοινότητα, το Απολλώνιον μπορεί (και οφείλει) να αναχθεί σε (εξίσου απτό) μαθηματικό μοντέλο. [...] σύμφωνα με τον Δοξιάδη, τα εργαλεία της μαθηματικής επιστήμης (στατιστικές κ.λπ.) επιτρέπουν την προσέγγιση στο πρόβλημα της οργανωτικής σύνθεσης του οικισμού με βάση ποσοτικά δεδομένα».⁸⁹ Οι σκέψεις του για τις κατοικίες με βάση τη μαθηματική λογική φαίνονται και από το παρακάτω κείμενο, όπου «ζυγίζει πιθανότητες εναλλακτικών λύσεων λες και είναι ηλεκτρονικός υπολογιστής»⁹⁰:

«Το σπίτι του Πόρτο Ράφτη

1. Σαν αρχιτέκτονας έχω υποχρέωση να χτίσω αυτό που πιστεύω
2. Σαν σκεπτόμενος άνθρωπος έχω την υποχρέωση να εξελίσσω τις ιδέες –
(2α) για να γίνει αυτό χρειάζεται έρευνα – πείραμα
3. Ο άνθρωπος όμως επηρεάζεται από το περιβάλλον του και στο τέλος τείνει να δημιουργεί καθ' εικόνα και ομοίωσή του
4. Αν χτίσω λοιπόν (1) και υποστώ το (3) θα έρθει το (2)
5. Ίσως θα έπρεπε να ζω σε σπίτι αδιάφορο και κακό (άσχημο) για να δεχθώ βασικά πως το περιβάλλον μου είναι ξένο – τότε αντίθετα με το (1)
6. Ίσως θα έπρεπε να ζω σε περιβάλλον όμορφο αλλά πάλι αυτό είναι αντίθετο με (1)
7. Συνδυάζοντας τα (1) και (2) και για να αποφύγω την δέσμευση του (3) καταλήγω στο (2α) – να φτιάξω ένα σπίτι με σκοπό την έρευνα και το πείραμα
8. Για να γίνει αυτό πρέπει να γίνει ένα σπίτι
α: με χώρους διαφόρων τύπων
β: να μπορούν εύκολα να γίνονται αλλαγές
9. Το (8α) εξασφαλίζεται με μια σωστή ανάλυση των διαφόρων ιδιοκτητών χώρων
10. Το (8β) μπορεί να γίνει εν μέρει με μια τυποποίηση κατασκευής που να επιτρέπει αλλαγές – και παρεμβολές νέων μεθόδων – υλικών – για να κριθούν τα εφφέ τους πάνω στον χώρο
11. Ο συνδυασμός οδηγεί στην σκέψη το (8α) να δώσει κύρια χαρακτηριστικά χώρων δηλ. α. διαστάσεις
β. όρια (ανοιχτά κλειστά)

---

⁸⁹ Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), *Αναφορά στον Ιππόδαμο*, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 334-335

⁹⁰ Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), *Αναφορά στον Ιππόδαμο*, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 335

γ. συνθέσεις μεταξύ τους (διαδοχή, προοπτική, ύλη)

12. Το (8β) θα δώσει τότε:

α. υλικά

β. χρώματα

γ. πρόσθετα στοιχεία (φυτά, διακόσμηση, κλπ)

13. Από την απειρία περιπτώσεων διαλέγω για τον βασικό σκελετό το ορθογωνικό σύστημα χώρων (άλλο πείραμα πρέπει να γίνει για άλλους χώρους)

14. Για το (11α) εργαζομαι με κάνναβο

15. Για το (11β) δίνω την ανάλυση πιο κάτω

16. Η σύνθεση απαιτεί κανόνες λογικής εναλλαγής».⁹¹

Από το παραπάνω κείμενο συμπεραίνουμε ότι αποφάσισε να εργαστεί με κάνναβο, ορθογώνια ογκοπλασία, ενώ παράλληλα θα εφαρμόζε μια λογική εναλλαγής των τυπολογιών για τη συνολική σύνθεση, όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω. [Εικ. 129]

Ο κάνναβος συνδέεται άμεσα με την τυποποίηση, καθώς όπως είχε αναφέρει κι ο ίδιος στο παρελθόν: «Η τυποποίηση μας δίνει έναν κάνναβο [...] και αυτό δεν το δίνουμε εμείς, το δίνει η εποχή ολόκληρη, το δίνει το θέμα».⁹² Το σημαντικό όμως γι' αυτόν είναι ότι, πέρα από την εύρεση του καννάβου, είναι απαραίτητο «στο κάθε έργο μέσα να βάλωμε την ψυχή μας, αν έχουμε».⁹³

Σε όλα τα οικόπεδα, ως μονάδα μέτρησης χρησιμοποιήθηκε «ο ελληνικός (ομηρικός κατά το Δοξιάδη) πούς, το πόδι (ried-pouce) το οποίο ως μονάδα μέτρησης έχει άμεση σχέση με τις ανθρώπινες αναλογίες, όπως γράφει ο Le Corbusier⁹⁴ το 1948 στο Modulon».⁹⁵

Έτσι σε όλους τους τύπους επέλεξε να χρησιμοποιήσει έναν κάνναβο 0,875x0,875

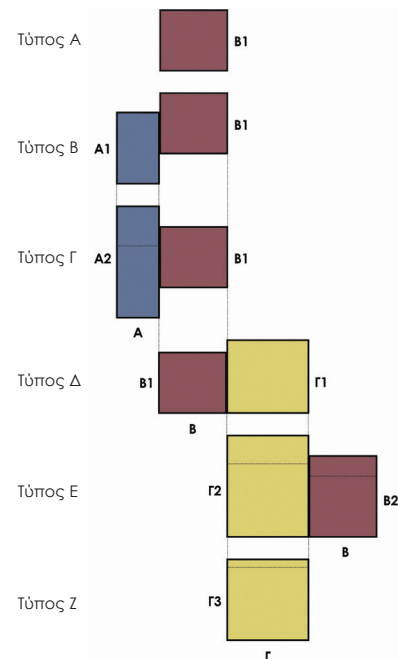
91 Ένα πείραμα για την διαμόρφωση του χώρου, Φάκελος 19984, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

92 Σκέψεις για το δημιουργικό περιεχόμενο της δουλειάς των μηχανικών και αρχιτεκτόνων, 20 Φεβρουαρίου 1958, R-GA 79, Φάκελος 28547, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

93 Σκέψεις για το δημιουργικό περιεχόμενο της δουλειάς των μηχανικών και αρχιτεκτόνων, 20 Φεβρουαρίου 1958, R-GA 79, Φάκελος 28547, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

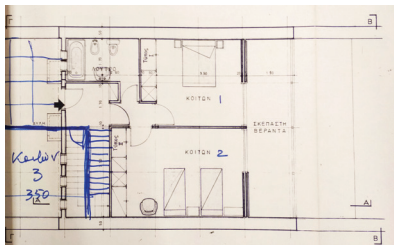
94 Ο Le Corbusier ήταν ένα αρκετά κομβικό σημείο στην πορεία του Δοξιάδη, ήδη από τα φοιτητικά του χρόνια. Οι εφαρμογές του Δοξιάδη στη μικρή κλίμακα θυμίζουν το Le Modulor του Le Corbusier, όμως με διαφορετική κατεύθυνση. Ο Δοξιάδης επιδιώκει να σχεδιάσει ένα δωμάτιο βασισμένο σε μια προσέγγιση από άποψη ψυχολογίας και ανθρωπολογίας, σε αντίθεση με τον Le Corbusier, του οποίου το ενδιαφέρον ήταν στραμμένο στη λειτουργικότητα του δωματίου.

95 Κατασκευές της όρασης. Από τη θεωρία του Δοξιάδη στο έργο του Πικιώνη, Κώστας Τσιαμπάος, Αθήνα 2007, σελ. 263

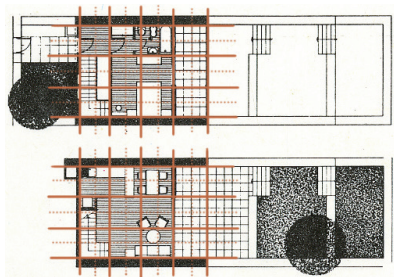

Εικ. 129: Συσχέτιση των τύπων των μονάδων κατοικίας

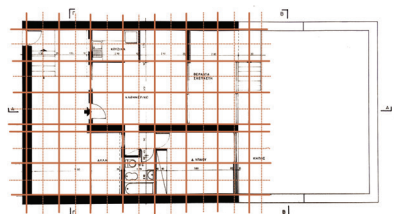

Εικ. 130: Σημειώσεις του Δοξιάδη πάνω σε κατοική της τυπολογίας Z, όπου επισημαίνεται ο κανάβος που χρησιμοποιήθηκε σε όλες τις τυπολογίες

Εικ. 131: Ενδεικτικό παράδειγμα εφαρμογής κανάβου στην τυπολογία A

Εικ. 132: Ενδεικτικό παράδειγμα εφαρμογής κανάβου στην τυπολογία B

Εικ. 135: Η οριοθέτηση των αυλών στο Ισλαμαμπάντ

εκ., σύμφωνα με προσωπική έρευνα, τόσο εσωτερικά, όσο και εξωτερικά στους ημιυπαίθριους και υπαίθριους χώρους. [Εικ. 130, 131, 132]

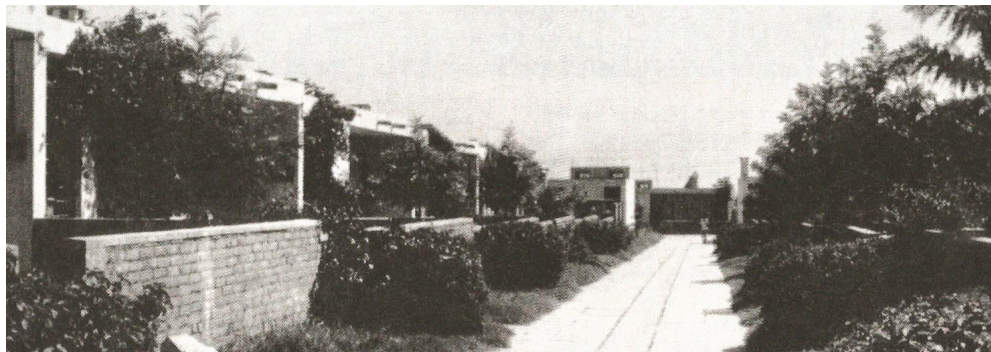
Η οριοθέτηση της κάθε κατοικίας βασίζεται στην τρίτη αρχή για τη σχέση του ανθρώπου με το χώρο, η οποία είναι η βελτιστοποίηση του προστατευτικού του χώρου. Η προστασία και η ασφάλεια των κατοίκων επιτυγχάνεται από την ύπαρξη του οριοθετημένου κήπου στο μπροστινό μέρος της κατοικίας, καθώς και της ιδιωτικής αυλής με τα ψηλά τοιχία στο πίσω μέρος της. [Εικ. 133]

Εικ. 133: Η οριοθέτηση των αυλών στο Απολλώνιο

Εικ. 134: Οι ελεύθερες αυλές στα Άσπρα Σπίτια

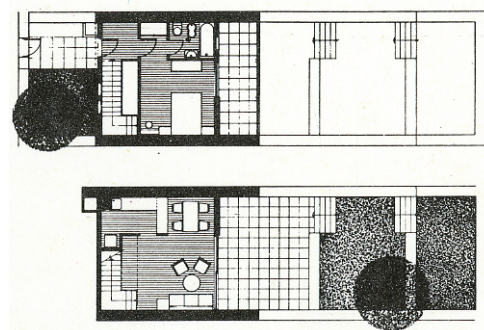

Η βελτιστοποίηση του προστατευτικού χώρου και η βέλτιστη ιδιωτικότητα έχει επιτευχθεί σε μεγαλύτερο βαθμό στο Απολλώνιο, συγκριτικά με τα προηγούμενα οικιστικά του έργα. Για παράδειγμα στα Άσπρα Σπίτια είχε σχεδιαστεί ένας οριοθετημένος κήπος και ένας υπαίθριος χώρος χωρίς οριοθέτηση, απ' όπου γίνεται και η είσοδος στην κατοικία [Εικ. 134], ενώ στο Ισλαμαμπάντ σε κάποιες τυπολογίες είχαν κατασκευαστεί τοιχάκια χαμηλού ύψους. [Εικ. 135]

Με γνώμονα τη χωρική ποικιλία και τη λογική εναλλαγής των τυπολογιών για τη συνολική σύνθεση του Απολλωνίου, ο Δοξιάδης σχεδίασε τρεις κύριους τύπους κατοικίας, και πάνω σ' αυτούς βασίστηκαν και κάποιοι άλλοι τύποι ως παραλλαγές. Οι κύριες τυπολογίες για τον οικισμό του Απολλωνίου είναι οι Α, Γ, Ε, τις οποίες είχε δημοσιεύσει ο Δοξιάδης στην αρχική τους μορφή σε περιοδικό [Εικ. 136].

Τύπος Α

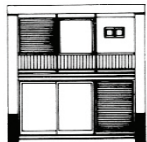
Ένας από τους βασικούς τύπους κατοικίας, είναι εκείνος με το ένα υπνοδωμάτιο που αναπτύσσεται σε δύο επίπεδα. [Εικ. 137-141] Πρόκειται για έναν καθαρά γεωμετρικό όγκο. Ο χώρος διημέρευσης της κατοικίας βρίσκεται στο ισόγειο, ενώ ο χώρος ύπνου με το μπάνιο βρίσκεται στον όροφο. Η είσοδος στην κατοικία γίνεται από την πίσω αυλή στο επίπεδο του ορόφου ή από τον φυτεμένο κήπο. [Εικ. 142]

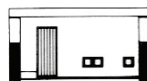
Εικ. 137: Κάτοψη τύπου Α

Εικ. 138: Τομή τύπου Α

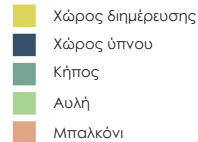
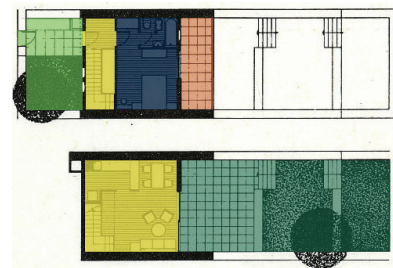
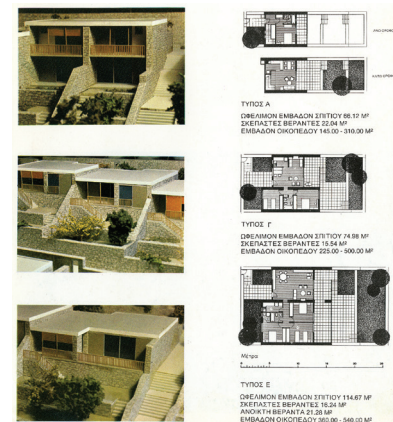
Εικ. 139: Νότια όψη τύπου Α

Εικ. 140: Βόρεια όψη τύπου Α

Εικ. 141: Υλοποιημένη κατοικία τύπου Α

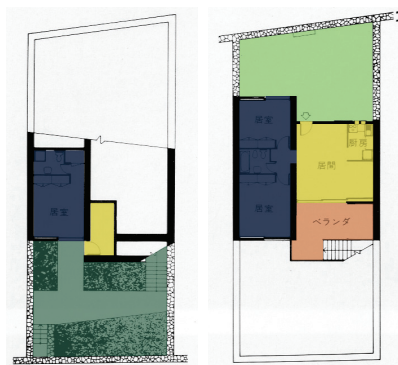
Εικ. 142: Διαχωρισμός χώρων τύπου Α

Τύπος Γ

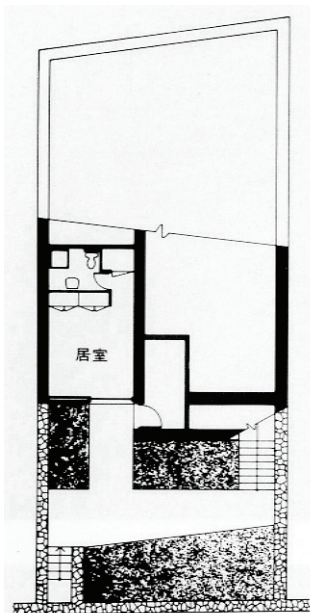
Ένας άλλος βασικός τύπος κατοικίας στο Απολλώνιο αποτελούνταν από τρία υπνοδωμάτια και αναπτυσσόταν σε δύο επίπεδα. [Εικ. 143-149] Ο τύπος αυτός αποτελούνταν από δύο ορθογώνιους όγκους.

Ο χώρος του καθιστικού και της κουζίνας βρίσκεται στον όροφο στον ένα όγκο, ενώ

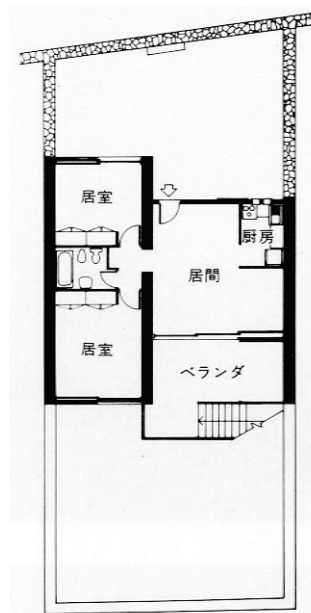

- Χώρος διημέρευσης
- Χώρος ύπνου
- Κήπος
- Αυλή
- Μπαλκόνι

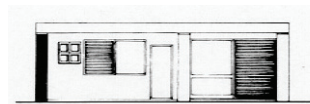
Εικ. 150-151: Διαχωρισμός χώρων τύπου Γ

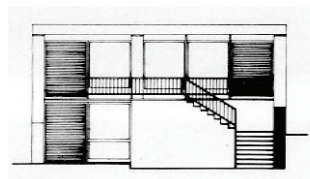
Εικ. 143-144: Κάτοψη ισόγειου και ορόφου τύπου Γ

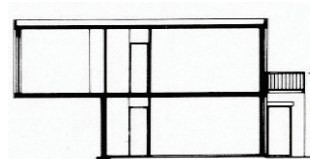
Εικ. 148-149: Υλοποιημένες κατοικίες τύπου Γ

Εικ. 147: Βόρεια όψη τύπου Γ

Εικ. 146: Νότια όψη τύπου Γ

Εικ. 145: Τομή τύπου Γ

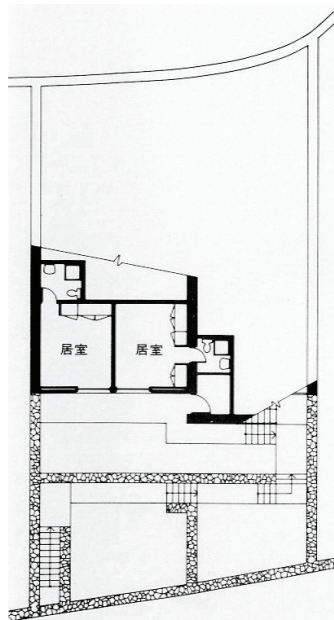

ο χώρος με τα δύο υπνοδωμάτια και το μπάνιο βρίσκεται στον επιμήκη όγκο. Το ένα υπνοδωμάτιο έχει θέα στον κήπο, το άλλο στην πίσω αυλή και ενδιάμεσά τους βρίσκεται το μπάνιο. Στο ισόγειο είναι σχεδιασμένο ένα ακόμη υπνοδωμάτιο και μια αποθήκη. Η είσοδος στην κατοικία γίνεται από την πίσω αυλή η οποία οδηγεί στο επίπεδο του ορόφου, ενώ παράλληλα υπάρχει πρόσβαση και από τον κήπο, ο οποίος χωρίζεται σε τρία επίπεδα, δύο υπαίθριους χώρους και έναν ημιυπαίθριο. Εσωτερικά της κατοικίας δεν υπάρχει πρόσβαση με κλιμακοστάσιο για το ισόγειο. [Εικ. 150-151]

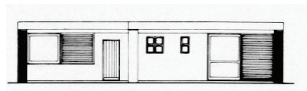
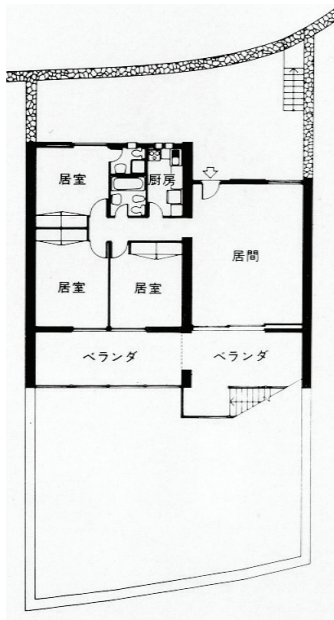
Τύπος Ε

Ένας ακόμη κύριος τύπος κατοικίας αποτελούνταν από πέντε υπνοδωμάτια και αναπτυσσόταν αντίστοιχα σε δύο επίπεδα. [Εικ. 152-157] Ο τύπος αυτός αποτελείται, όμοια όπως και ο τύπος Γ, από δύο ορθογώνιους όγκους.

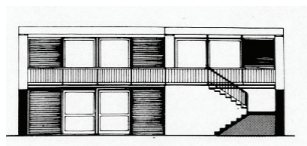
Ο χώρος του καθιστικού βρίσκεται στον όροφο σε έναν από τους δύο όγκους που σχηματίζουν την κατοικία, ενώ η κουζίνα με τους χώρους ύπνου είναι τοποθετημένοι στον άλλο όγκο. Δύο από τα τρία υπνοδωμάτια έχουν θέα στον κήπο, ενώ το άλλο

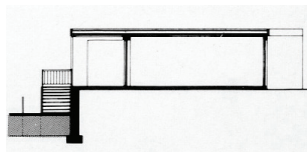
Εικ. 152-153: Κάτοψη ισόγειου και ορόφου τύπου Ε

Εικ. 156: Βόρεια όψη τύπου Ε

Εικ. 155: Νότια όψη τύπου Ε

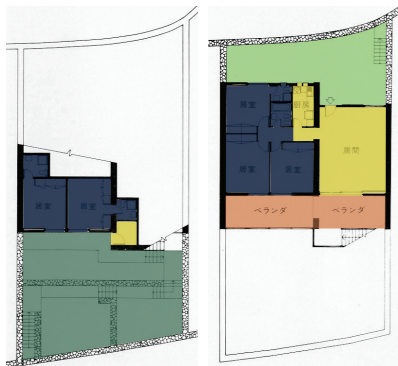

Εικ. 154: Τομή τύπου Ε

Εικ. 157: Υλοποιημένη κατοικία τύπου Ε

- Χώρος διημέρευσης
- Χώρος ύπνου
- Κήπος
- Αυλή
- Μπαλκόνι

Εικ. 158-159: Διαχωρισμός χώρων τύπου E

υπνοδωμάτιο με το μπάνιο βρίσκονται στην πίσω πλευρά της κατοικίας. Στο ισόγειο είναι σχεδιασμένα δύο ακόμη υπνοδωμάτια με τα ιδιωτικά τους μπάνια. Η είσοδος στην κατοικία, όμοια, γίνεται από την πίσω αυλή η οποία οδηγεί στο επίπεδο του ορόφου, ενώ παράλληλα υπάρχει πρόσβαση και από τον κήπο, ο οποίος χωρίζεται σε τρία επίπεδα, δύο υπαίθριους χώρους και έναν ημιυπαίθριο. Εσωτερικά της κατοικίας δεν υπάρχει πρόσβαση με κλιμακοστάσιο για το ισόγειο. [Εικ. 158-159]

Έκτος των κύριων τύπων είχαν σχεδιαστεί ακόμη και οι τύποι B, Δ, Z.

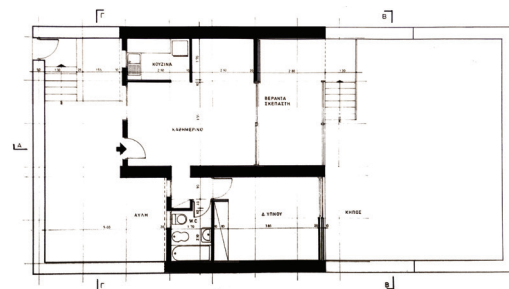
Τύπος B

Ο τύπος κατοικίας B, που αποτελείται από ένα υπνοδωμάτιο, αναπτύσσεται μόνο σε ένα επίπεδο. [Εικ. 160-163] Η κατοικία αποτελείται από δύο όγκους, όπου στον μεγαλύτερο βρίσκεται ο χώρος του καθιστικού και της κουζίνας και στον μικρότερο βρίσκεται ο χώρος ύπνου μαζί με το μπάνιο. Η είσοδος στην κατοικία γίνεται από την πίσω αυλή, ενώ παράλληλα υπάρχει πρόσβαση και από τον μπροστινό κήπο. [Εικ. 164]

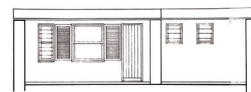

- Χώρος διημέρευσης
- Χώρος ύπνου
- Κήπος
- Αυλή
- Μπαλκόνι

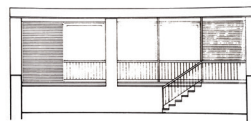
Εικ. 164: Διαχωρισμός χώρων τύπου B

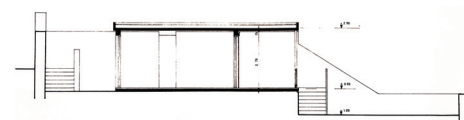
Εικ. 160: Κάτοψη τύπου B

Εικ. 163: Οψοτομή Γ-Γ τύπου B

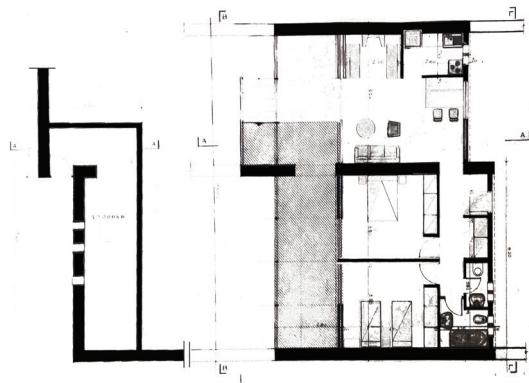
Εικ. 162: Οψοτομή Β-Β τύπου B

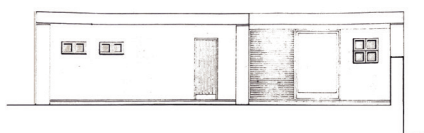
Εικ. 161: Τομή Α-Α τύπου B

Τύπος Δ

Ο τύπος κατοικίας Δ, που αποτελείται από δύο υπνοδωμάτια, αναπτύσσεται σε δύο επίπεδα. [Εικ. 165-168] Η κατοικία αποτελείται από δύο όγκους στον όροφο, όπου στον μικρότερο βρίσκεται ο χώρος του καθιστικού και της κουζίνας και στον μεγαλύτερο βρίσκεται ο χώρος ύπνου μαζί με το μπάνιο. Στο ισόγειο υπάρχει μόνο ο χώρος της αποθήκης. Η είσοδος στην κατοικία γίνεται από την πίσω αυλή, ενώ παράλληλα υπάρχει πρόσβαση και από τον κήπο. [Εικ. 169]

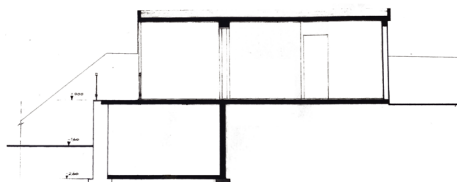
Εικ. 165: Κάτοψη ισόγειου και ορόφου τύπου Δ

Εικ. 168: Οψοτομή Γ-Γ τύπου Δ

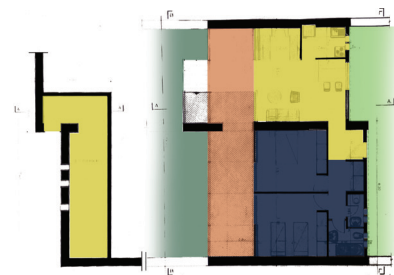
Εικ. 167: Οψοτομή Β-Β τύπου Δ

Εικ. 166: Τομή Α-Α τύπου Δ

Τύπος Ζ

Για τον τύπο Ζ υπάρχουν σχέδια στο Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη στο Μουσείο Μπενάκη που τον παρουσιάζουν να αποτελείται από δύο υπνοδωμάτια. Ο τύπος αυτός, αντίστοιχα με τον τύπο Α, αναπτύσσεται σε δύο επίπεδα, όπου στο χαμηλότερο βρίσκεται ο χώρος διημέρευσης με το καθιστικό, την κουζίνα και ένα μπάνιο, ενώ στο ψηλότερο βρίσκεται ο χώρος ύπνου αποτελούμενος από δύο υπνοδωμάτια και ένα μπάνιο. Η είσοδος γίνεται από την πίσω αυλή στο επίπεδο του ορόφου, όπου υπάρχει και μια εσωτερική σκάλα, ή από τον κήπο. [Εικ. 170-175]

Χώρος διημέρευσης

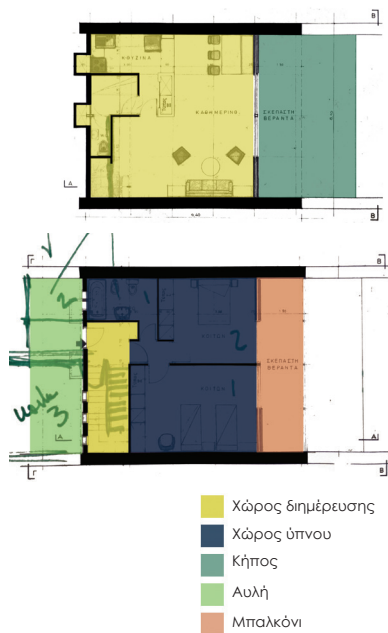
Χώρος ύπνου

Κήπος

Αυλή

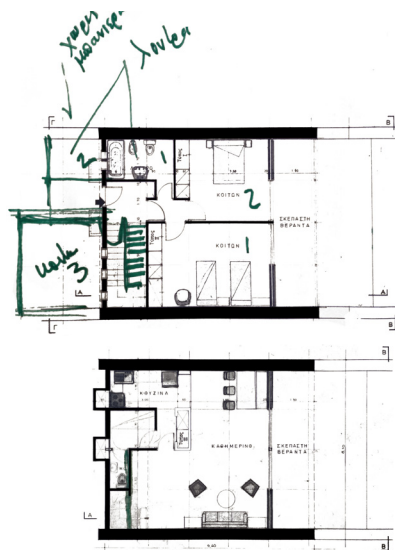
Μπαλκόνι

Εικ. 169: Διαχωρισμός χώρων τύπου Δ

Εικ. 175: Διαχωρισμός χώρων τύπου Z

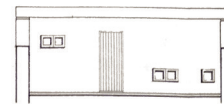
Ο Δοξιάδης πάνω στα σχέδια αυτά έχει κάνει σημειώσεις, ώστε να προστεθεί ένα ακόμη υπνοδωμάτιο με ένα μπάνιο στον όροφο, δεν είναι γνωστό, όμως ποια ήταν η τελική μορφή του τύπου.

Εικ. 170, 171: Κάτοψη ισόγειοι και ορόφου τύπου Z

Όροφος

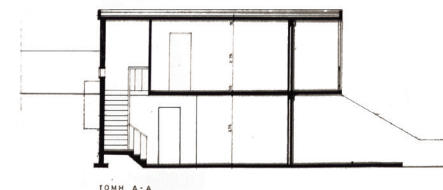
Ισόγειο

Εικ. 174: Οψοτομή Γ-Γ τύπου Z

Εικ. 173: Οψοτομή Β-Β τύπου Z

Εικ. 172: Τομή Α-Α τύπου Z

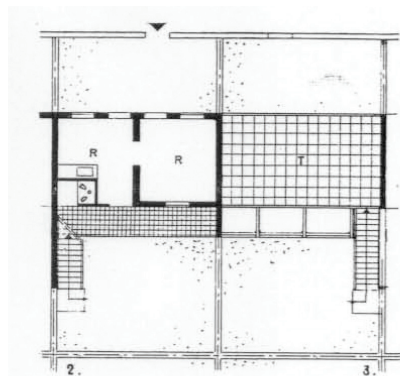
Από τα παραπάνω σχέδια μπορεί να ειπωθεί με βεβαιότητα ότι οι κατόψεις και οι τομές χαρακτηρίζονται σε γενικό πλαίσιο από μια απλότητα και καθαρότητα της διάταξης των όγκων και των χρήσεων. Η οριζόντια και κατακόρυφη κίνηση στην κατοικία αντανακλά στη λειτουργικότητα και την ικανοποίηση των αναγκών των κατοίκων.

Οι τυπολογίες των κατοικιών του Απολλωνίου, θυμίζουν πολύ ακόμα και εσωτερικά, άλλα οικιστικά προγράμματα του Γραφείου Δοξιάδη, κυρίως όσον αφορά το διαχωρισμό των χώρων και τη διάταξη των δωματίων. [Εικ. 176-181]

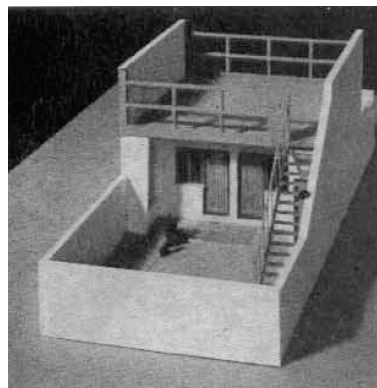
«Υπάρχει λοιπόν ένα συγκροτημένο γενικό πρότυπο που χρησιμοποιεί παντού ως καταρχήν βάση αναφοράς, το οποίο κάθε φορά επιδέχεται τις απαραίτητες προσαρμογές σε τοπικές, ώστε να γίνει ελκυστικό στους κατοίκους».⁹⁶

Στο σχεδιασμό των οικισμών, ο Δοξιάδης έδινε γενικότερα ιδιαίτερη έμφαση στην αντίληψη του χώρου από τον περιπατητή, όταν βρίσκεται στα πεζοδρόμια, στις μικρές

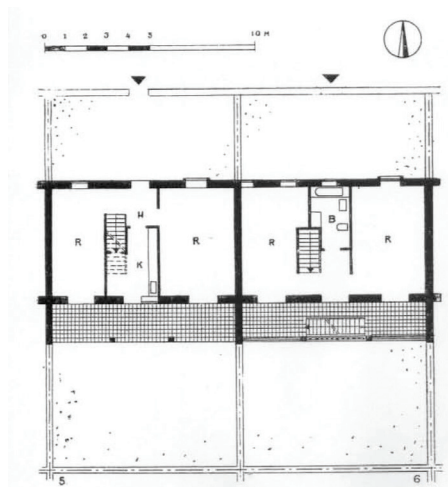
⁹⁶ Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλλιππίδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 322

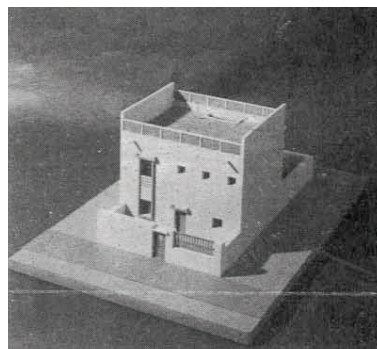
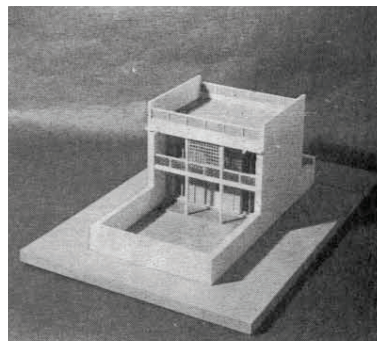
ΤΥΠΟΣ Α09
ΕΙΣΟΔΗΜΑ Δ
ΟΙΚΟΠΕΔΟ 72 Μ²
Ο Γ Κ Ο Σ 63 Μ²
2. Κάτοψη ισογείου
3. Κάτοψη ορόφου

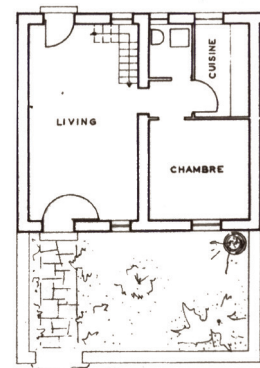
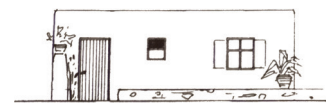
Εικ. 176-177: Τύπος Α09 του οικιστικού προγράμματος στο Ιράκ

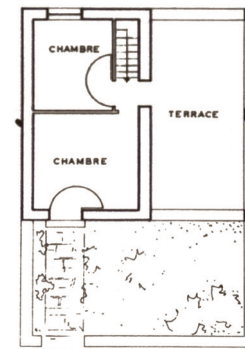
ΤΥΠΟΣ D01
ΕΙΣΟΔΗΜΑ Δ
ΟΙΚΟΠΕΔΟ 162 Μ²
Ο Γ Κ Ο Σ 391 Μ²
5. Κάτοψη ισογείου
6. Κάτοψη ορόφου
7. Νότια θύλη
8. Βορεινή θύλη

Εικ. 178-179: Τύπος D01 του οικιστικού προγράμματος στο Ιράκ

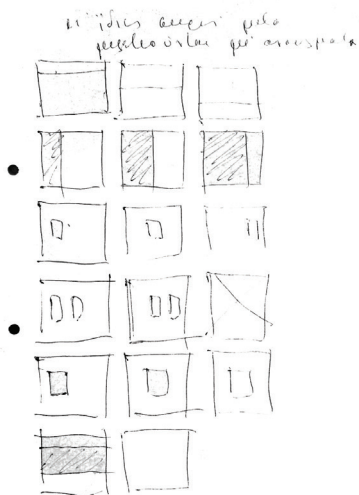

Εικ. 180: Κάτοψη και όψη τυπολογίας ενός υπνοδωματίου στα Άσπρα Σπίτια

Εικ. 181: Κάτοψη ορόφου και όψη τυπολογίας δύο υπνοδωματίων στα Άσπρα Σπίτια

Εικ. 182: Πιθανές εναλλακτικές ανοιγμάτων

πλατείες, στους κεντρικούς πεζόδρομους, κτλ. Γι' αυτό το λόγο, έδινε μεγάλη προσοχή στις προσόψεις των κτιρίων, με στόχο την επίτευξη του μέγιστου δυνατού οπτικού πλούτου και χρησιμοποιούσε τυποποιημένους τύπους κατοικιών.

Όλες οι κατοικίες είναι διαμπερείς στο ψηλότερο επίπεδό τους, καθώς ο Δοξιάδης αποσκοπούσε στον βέλτιστο αερισμό, καθώς και στην οπτική επαφή του εσωτερικού των κατοικιών με τον κήπο και την αυλή. Χρησιμοποίησε μεγάλα ανοίγματα στις νότιες όψεις, για το βέλτιστο ηλιασμό, ενώ αντίθετα στις βόρειες χρησιμοποίησε μικρότερα ανοίγματα. Για τα ανοίγματα, τόσο των κατοικιών, όσο και του Συνεδριακού Κέντρου είχε αρχικά αναλύσει όλες τις πιθανές εναλλακτικές, ώστε να καταλήξει. [Εικ. 182]

Η εναρμόνιση των κτισμάτων με το τοπίο γίνεται και με τη χρήση τοπικών υλικών, κυρίως της πέτρας της περιοχής. Επιλέχθηκε αυτό ως βασικό υλικό, καθώς σε συνδυασμό με τα φυτά που φυτεύτηκαν στη συνέχεια σε όλες τις μονάδες, συμβάλλει στην αρμονική ενσωμάτωση του οικισμού στο φυσικό περιβάλλον. [Εικ. 183-184] Ο αισθησιασμός των υλικών που επέλεξε, αντανάκλα τα ιδανικά της χωρικής ποικιλίας, που σκόπευε να επιτύχει.⁹⁷

Εικ. 183-184: Φωτογραφίες κατοικιών στο Απολλώνιο, 1982

Η επιλογή των φυσικών υλικών στις κατοικίες σε συνδυασμό με τη φύτευση ενισχύουν την αρμονική σχέση του ανθρώπου με τη φύση, όπως ορίζει η τέταρτη αρχή για τη δημιουργία των ανθρώπινων οικισμών, δηλαδή η βελτιστοποίηση της ποιότητας της σχέσης του ανθρώπου με το περιβάλλον του.

Την ίδια αρμονική ενσωμάτωση στο τοπίο και τον περιβάλλοντα χώρο, είχε επιδιώξει να

⁹⁷ «Τα σπίτια, οι δρόμοι, οι μάντρες, οι τοίχοι. Έπρεπε όλα να χτιστούν με την πέτρα του τόπου. Το Απολλώνιο έπρεπε να φυτρώσει μέσα από τη γη του και σε συνεργασία με τη φύση. Τινάχτηκε ο βράχος, δουλεύτηκε λαξεύτηκε η πέτρα και το έργο άρχισε [...]». Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, Ε.Κ.Δ., Αύγουστος 1982

επιτύχει στο παρελθόν και στα Άσπρα Σπίτια, όπου οι κατοικίες ήταν κατασκευασμένες από τοπική πέτρα και ήταν εξωτερικά ασβεστωμένες. [Εικ. 185] Το Γραφείο Δοξιάδη αποφάσισε ότι για την περιοχή των Άσπρων Σπιτιών χρειαζόταν ένα σαφές και απλό σχέδιο «πρωτόγονης»⁹⁸ αρχιτεκτονικής, όπου στις κατοικίες, αποτελούμενες από τοπικά φυσικά υλικά, οι κάτοικοι θα μπορούσαν να προσθέσουν γλάστρες και πέργολες. [Εικ. 186] Τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν εξωτερικά ήταν τοπικές πέτρες, ξύλο και σκυρόδεμα σε σημεία. Οι ασβεστωμένοι τοίχοι τόνιζαν την υφή των σπιτιών και προσδίδαν μεγαλύτερη απλότητα και γλυπτική καθαρότητα στους όγκους.

Για το ασβέστωμα των κατοικιών στα Άσπρα Σπίτια, ο Δοξιάδης ενδεχομένως επηρεάστηκε από την μοντέρνα αρχιτεκτονική, που είχε οδηγήσει ιδεολογικά, ηθικά και αισθητικά στο λευκό χρώμα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της εποχής αποτελεί ο οικισμός Weissenhofsiedlung στη Στουτγκάρδη, που σχεδιάστηκε το 1927 από τον Mies Van Der Rohe και συμμετείχαν πολλοί γνωστοί αρχιτέκτονες, όπως ο Walter Gropius και ο Le Corbusier. [Εικ. 187] Από την άλλη πλευρά, είναι πολύ πιθανόν να εμπνεύστηκε από τη νησιώτικη αρχιτεκτονική [Εικ. 188], όπου όλα τα σπίτια ασβεστώνονται.

Οι κατοικίες στα Άσπρα Σπίτια, σε συνδυασμό με τους ελαιώνες και τους ελαφρώς κεκλιμένους λόφους, δημιουργούσαν την ατμόσφαιρα ενός παραδοσιακού ελληνικού χωριού, όμως τα ιδανικά της χωρικής ποικιλίας που επιδίωκε ο Δοξιάδης, δεν αντανakλώνται στον ίδιο βαθμό, όσο στο Απολλώνιο, όπου η βελτιστοποίηση της σχέσης του ανθρώπου με τη φύση επιτυγχάνεται και μέσω της εμφανής και ανεπεξέργαστης λιθοδομής.

Όπως φάνηκε και από όλα τα παραπάνω, οι κατοικίες στο Απολλώνιο είναι σχεδιασμένες με τέτοιο τρόπο, ώστε να επιτυγχάνεται η «βελτιστοποίηση της σχέσης του Ανθρώπου με τα οικιστικά στοιχεία: τη Φύση, τον Άνθρωπο, τα Κελύφη, την Κοινωνία και τα Δίκτυα»⁹⁹, που αποτελούν την τέταρτη αρχή για τη σχέση του ανθρώπου με το χώρο.

Ο Παναγής Ψωμόπουλος αναφέρει για το Απολλώνιο και τις κατοικίες του:

«Είναι η μόνη πυκνοκατοικημένη περιοχή της χώρας – το τονίζω της χώρας – όπου μπορείς να ατενίσεις τον ουρανό ή την απέναντι θέα [...] Είναι μια από τις λίγες πυκνοκατοικημένες περιοχές της χώρας όπου δεν βλέπεις υποχρεωτικά και άθελά σου την κρεβατοκάμαρα του απέναντι γείτονα (γιατί, βέβαια, παντού, αν το επιδιώξεις μπορείς)».¹⁰⁰

98 «[...] they needed a simple, strong and "primitive" architecture composed of natural, local materials [...]», *Aspra Spiti: a new "Greek" city*, Doxiadis Associates International Consultants on Development and Ekistics, φάκελος 36580, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

99 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσος, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 226

100 Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, Παναγής Ψωμόπουλος, Αύγουστος 1982

Εικ. 185: Άποψη των ασβεστωμένων Άσπρων Σπιτιών από αεροφωτογραφία

Εικ. 186: Προσθήκες γλαστρών από τους κατοίκους των Άσπρων Σπιτιών

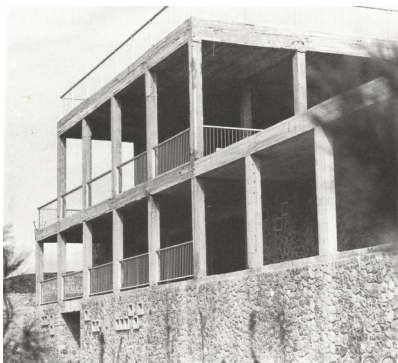
Εικ. 187: Άποψη οικισμού Weissenhofsiedlung, Στουτγκάρδη

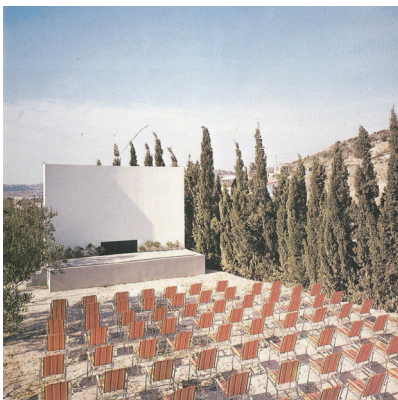
Εικ. 188: Άποψη νησιώτικου οικισμού των Δωδεκανήσων

Δ 4 ΜΕΡΟΣ

Εικ. 189: Εστιατόριο

Εικ. 193: Υπαίθριος κινηματογράφος

Εικ. 194: Το συγκρότημα του συνεδριακού κέντρου με το υπαίθριο θέατρο και την εκκλησία

ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΑ ΚΤΙΡΙΑ

Οι κοινόχρηστες εγκαταστάσεις και τα κοινόχρηστα κτίρια στο Απολλωνίου, όπως αναφέρθηκαν και σε προηγούμενη ενότητα, συμπεριλάμβαναν ένα εστιατόριο [Εικ. 189], τρεις πισίνες [Εικ. 190], ένα μικρό εμπορικό κέντρο, αθλητικές εγκαταστάσεις [Εικ. 191, 192], έναν υπαίθριο κινηματογράφο [Εικ. 193], ένα υπαίθριο θέατρο κλασικής μορφής, μια βυζαντινού τύπου εκκλησία και το συνεδριακό κέντρο [Εικ. 194].

Εικ. 190: Η πισίνα του εστιατορίου

Εικ. 191: Γήπεδο μπάσκετ

Εικ. 192: Γήπεδα τένις

Εστιατόριο

Το εστιατόριο είχε τοποθετηθεί ανάμεσα στις κατοικίες, καθώς ήταν ένας χώρος, ο οποίος σε συνδυασμό με τις πισίνες και τους υπαίθριους χώρους εκτόνωσης στον περίγυρό του, χρησιμοποιούνταν καθημερινά από τους κατοίκους. Όπως φαίνεται και από το παρακάτω διάγραμμα, υπήρχαν αρκετές προσβάσεις προς αυτό και τους χώρους εκτόνωσης. Ανατολικά του εστιατορίου, στον όροφο είχε σχεδιαστεί ένα μεγάλο πλάτωμα, το οποίο είχε τη χρήση της κεντρικής πλατείας του οικισμού, όπου γινόντουσαν και εκθέσεις καλλιτεχνών. [Εικ. 195, 196]

Εικ. 197: Το υπαίθριο θέατρο

Εικ. 198: Το υπαίθριο θέατρο με τη σκηνή

Εικ. 199: Το υπαίθριο θέατρο σε μουσική παράσταση, 1974

Υπαίθριο θέατρο «Ευανθία» και εκκλησία των Αγίων Αποστόλων

Το υπαίθριο θέατρο και η εκκλησία των Αγίων Αποστόλων είχαν συναισθηματική αξία για τον Δοξιάδη. Το θέατρο φέρει το όνομα της μητέρας του και στη μνήμη της αποφάσισε τι θα ήταν κατάλληλο να φυτευτεί γύρω. Σε σημειώμά του αναφέρει:

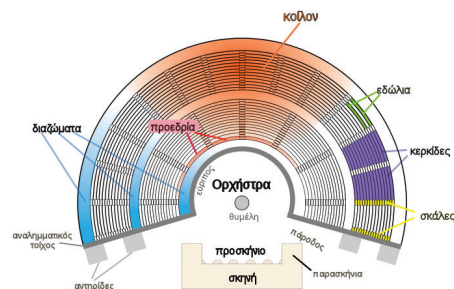
«Συμπέρασμα: το θέατρο θα είναι πνιγμένο σε λουλουδία και φυτά. [...] Όσο θυμάμαι από την μητέρα, της άρεσαν Πλατάνια, Λεύκες και μας έπαιρνε στην Κάτω Κηφισιά σε σχετικά μέρη – ο πατέρας της αφιέρωνε μενεξέδες».¹⁰¹

Στο θέατρο Ευανθία [Εικ. 197] έκανε την προσθήκη κτίσματος σκηνής [Εικ. 198] για λειτουργικούς σκοπούς, καθώς ήταν προορισμένο για εκδηλώσεις και μουσικές βραδιές. [Εικ. 199] Η σκηνή ήταν υπολογισμένη με το πολικό σύστημα συντεταγμένων της αρχαιότητας, το οποίο είχε μελετήσει ο Δοξιάδης στα φοιτητικά του χρόνια. Η χωροθέτησή της έγινε με βάση δύο γωνίες 30° από το σημείο εισόδου στο θέατρο, μια προς τη σκηνή και μια προς το απέναντι τμήμα του κοίλου. [Εικ. 200]

Όπως φαίνεται και από τις φωτογραφίες, ο Δοξιάδης σχεδίασε το θέατρο «Ευανθία» με βάση τα θέατρα κλασικής μορφής, καθώς περιέχει όλα τα κύρια μέρη τους, όπως η σκηνή, η ορχήστρα και το κοίλον. [Εικ. 201]

Εικ. 200: Σκίτσο του Δοξιάδη πάνω σε φωτοτυπημένη κάτοψη του θεάτρου, όπου δίνει οδηγίες για τη σκηνή σύμφωνα με το πολικό σύστημα συντεταγμένων.

Εικ. 201: Τα μέρη ενός αρχαίου ελληνικού θεάτρου.

Ο Δοξιάδης, επιδίωκε στο σχεδιασμό της σκηνής να την κάνει να μοιάζει με πέτρινο χωριάτικο σπίτι. Σε γράμμα προς την Φρόσω Μενεγάκη ανέφερε: «Χτίζουμε στο

101

Θέατρο Ευανθία, ΣΔ-ΔΣ 3113/21.1.1974, GEN 1003/37 Autobiography, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, φάκελος 19386

Απολλώνιο ένα μικρό θέατρο. Στη σκηνή, που είναι χτισμένη σαν παλιό χωριάτικο σπίτι, θέλω να βάλω τρία μαρμάρινα ημικύκλια [Εικ. 202] πάνω από τρεις πόρτες, σε χαρακτήρα απλό και χωριάτικο».¹⁰² Σύμφωνα με τον Δ. Φιλιππίδη, το σχήμα Π που σχηματίζει η όψη της σκηνής θυμίζει αρκετά την όψη στην κατοικία των αδελφών Καραμάνου [Εικ. 203] στην Αθήνα, που σχεδίασε ο Πικιώνης το 1925.

Εικ. 202: Αποψη της σκηνής του θεάτρου, όπου διακρίνονται τα μαρμάρινα ημικύκλια πάνω από τις πόρτες.

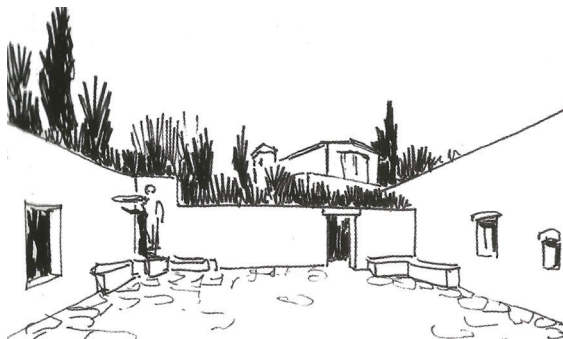
Εικ. 203: Όψη της οικίας Καραμάνου με θέα προς την οδό Ηρακλείου.

Το κτίσμα της σκηνής είναι συμμετρικό προς τους δύο άξονες και αποτελείται από δύο όγκους, εκ των οποίων οι δύο πλαϊνοί προεξέχουν ελάχιστα στα άκρα.

Η βυζαντινού τύπου εκκλησία των Αγίων Αποστόλων ήταν αφιερωμένη στους ιερούς Αποστόλους, που ήταν το όνομα του πατέρα και του γιου του Δοξιάδη. Η εκκλησία έχει τοποθετηθεί βορειοδυτικά του συγκροτήματος του συνεδριακού κέντρου, ώστε να υπάρχει οπτική επαφή. Σε ένα αχρονολόγητο προοπτικό σκίτσο του Δοξιάδη, φαίνεται στο βάθος ο ναός των Αγίων Αποστόλων από μία βεράντα του συγκροτήματος, όπως ακριβώς και υλοποιήθηκε. [Εικ. 204, 205]

102 Γράμμα προς Φρ. Μενεγάκη, Κ. Α. Δοξιάδης, 11 Φεβρουαρίου 1974, Αρχείο Κωνταντίνου Α. Δοξιάδη, φάκελος 18865

Εικ. 204: Προοπτικό σκίτσο από βεράντα στο συγκρότημα του κέντρου συμποσίων με το ναό στο βάθος

Εικ. 205: Αποψη της εκκλησίας από βορεινή βεράντα στο συγκρότημα του κέντρου συμποσίων

Κέντρο Συμποσίων

Σημαντικό ρόλο στον Απολλώνιο έπαιξε το Πνευματικό Κέντρο του οικισμού, δηλαδή το Συνεδριακό Κέντρο ή αλλιώς Κέντρο Συμποσίων, όπου γίνονταν οι συναντήσεις της Παγκόσμιας Εταιρείας Οικιστικής, και ένα τμήμα του προοριζόταν για εκθέσεις τέχνης.

Η ύπαρξη του Πνευματικού Κέντρου του Δοξιάδη στο Απολλώνιο, αντιστοιχεί με τους κοινόχρηστους χώρους της Αιξωνής, που «αποτελούν την πνευματική Εστία όλου του οικισμού»¹⁰³, όπως τον είχε φανταστεί ο Πικιώνης.¹⁰⁴ Οι κοινόχρηστοι χώροι στην Αιξωνή περιλάμβαναν ένα Κέντρο Πνευματικών Σπουδών, μουσεία και βιβλιοθήκες, με σκοπό την επαφή των ανθρώπων με τη μουσική, το θέατρο, την αρχιτεκτονική, τις εικαστικές τέχνες, τη βιοτεχνία και το λόγο. Η σημασία των κοινόχρηστων αυτών κτιρίων στην Αιξωνή για τον Πικιώνη, μεταφράζεται από τον Δοξιάδη στο Απολλώνιο με την δημιουργία του Κέντρου Συμποσίων και την πρόθεσή του για την εγκατάσταση μιας μόνιμης έκθεσης τέχνης.

Το Κέντρο Συμποσίων αποτελούσε το δεύτερο μέρος του ονείρου του Δοξιάδη στο Απολλώνιο και αποτελούσε έναν από τους τομείς του οικισμού. Η θέση του, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενη ενότητα, ήταν στο ψηλότερο σημείο για να θυμίζει ένα

103 *Κατασκευές της όρασης, Από τη θεωρία του Δοξιάδη στο έργο του Πικιώνη*, Κώστας Τσιαμπάος, Αθήνα 2007, σελ. 261

104 «Όσον αφορά τους κοινόχρηστους χώρους, αυτοί θα καταλάβουν έκταση ασύγκριτα μεγαλύτερη παρά σ' οποιονδήποτε άλλον οικισμό. Τούτο είναι απόρροια της ιδιαίτερης κοινωνικής και πνευματικής δράσης του συνοικισμού τούτου, που αποτελεί τον κεντρικότερο σκοπό του προγράμματός του. [...] εδώ θ' αποτελέσουν τον κύριο πυρήνα γύρω στον οποίο, ως πνευματική της Εστία, θα διατεθεί η υπόλοιπη οίκηση». *Κείμενα*, Δημήτρης Πικιώνης, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1987

δημόσιο κτίριο σε μια αρχαία ακρόπολη. Η σημασία του κτιρίου ήταν τέτοια, που θα έπρεπε να επισημαίνεται και να ξεχωρίζει από τον περιβάλλοντά του χώρο. Όπως έχει αναφέρει η κόρη του Ευφροσύνη, ο Δοξιάδης «[...] 'άκουγε' τα τοπία. Τα άκουγε τόσο προσεκτικά, όπως οι αρχαίοι, και αυτά τού υπαγόρευαν τί είδους κτήρια θα δέχονταν με χαρά. Το συνεδριακό κέντρο/σπίτι του, του Απολλώνιου αποτέλεσε αναπόσπαστο κομμάτι του συγκεκριμένου αυτού τοπίου που ο ίδιος με τόση ευλάβεια και επί τόσα χρόνια αφουγκραζόταν».¹⁰⁵

Ο Δοξιάδης προσπαθώντας να σχεδιάσει το Κέντρο Συμποσίων, απέρριψε να βασιστεί στα μοντέρνα κινήματα της εποχής. Στόχος του ήταν ο σχεδιασμός ενός κτιρίου που να μην ανήκει σε καμία εποχή καθαυτή, αλλά να παίρνει στοιχεία από την αρχαία ελληνιστική και λαϊκή αρχιτεκτονική. Ο ίδιος χαρακτηριστικά είπε ότι:

«[...] δεν ανήκει σε καμιά περίοδο και σε κανένα 'ύφος', ούτε επιδιώκει να ικανοποιήσει ανάγκες για προσωπική έκφραση του αρχιτέκτονα, που είναι υπεύθυνος γι 'αυτό. Πήγασε, στ' αλήθεια από τον βράχο, το χώμα και τα λιγοστά φυτά που φύτρωναν εκεί [...]».¹⁰⁶

Όσον αφορά την αρχιτεκτονική του συγκροτήματος, πολλοί άνθρωποι μόλις το πρωτοαντίκρισαν πίστευαν πως ο Δοξιάδης επηρεάστηκε από μυκηναϊκά, μινωικά, νεολιθικά και μεσαιωνικά πρότυπα. Όμως, ο ίδιος αναφέρει ότι με σκοπό να μοιραστεί την αρχιτεκτονική του βασίστηκε στις αρχές και τα στοιχεία που είναι κοινά σε όλες τις περιόδους, ανεξάρτητα από την μόδα, ή την προσωπική καλλιτεχνική έκφραση, ώστε να φτάσει σε μια αυθεντική απλή ελληνική αρχιτεκτονική που γεννάται από το τοπίο, πράγμα που το επιβεβαιώνει και σε μια ομιλία του στην Ουάσινγκτον:

«Τον τελευταίο καιρό, αφού πάλεψα δύο χρόνια να σχεδιάσω ένα απλό σπίτι για μένα με τρία δωμάτια στα ελληνικά παράλια, κατάφερα να δημιουργήσω ένα χωριάτικο σπίτι. Αυτό ήταν το καλύτερο που μπορούσα να κάνω σύμφωνα με την εμπειρία μου. Είχα ξεκινήσει με εκείνο που ονομάζεται σύγχρονο μοντέρνο και σταδιακά, προσπαθώντας να είμαι τίμιος με τον εαυτό μου, απόρριψα κάθε τι που προερχόταν από τα περιοδικά της μόδας, και κάθε τι που αποκτιέται μέσω της προπαγάνδας και δεν βασίζεται σε φυσικές δυνάμεις, εκείνες που είναι οι δυνάμεις του πολιτισμού. Τελικά κατάφερα να εκφραστώ μ' έναν απλούστερο τρόπο, κι ένοιωσα περήφανος όταν, αργά ένα βράδυ, ανακοίνωσα στη γυναίκα μου 'Τώρα μπορώ να σχεδιάζω όπως ένας Έλληνας χωρικός'. Αυτό ήταν το πρώτο μου

---

105 *Τοπίο, Απολλώνιο, Κωνσταντίνος Δοξιάδης, Συνέντευξη της ζωγράφου Ευφροσύνης Δοξιάδη στην αρχαιολόγο Ειρήνη Γρατσία, www.greekarchitects.gr, 8 Οκτωβρίου 2013*

106 *Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το έργο του, Δεύτερος Τόμος, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2009, σελ. 241*

επίτευγμα στο σχεδιασμό».¹⁰⁷

Αυτά τα λόγια, παραπέμπουν σε μεγάλο βαθμό στις θεωρητικές απόψεις του Πικιώνη, όσον αφορά τη μίμηση του λαϊκού τεχνίτη¹⁰⁸, του πρωτομάστορα¹⁰⁹, όπως αναφέρεται σ' αυτόν ο Δοξιάδης. Δεν ήταν το κύριό του μέλημα η αρχιτεκτονική, καθώς θεωρούσε ότι εκείνη θα προκύψει ως φυσική προέκταση, αν τηρηθούν σωστά οι κανόνες, δηλαδή οι σωστές υποδομές. Ο ίδιος ήθελε να μοιάσει ή ήθελε να τον αποκαλούν «μάστορα»¹¹⁰, με την έννοια του λαϊκού μάστορα, του δημιουργού που επιλύει τεχνικά προβλήματα.

Το συγκρότημα του Κέντρου Συμποσίων αποτελούνταν από τρία κύρια τμήματα, την Αίθουσα Συμποσίων, το προσωπικό γραφείο και εργαστήριο του αρχιτέκτονα και το σπίτι της οικογένειάς του. Είχε σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο, ώστε και τα τρία τμήματα να μπορούν να λειτουργήσουν μαζί ή ξεχωριστά το ένα από το άλλο, όποτε είναι απαραίτητο, έτσι ώστε να εξυπηρετούν τόσο κοινές, όσο και μεμονωμένες απαιτήσεις.

Στο ισόγειο του συγκροτήματος υπάρχει στο βόρειο τμήμα ένας στεγασμένος χώρος στάθμευσης, τα δωμάτια των εργαζομένων με τους χώρους υγιεινής και κάποιοι βοηθητικοί χώροι, όπως αποθήκες και δωμάτια για τη φύλαξη των παλτών των φιλοξενούμενων - επισκεπτών. Στο νότιο τμήμα του συγκροτήματος είναι διατεταγμένα τέσσερα δωμάτια με ιδιωτικά μπάνια για τους φιλοξενούμενους και η Αίθουσα Συμποσίων με αρκετούς βοηθητικούς χώρους και δύο χώρους υγιεινής. [Εικ. 206, 207]

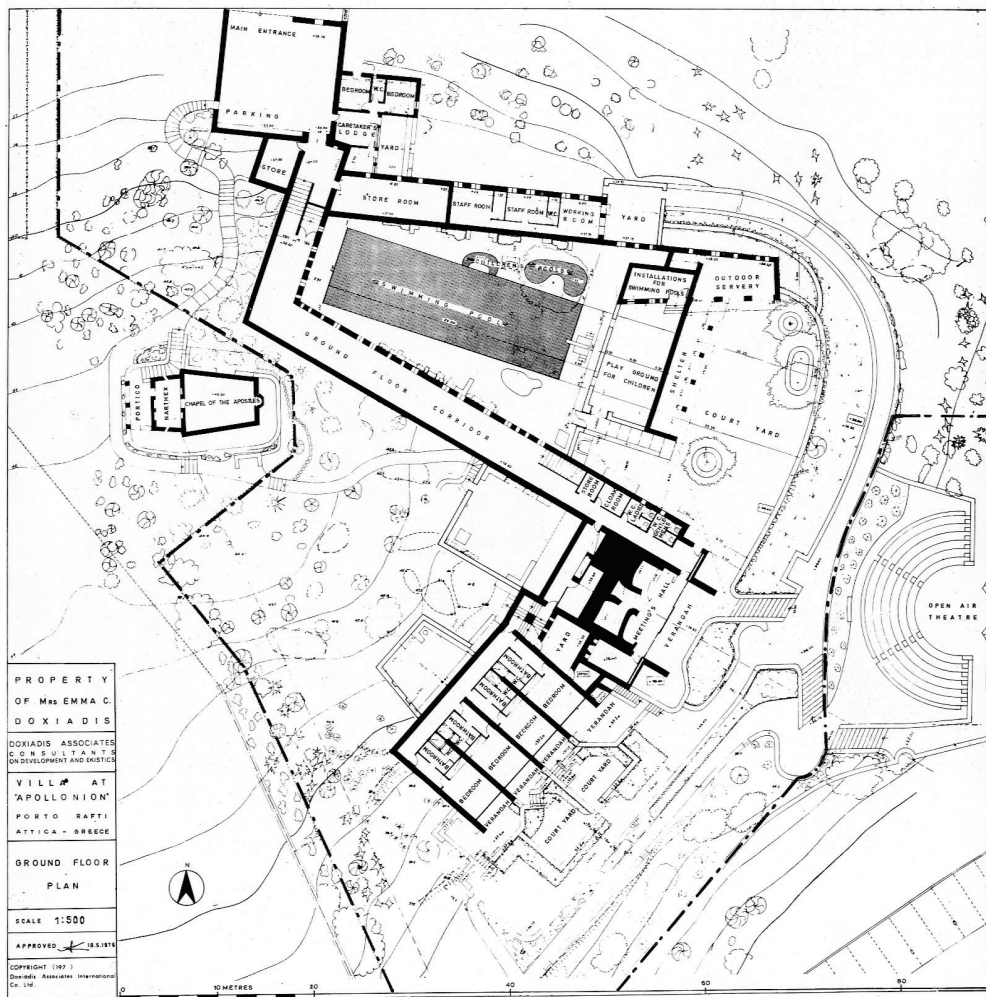
107 *Art and the human scale in the city*, Κ. Δοξιάδης, ομιλία στο Institute of Contemporary Arts, Washington DC, 31 Ιανουαρίου 1964, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, φάκελος 28553

108 *Η λαϊκή μας τέχνη κ' εμείς*, Δ. Πικιώνης, περιοδικό Φιλική Εταιρεία, φυλλάδιο 4, Αθήνα, 1925, επιμέλεια Φ. Κόντογλους, σελ. 145-158

109 Η Barbara Ward Lady Jackson είχε χαρακτηρίσει τον Δοξιάδη «αρχιμάστορα» ή αλλιώς «πρωτομάστορα»: «Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης είναι τόσο πιο μπροστά από όσους ασχολούνται με τους οικισμούς του ανθρώπου ώστε να είναι δύσκολο να βρει κανείς μια σκέψη, μια αντίληψη, μια διαίσθηση που να μην την έχει εκείνος ήδη κάνει, ίσως ακόμα και μια δεκαετία νωρίτερα. Σε αυτήν την τόσο μοναδική ποιότητα πρόβλεψης οφείλεται η δεινότητά του ως καθοδηγητή των ανθρώπων. Πολύ πριν η εκρηκτική αύξηση των οικισμών γίνει θέμα συζήτησης, πολύ πριν η εγκατάλειψη της υπαίθρου και η μητροπολιτική διόγκωση γίνουν αντικείμενα διαλόγου ανάμεσα στους ειδικούς, ο Κωνσταντίνος είχε ξεκινήσει να αντιμετωπίζει τα προβλήματα με τη μεθοδική έρευνα και ανάλυσή του. Αποτόλμησε θαρραλέα να εισέλθει στην περιοχή του έμπρακτου πειράματος. Οπότε, δεν είναι απλώς εκείνος που συνδύασε θεωρία με πράξη σε εντυπωσιακό βαθμό. Συνέβαλε στον καθορισμό και εδραίωση εκείνου του πεδίου που μαζί η θεωρία και η πράξη θα μπορούσαν να φωτίσουν. Γιατί τότε ν' αποτελεί έκπληξη το ότι, με τέτοια επιτεύγματα, όφειλε να θεωρείται ένας από τους μεγάλους και δημιουργικούς 'αρχιμάστορες' της εποχής μας;», *DA Review*, Ιούλιος 1976

110 Η λέξη αυτή τονίζει τη χειρωνακτική εργασία του αρχιτέκτονα, που ήταν σημαντική για τον Δοξιάδη. Ο ίδιος αναφέρει στον πρόλογο του βιβλίου του *Building Entopia*: «Αυτό το βιβλίο δεν προορίζεται για να σώσει κόσμο, αλλά για να χτίσει μια καλύτερη πόλη για τον Άνθρωπο. Έχει γραφτεί από έναν χτίστη τοίχων από τούβλα». *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. X

GENERAL LAYOUT WITH GROUND FLOOR PLAN

Η μετάβαση, από το βόρειο προς το νότιο τμήμα του συγκροτήματος και αντίστροφα, επιτυγχάνεται μέσω του μεγάλου διαδρόμου που τα ενώνει.

- Αίθουσα Συμποσίων
- Διαδρόμοι
- Δωμάτια φιλοξενούμενων
- Δωμάτια εργαζομένων
- WC
- Βοηθητικοί χώροι, αποθήκες, δωμάτια για παλτά
- Χώρος στάθμευσης

Εικ. 207: Χρήσεις ισόγειου του συγκροτήματος του Κέντρου Συμποσίων

Εικ. 206: Γενική διάταξη ισόγειου του συγκροτήματος του Κέντρου Συμποσίων

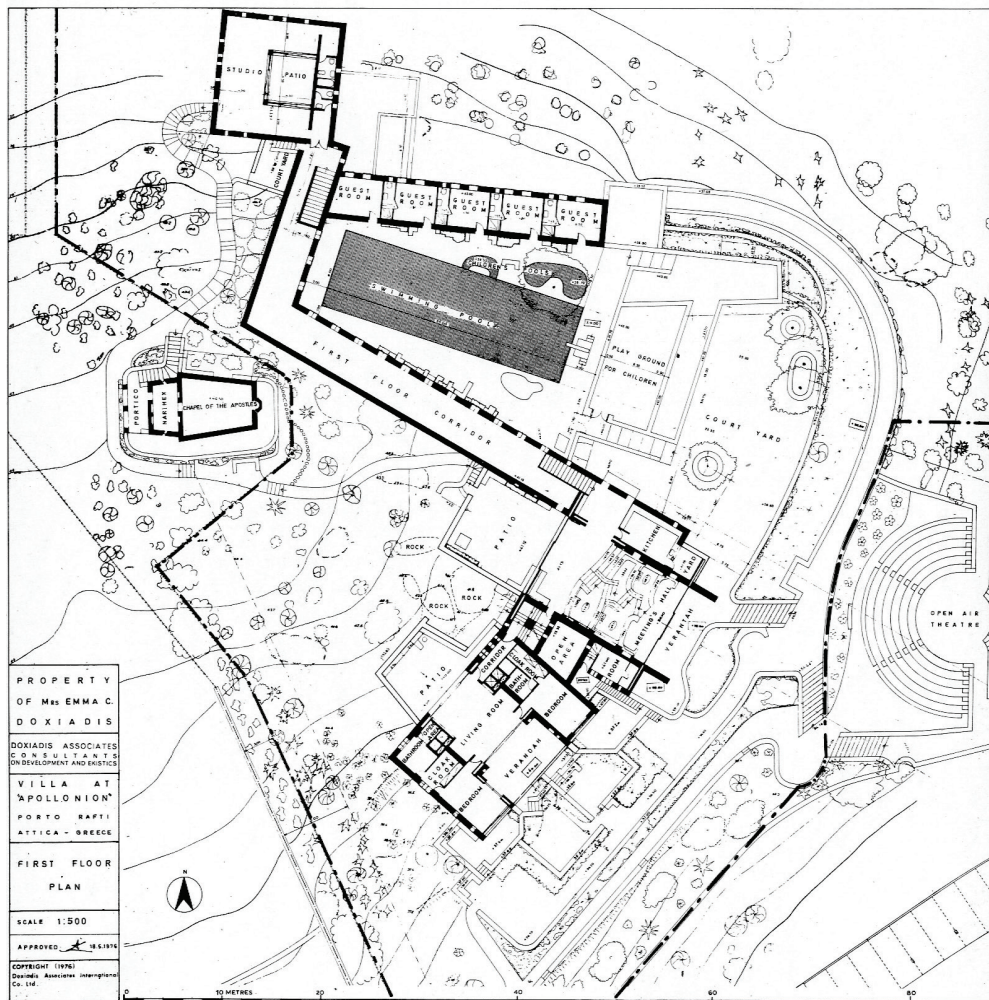

- Αίθουσα Συμposίων
- Διάδρομοι
- Υπνοδωμάτια
- Καθιστικό - σαλόνι
- Κουζίνα
- WC
- Δωμάτια φιλοξενούμενων
- Βοηθητικοί χώροι, αποθήκες, δωμάτια για παλτά
- Εργαστήριο - γραφείο

Εικ. 209: Χρήσεις ορόφου του συγκροτήματος του Κέντρου Συμposίων

Εικ. 208: Γενική διάταξη ορόφου του συγκροτήματος του Κέντρου Συμposίων

GENERAL LAYOUT WITH FIRST FLOOR PLAN

Στον όροφο, πάνω από τον χώρο στάθμευσης έχει τοποθετηθεί το προσωπικό γραφείο και εργαστήριο του Δοξιάδη με ένα εσωτερικό αίθριο, κάποιοι χώροι υγιεινής και πέντε δωμάτια για φιλοξενούμενους με ιδιωτικά μπάνια. Στο νότιο τμήμα του συγκροτήματος

βρίσκεται η Αίθουσα Συμποσίων και η κατοικία του Δοξιάδη και της οικογένειάς του, αποτελούμενη από δύο υπνοδωμάτια με ιδιωτικά μπάνια και ντουλάπες, έναν καθιστικό χώρο με σαλόνι και μια κουζίνα. [Εικ. 208, 209]

Ο Δοξιάδης υποστήριζε ότι η γενεσιουργός αιτία της αρχιτεκτονικής σύνθεσης είναι το βλέμμα του περιπατητή. Γι' αυτόν, ο απώτερος σκοπός της αρχιτεκτονικής σύνθεσης του χώρου ήταν να ικανοποιήσει το άτομο και να εξυψώσει το πνεύμα του, όπως υποστήριζαν και οι αρχιτέκτονες της αρχαιότητας, οι οποίοι σχεδίαζαν μια συγκεκριμένη οπτική παράσταση, σύμφωνα με την οποία χωροθετούσαν τα κτίρια και όριζαν τις σχέσεις μεταξύ τους. Σύμφωνα με τον Δοξιάδη, αυτός ο τρόπος σύνθεσης είχε σκοπό την άμεση συμμετοχή και ικανοποίηση του περιπατητή από την πρώτη στιγμή που εισερχόταν στο χώρο του συγκροτήματος.

Η οπτική αντίληψη του χώρου αποτέλεσε βασικό στοιχείο διαμόρφωσης του εσωτερικού του συγκροτήματος, μέσω μίας διαδοχής οπτικών εντυπώσεων, η οποία ξεκινάει από την είσοδο του συγκροτήματος και καταλήγει στην Αίθουσα Συμποσίων.

Πιο αναλυτικά, η είσοδος στο συγκρότημα γίνεται από την βόρεια πλευρά του, όπου βρίσκεται και ο χώρος στάθμευσης. [Εικ. 210] Στο σημείο αυτό σχεδιάστηκε ένας μακρύς διάδρομος, ο οποίος προοριζόταν για εκθέσεις σχετικές με το εκάστοτε θέμα του συμποσίου και των εκδηλώσεων. [Εικ. 211] Διασχίζοντας τον μακρύ αυτό διάδρομο, ο περιπατητής καταλήγει στην Αίθουσα Συμποσίων. [Εικ. 212]

Εικ. 210: Κύρια είσοδος στο συγκρότημα και χώρος στάθμευσης

Εικ. 211: Διάδρομος συγκροτήματος

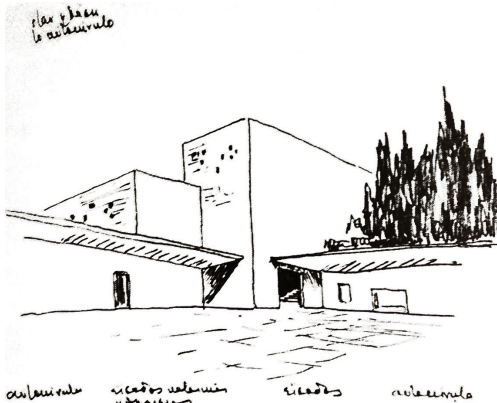

Εικ. 212: Αίθουσα Συμποσίων

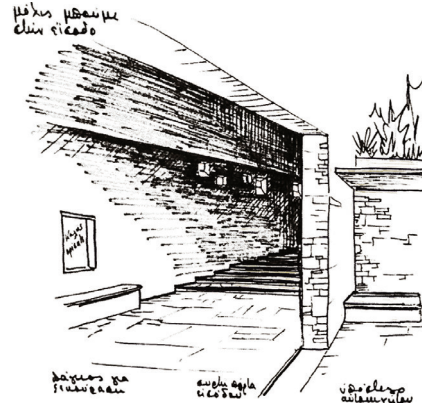
Τα σκίτσα του Δοξιάδη για το συγκρότημα αναδεικνύουν ένα περίπατο σε ένα χώρο, ο οποίος δεν εντάσσεται σε κάποια συγκεκριμένη ιστορική περίοδο. Η μόνη χρήση της μακριάς πορείας του διαδρόμου από το χώρο στάθμευσης και το εργαστήριο έως την αίθουσα Συμποσίων και τα υπνοδωμάτια είναι αυτή της κίνησης και της προβολής.

Η σύνδεση αυτή, μέσω του διαδρόμου, που μοιάζει με μία αρχαία στοά, γίνεται με στόχο την ομαλή μετάβαση προς την αίθουσα Συμποσίων και εντείνεται με τις αντανakλάσεις

Εικ. 214: Εξωτερικός χώρος πριν την είσοδο στο συγκρότημα

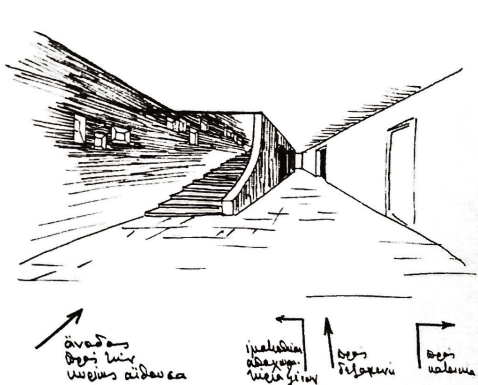
Τέλος διαδρόμου

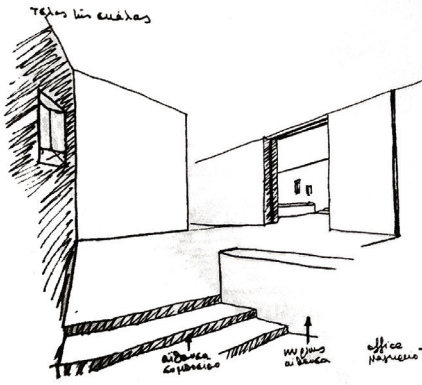
Εικ. 215: Είσοδος στο συγκρότημα

Εικ. 216: Τέλος της σκάλας στον όροφο, που οδηγεί στο εργαστήριο

Εικ. 217: Τέλος διαδρόμου με τη σκάλα που οδηγεί στον όροφο και στην Αίθουσα Συμποσίων

Εικ. 218: Τέλος της σκάλας και δεξιά η είσοδος στην Αίθουσα Συμποσίων

Εικ. 219: Εσωτερικό της Αίθουσας Συμποσίων

του φωτός στο νερό της πισίνας και την κεντρική αυλή που ξεπροβάλλει μέσα από τα μικρά ανοίγματα. Στόχος του Δοξιάδη ήταν ο επισκέπτης του συγκροτήματος να διέλθει μέσα από μια πορεία με διαδοχικές στάσεις σε σημεία με πολύ ωραία θέα.

Αντίστοιχα με τον Le Corbusier, ο Δοξιάδης αντιλαμβάνεται το χώρο ως μια σειρά οπτικών εικόνων του επισκέπτη, όπου ο αρχιτέκτονας έχει το ρόλο ενός παραγωγού ταινιών, φτιάχνοντας το μοντάζ της ταινίας. Ο Le Corbusier, για παράδειγμα, είχε παρουσιάσει τους χώρους της βίλας Meyer, μέσα από μία σειρά σκίτσων, που δείχνουν την αντίληψη των χώρων μέσω ενός κινούμενου ματιού. [Εικ. 213]

Έτσι, με τον ίδιο τρόπο, ο Δοξιάδης, προσπαθεί να «αρθρώσει μια αναπαραστατική αφήγηση μέσα από την κίνηση και το βλέμμα»¹¹¹, σχεδόν σε όλα τα στοιχεία και τους χώρους του συγκροτήματος. [Εικ. 214-219]

Μέσα από τον σχεδιασμό και τη γεωμετρία του συγκροτήματος του Κέντρου Συμποσίων ο Δοξιάδης προσπάθησε να επαναλάβει την άρρητη αρμονία που παρουσιάζεται στις κατόψεις των αρχαίων ελληνικών οικισμών, με μία πιο σύγχρονη ματιά, συνθέτοντας με τέτοιο τρόπο που να θυμίζει μια σχεδόν κινηματογραφική αναπαράσταση του ελληνικού πολιτισμού.

Ο Κώστας Τσιαμπάος υποστηρίζει ότι:

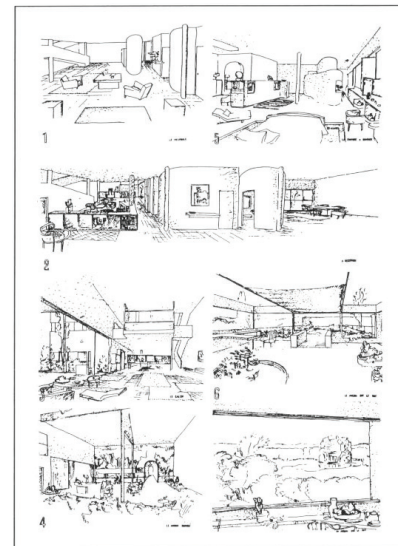
«η παράδοση κατοψη όπου η κίνηση αποκτά μια δυσανάλογη σημασία, η αίθουσα συμποσίων που φτιάχνει έναν ‘εξωτερικό’ κλειστό χώρο, η πισίνα που κοιτάει συγχρόνως στη θάλασσα και στο λόφο, το αρχαίο θέατρο που συνυπάρχει με τον βυζαντινό ναό, είναι στοιχεία τα οποία προχωράνε αυτό που κάνει ο Πικιώνης ένα βήμα παραπέρα. Το σπίτι του Δοξιάδη παραμορφώνεται, μεταλλάσσεται στην προσπάθεια να ενσωματώσει, σε μια ίσως άκομψη και δυσαρμονική αλλά τολμηρή μορφή, την ιστορία και το τοπίο. Μια προσπάθεια του μαθητή να μεταφράσει το δάσκαλο».¹¹²

Η Αίθουσα Συμποσίων έχει αρκετό ενδιαφέρον, όσον αφορά την αίσθηση που ήθελε ο Δοξιάδης να αποτυπωθεί στο χώρο. Στην αίθουσα αυτή μπορεί να εισέλθει κανείς είτε από το ισόγειο, είτε από τον όροφο. Προοριζόταν να στεγάζει εκδηλώσεις και ομιλίες του Αθηναϊκού Κέντρου Οικιστικής [Εικ. 220] και «σύμφωνα με τον αρχαίο ελληνικό βίο, μπορεί κανείς να παρακολουθεί μία διάλεξη και ταυτόχρονα να γευματίζει».¹¹³ Όπως αναφέρει ο ίδιος ο Δοξιάδης:

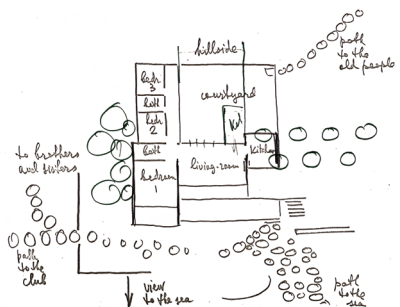
¹¹¹ Κατασκευές της όρασης. Από τη θεωρία του Δοξιάδη στο έργο του Πικιώνη, Κώστας Τσιαμπάος, Αθήνα 2007, σελ. 278

¹¹² Κατασκευές της όρασης. Από τη θεωρία του Δοξιάδη στο έργο του Πικιώνη, Κώστας Τσιαμπάος, Αθήνα 2007, σελ. 278

¹¹³ Κατασκευές της όρασης. Από τη θεωρία του Δοξιάδη στο έργο του Πικιώνη, Κώστας Τσιαμπάος, Αθήνα 2007, σελ. 262

Εικ. 213: Διαδοχικά σκίτσα της βίλας Meyer από τον Le Corbusier

«[...] Στην αρχαία Ελλάδα, τα συμπόσια γίνονταν το απόγευμα ή το βράδυ, συνήθως, σε αγροικίες. Πολλά και σπουδαία θέματα συνεζητούντο, ανεπίσημα, χωρίς πρόεδρο και πρωτόκολλο. Σήμερα, ο συνηθέστερος τύπος είναι το επίσημο συνέδριο ή το 'Symposium' παρ' ότι πολύ σπάνια πρόκειται για μικρής κλίμακας συναντήσεις. Ο σύγχρονος πολιτισμός έχει χάσει τα φυσικά του συμπόσια. Ονειρευόμαστε, λοιπόν, να τα καθιερώσουμε ξανά εδώ. [...] Οι κύριες συζητήσεις θα γίνουν σε μια ανοιχτή αίθουσα. Εκεί, θα κάθονται τα δέκα μέλη και οι άλλοι θα μπορούν να τους ακούν από ένα βράχο, που έχει μεταμορφωθεί σε ένα φυσικό θέατρο, που επιτρέπει, επίσης, τη διαμόρφωση μικρών ομάδων και τη σχέση μεταξύ τους».¹¹⁴

Η αίθουσα αυτή έχει από μόνη της ένα ιδιαίτερο χαρακτήρα από άποψη αρχιτεκτονικής. Η πίσω πλευρά της οδηγεί σε ένα αίθριο και η μπροστινή καταλήγει μέσα από ένα μεγάλο άνοιγμα σε μια βεράντα.¹¹⁵ [Εικ. 221, 222] Αξονικά της αίθουσας βρίσκεται μία κεντρική σκάλα σε ελικοειδές σχήμα και εκατέρωθεν είναι τοποθετημένα χτιστά πλατώματα με καθιστικούς χώρους. [Εικ. 223] Η αμφιθεατρική διάταξη και η διαμπερότητα της αίθουσας δίνει την αίσθηση ενός κλειστού-ανοιχτού χώρου. Η αίσθηση που επιδίωξε ο Δοξιάδης να βγάλει είναι ενός υπαίθριου χώρου, ο οποίος περικλείεται από ένα κέλυφος.

Η σκάλα που συναντά διαδοχικά πλατώματα, τα ακανόνιστα σχήματα της κάτοψης, τα ψευδοανοίγματα στους πλαϊνούς τοίχους, οι επενδύσεις με εμφανή λιθοδομή, η πλακόστρωση με πέτρα στα δάπεδα, όλα αυτά τα στοιχεία δηλώνουν υπαίθριο χώρο.

Η κόρη του, Ευφροσύνη, αναφέρει για την αίθουσα Συμποσίων:

«Το σπίτι αυτό ήταν σαν να επισκέπτεσαι τις Μυκήνες. Προκαλούσε δέος και θαυμασμό. Συγχρόνως, όταν βρισκόσουν μέσα στον χώρο αυτό ενιωθες πως βρίσκεσαι στο υπαίθριο. Μέσα στο μεγαλείο της φύσης. Το κτίσμα σου επέτρεπε να είσαι μέσα στο υπαίθριο, ενώ συγχρόνως απολαμβάνεις την προστασία που παρέχει το κέλυφος ενός σοφά χτισμένου κτηρίου».¹¹⁶

Ο Κώστας Τσιαμπάος στη διδακτορική του διατριβή παρομοιάζει την αίσθηση που βγάζει η Αίθουσα Συμποσίων και την ελικοειδή σκάλα με την εικόνα της ανάβασης σε

114 Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το έργο του, Δεύτερος Τόμος, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2009, σελ. 240

115 «Από τις βεράντες του σπιτιού φαίνεται μπροστά το 'αρχαίο' θέατρο και πίσω η 'βυζαντινή' εκκλησία. Η όραση επανέρχεται και πάλι, ως δια μαγείας, ενοποιεί το παρελθόν στο τώρα». Κατασκευές της όρασης, Από τη θεωρία του Δοξιάδη στο έργο του Πικιώνη, Κώστας Τσιαμπάρος, Αθήνα 2007, σελ. 267

116 Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το έργο του, Δεύτερος Τόμος, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας,
2009, σελ. 240

μια αρχαία Ακρόπολη. Αναφέρει ότι:

«[...] αν φανταστούμε μάλιστα την αίθουσα τη νύχτα με τα δύο υαλοστάσια μπροστά και πίσω που ενώνουν το μέσα με το έξω και τα διεσπαρμένα στην οροφή φώτα που στο σκοτάδι εμφανίζονται σαν έναστρος ουρανός [Εικ. 224] δεν μένει καμία αμφιβολία. Ο Δοξιάδης παίζει τόσο με την οργάνωση του χώρου όσο και με τα υλικά ώστε να δώσει μια καθαρή οπτική εντύπωση, αυτή ενός αρχαϊκού-παραδοσιακού, ελληνικού, υπαίθριου χώρου. Ο επισκέπτης-παρατηρητής ακολουθεί το μονοπάτι που ελίσσεται. Νιώθει το πέτρινο πλακόστρωτο κάτω από τα πόδια του, κοντοστέκεται στα πλατώματα ή κάθεται για λίγο, ρίχνει το βλέμμα του στα διπλανά σπίτια με τα μικρά ανοίγματα που δημιουργούν μία γραφική ακανονιστία και συνεχίζει, ανεβαίνει για να φτάσει σε ένα μεγάλο κεντρικό χώρο: στην ανοιχτή αυλή, την καρδιά του οικισμού. Νοητά έχουμε μεταφερθεί στο παρελθόν σε μία μικρογραφία ενός ελληνικού χωριού ή ακόμα μίας αρχαίας Ακρόπολης».¹¹⁷

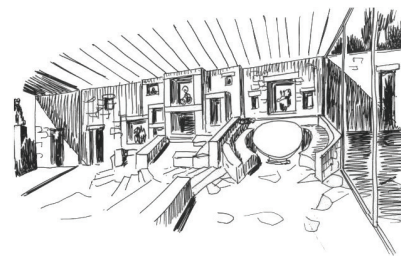
Την εικόνα μιας αρχαίας Ακρόπολης είχε στη σκέψη του και ο Πικιώνης στο σχεδιασμό του Δελφικού Κέντρου το 1934. Τα σκίτσα του Δελφικού κέντρου αποκαλύπτουν την ελικοειδή ανάβαση, τον κεντρικό πέτρινο δρόμο με τα ακανόνιστα πλατώματα, τα ανοίγματα των κτιρίων εκατέρωθεν του δρόμου, τα διάσπαρτα φυτά και ένα μεγάλο πλάτωμα στο οποίο καταλήγει ο κεντρικός άξονας, στοιχεία που μαρτυρούν την οργάνωση μιας αρχαίας ελληνικής ακρόπολης. Ο συσχετισμός των δύο έργων είναι αναπόφευκτος, καθώς διακατέχονται από αρκετά κοινά χαρακτηριστικά. [Εικ. 225]

Η ομοιότητά τους μπορεί να βασιστεί στην πιθανότητα «τα απροσχημάτιστα ουτοπικά σχέδια του Δελφικού Κέντρου να συζητήθηκαν από τους Πικιώνη και Δοξιάδη ως μορφοποίηση της ιδανικής ανθρώπινης κοινότητας».¹¹⁸ Ο Δοξιάδης από την ιδέα του Δελφικού Κέντρου διατήρησε «τον πυρήνα αυτής της ιδανικής εικόνας»¹¹⁹ αφαιρώντας τις ουτοπικές φαντασιώσεις του δασκάλου του, ώστε να ικανοποιήσει τις προσωπικές του ιδεολογίες με το Απολλώνιο Κέντρο και να μπορεί να απευθυνθεί στην ελληνική αγορά της εποχής, συνδυαστικά με τις μονάδες κατοικίας.

Όπως έχει φανεί και από τα σχέδια του συγκροτήματος, είναι εμφανές ότι ο Δοξιάδης έχει πάρει αρκετά στοιχεία από τους κανόνες οργάνωσης του χώρου των συγκροτημάτων στις αρχαίες ελληνικές πόλεις. Υποστήριζε ότι η τοποθέτηση των αρχαίων ελληνικών

Εικ. 222: Το άνοιγμα νότια της Αίθουσας Συμποσίων με θέα τη θάλασσα.

Εικ. 223: Σκίτσο του Δοξιάδη, όπου διακρίνονται τα καθίσματα και τα ψευδοανοίγματα στους τοίχους

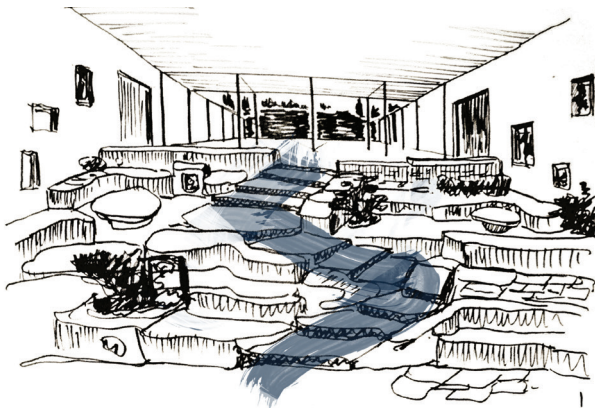
Εικ. 224: Άποψη της Αίθουσας Συμποσίων, όπου διακρίνονται τα φώτα στην οροφή που θυμίζουν έναστρο ουρανό και τα χτιστά καθίσματα

117 Κατασκευές της όρασης. Από τη θεωρία του Δοξιάδη στο έργο του Πικιώνη, Κώστας Τσιαμπάος, Αθήνα 2007, σελ. 265-266

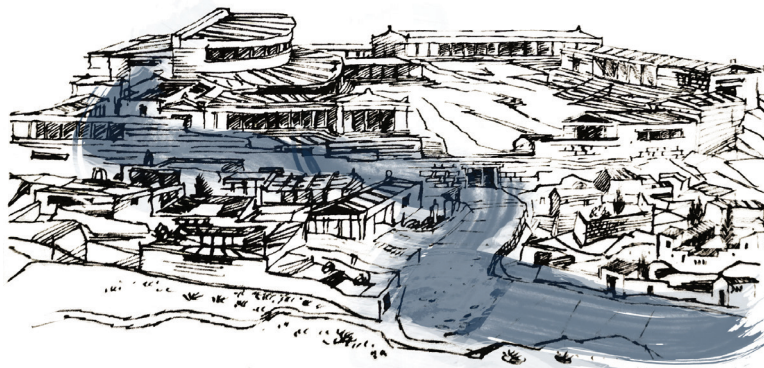
118 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 340

119 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 340

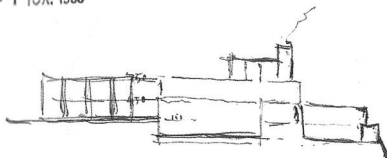

Εικ. 225: Συσχετισμός Δελφικού Κέντρου με την Αίθουσα Συμποσίων

Εικ. 226: Το συγκρότημα του Κέντρου Συμποσίων και το περιβάλλον του

- 1 Ιουλ. 1968

Εικ. 229: Σκίτσο της πρώτης πιθανής ένδειξης των τριών όγκων σε εγκάρσια τομή, με σφραγίδα 1 Ιουλ. 1968

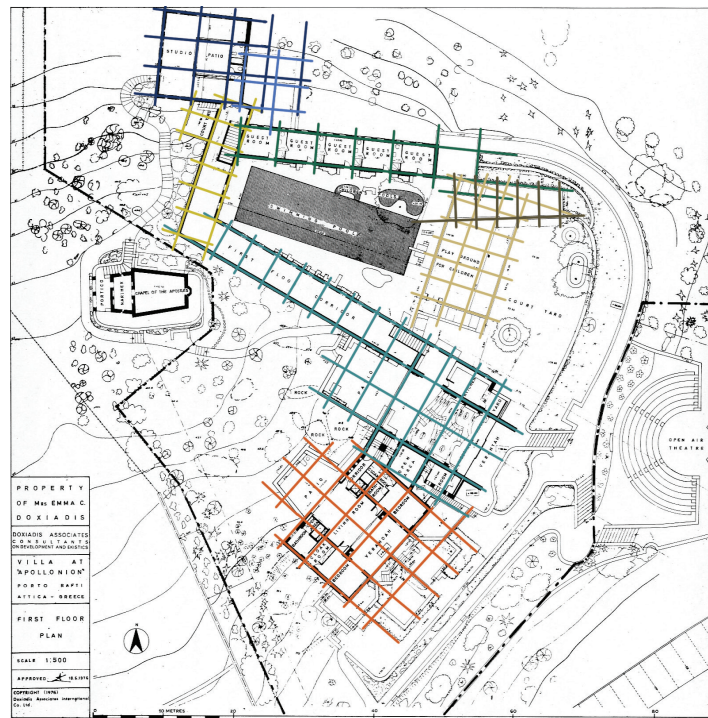
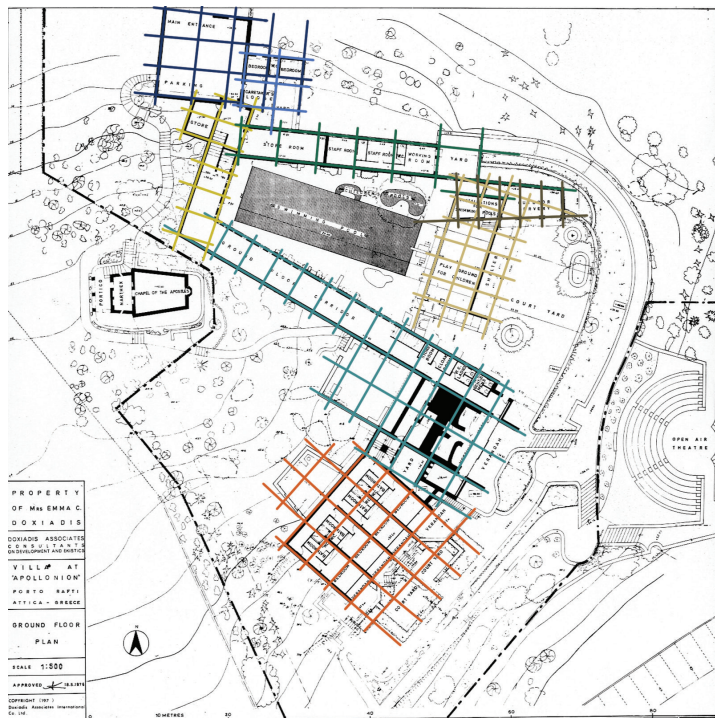
δημόσιων κτιριακών συγκροτημάτων δεν ήταν τυχαία, αλλά βασιζόταν στην οπτική αντίληψη. Μπορούμε να υποθέσουμε, ότι όπως τα αρχαία κτιριακά συγκροτήματα, έτσι και το συγκρότημα του Κέντρου Συμποσίων, έχει βασιστεί σε κάποιες συνθετικές αρχές, όπως οι γεωμετρικές σχέσεις γωνιών και η συμμετρία και ορθοκανονικότητα των όγκων.

Επίσης, σηματικό είναι και το γεγονός ότι το Κέντρο Συμποσίων φαίνεται ολόκληρο στο οπτικό πεδίο του περιπατητή χωρίς να κρύβεται κάποιο μέρος του, δεν εφάπτεται με άλλα κτίσματα [Εικ. 226], ακριβώς όπως συνέβαινε και στα σημόσια κτίρια της αρχαιότητας. Παράλληλα, το συγκρότημα είναι τοποθετημένο με τέτοιο τρόπο, ώστε τα κενά ανάμεσά των όγκων που το συγκροτούν να δημιουργούν μια οπτική σύνθεση ανάμεσα σε φυσικά και τεχνητά στοιχεία, ανάμεσα στους όγκους και το φυσικό περιβάλλον, καθιστώντας το συνθετικά εναρμονισμένο με το τοπίο και το περιβάλλον γύρω του.

Στη σύνθεση του συγκροτήματος ο Δοξιάδης βασίστηκε σε ένα σύστημα καννάβων [Εικ. 227, 228] των τριών βασικών όγκων, οι οποίοι διαχωρίζουν και τις λειτουργίες [Εικ. 229], πάνω στο οποίο προσαρμόστηκαν και οι επιμέρους κενές επιφάνειες σκληρής και μαλακής επιφάνειας. [Εικ. 230, 231]

Σε γενικό πλαίσιο, πολλά στοιχεία του συγκροτήματος μαρτυρούν μια ενδεχόμενη οργάνωση ενός αρχαίου οικισμού, όπως ο διάδρομος-στοά, το εργαστήριο με το κεντρικό αίθριο, η συμμετρία των νότιων δωματίων και η ένταξη των όγκων στο περιβάλλον και στο φυσικό ανάγλυφο. Η αρχαιολόγος Ειρήνη Γρατσία έχει αναφέρει:

«Η διάταξη των όγκων, το πάχος των τοίχων και οι αναλογίες και των ανοιγμάτων, η

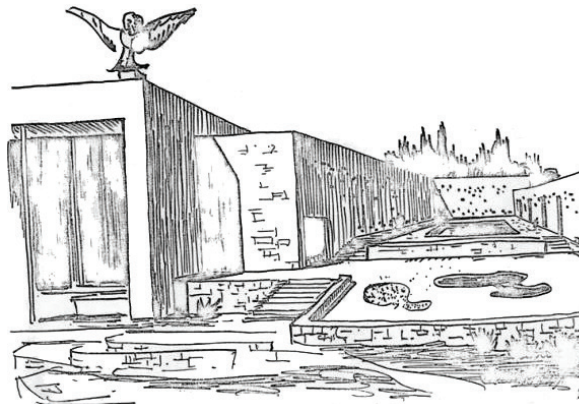

Εικ. 227, 228: Σύστημα κανάβων συγκροτήματος Κέντρου Συμposίων

μορφή των υπαίθριων χώρων, τα υλικά και τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος περιγράφουν θέματα που ανήκουν στο παρελθόν. [...] Η αισθητική διάταξη, η διαλεκτική σχέση με το εξωτερικό περιβάλλον, η δομική συμμετρία στα δωμάτια, η ένταξη των όγκων στο φυσικό ανάγλυφο, όλα αυτά ήταν μερικά από τα χαρακτηριστικά στοιχεία τα οποία προέρχονταν από τη συνειδητή αναφορά στην οργάνωση ενός αρχαίου 'οίκου'».¹²⁰

Το μέγεθος του συγκροτήματος μαρτυρά την επιθυμία του αρχιτέκτονα, να ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα κτίσματα, καθώς «μοιάζει να έχει σχεδιαστεί ως ένα θεματικό περιβάλλον του οποίου οι χώροι, αναλογίες, το μέγεθός του (1765τ.μ.) υπερβαίνουν

Εικ. 230: Σκίτσο του κεντρικού εξωτερικού χώρου με την πισίνα του συγκροτήματος

Εικ. 231: Εσωτερική αυλή του συγκροτήματος

χρηστικούς κανόνες με στόχο να εξυπηρετήσουν μια εικονο-ποιητική λειτουργία μέσα από ένα 'υπερρεαλιστικό κολλάζ'».¹²¹

Αυτό μπορεί να αιτιολογήσει και το ότι μετά το θάνατο του Δοξιάδη και την πώληση των κατοικιών, ένας από τους υποψήφιους αγοραστές για την κατοικία ήταν ο Salvador Dali. [Εικ. 232]

Όσον αφορά τις όψεις του Κέντρου Συμποσίων, η εξωτερική μορφή του, με τη μοντέρνα πλαστικότητα, τα διαμπερή υαλοστάσια [Εικ. 233] και τα ακανόνιστα μικρά ανοίγματα στους πέτρινους τοίχους [Εικ. 234], ήταν πρωτότυπη και μοναδική για τα ελληνικά δεδομένα. Οι διαφορετικοί όγκοι του συγκροτήματος έχουν αντιμετωπιστεί με διαφορετικό τρόπο και ποικίλα ανοίγματα, βασισμένα σε κάρναβο. Η επεξεργασία των προσόψεων του συγκροτήματος του Συνεδριακού Κέντρου, μαρτυρά τις τρεις χρήσεις του είτε ως έναν ενοποιημένο όγκο, είτε ως διαφοροποιημένων. [Εικ. 235, 236, 237]

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως για τη σκηνή του υπαίθριου θεάτρου, η όψη του όγκου που περιλαμβάνει την κατοικία του Δοξιάδη έχει το σχήμα Π, που μοιάζει με την κατοικία Καραμάνου του Πικιώνη. [Εικ. 238, 239]

Μία μεγάλη φιλοδοξία του Δοξιάδη, που εκφράζεται στο βιβλίο του *Building Entoria*, ήταν να δημιουργήσει στα έργα του έναν μεταβαλλόμενο και αυτοκινούμενο χώρο. Δυστυχώς, λόγω έλλειψης υλικών, τεχνολογίας και περιορισμένης διάθεσης οικονομικών πόρων, δεν ήταν δυνατή μια υλοποίηση τέτοιου είδους εκείνη την περίοδο.

DOXIADIS ORGANIZATION
S.A. 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000

Athens 25th May, 1976

Mr. Salvatore Dali
Cadagore
Catalonia

Dear Mr. Dali,

The late doctor C.A. Doxiadis, the world known architect and city planner, had just had the time to finish a big villa-studio for himself in a very advantageous place near Athens. It is located by the sea in an unspoiled and unpolluted landscape.

The architecture of the villa has sprouted out of the stones, the earth and the plants of the area. It consists of three main parts, a residence, a studio and an exhibition hall. The entire complex has been laid out in such a way as to enable all these parts work closely together or be sealed off, so as to serve both common and separate aims.

Unfortunately, C.A. Doxiadis passed away before realizing the dream of inhabiting the villa, which is now offered for sale.

Since this villa could be used by you for both work and social activities, we thought you might consider it interesting buying it. In reply, please address to Mr. G. Sarris, at the above address.

We enclose herin a detailed description, three drawings and some photos of the area and the villa.

We would be honoured to have your reply and we remain,

Yours faithfully,

G. Sarris

HEAD OFFICE: 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000

Εικ. 232: Γράμμα στον Salvador Dali σχετικά με την πιθανότητα αγοράς της κατοικίας του Δοξιάδη

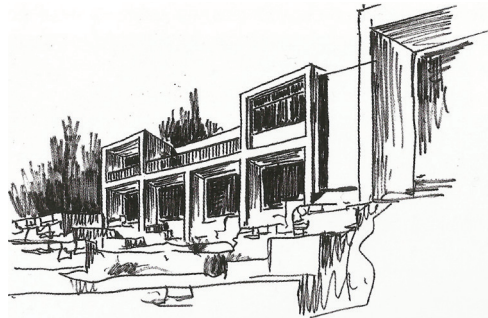
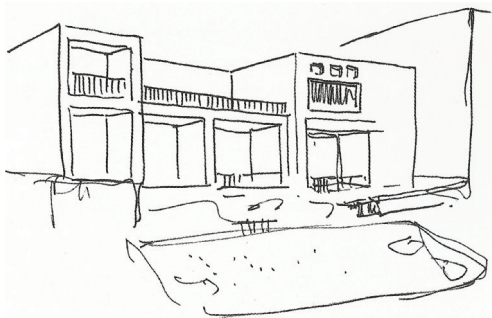
121 Κατασκευές της όρασης. Από τη θεωρία του Δοξιάδη στο έργο του Πικιώνη, Κώστας Τσιμπάκος, Αθήνα 2007, σελ. 266-267

Εικ. 233: Αρχικό σκίτσο του Δοξιάδη για το Κέντρο Συμποσίων, στο οποίο διακρίνεται η σκέψη του για την εφαρμογή μεγάλων ανοιγμάτων

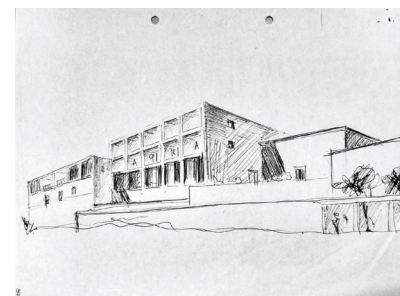
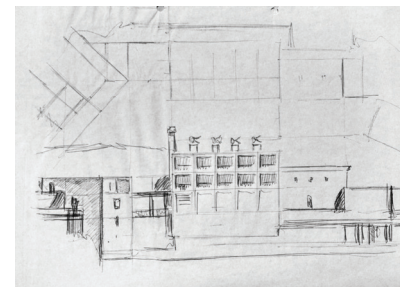
Εικ. 234: Μικρά ανοίγματα στο διάδρομο του συγκροτήματος

Εικ. 238, 239: Αρχικά σκίτσα του Δοξιάδη για τον όγκο της κατοικίας του, όπου διακρίνεται το σχήμα Π στην όψη

Παρ' όλα αυτά, η προσπάθεια επίτευξης αυτής της τεχνολογίας ξεκίνησε να γίνεται με τη χρήση μεγάλων συρόμενων εξωτερικών τοίχων στην Αίθουσα Συμποσίων στο Απολλώνιο, κατασκευή η οποία θεωρούνταν αρκετά καινοτόμα για την Ελλάδα. Για να το επιτύχει, χρησιμοποίησε ολισθητούς τοίχους, οι οποίοι κλείνουν [Εικ. 240] ή ανοίγουν [Εικ. 241, 242] ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες και τις ανάγκες του χώρου τη δεδομένη στιγμή.

Βέβαια, ο τρόπος με τον οποίο επετεύχθη η αντιμετώπιση του ανοιγματος, δείχνει ότι μεγάλο μέρος της θέασης χάνεται, λόγω των κινούμενων πλαισίων. Το μεγάλο μειονέκτημα κατά τον Δοξιάδη ήταν ότι μόνο το ήμισυ του τοιχώματος ήταν ανοιχτό,

Εικ. 235, 236, 237: Αρχικά σκίτσα του Δοξιάδη για το Κέντρο Συμποσίων, στα οποία διακρίνονται τα ποικίλα ανοίγματα

Εικ. 240: Οι ολισθητοί τοίχοι, όταν είναι κλειστοί

Εικ. 241: Εξωτερική άποψη των ολισθητών τοίχων

Εικ. 242: Η Αίθουσα Συμποσίων με ανοιχτούς τους ολισθητούς τοίχους

επειδή το υπόλοιπο καλυπτόταν από τα συρόμενα πλαίσια, εάν δεν είχαν μετακινηθεί προς τα έξω.¹²²

Ο Δοξιάδης για να πετύχει τη μεγιστοποίηση των εν δυνάμει επαφών του ανθρώπου, επιδίωξε στο σχεδιασμό του συγκροτήματος όσον το δυνατόν μεγαλύτερη επαφή με τη φύση και το τοπίο. Αρχικά, με τη δημιουργία πολλών υπαίθριων και ημιυπαίθριων χώρων περιμετρικά του συγκροτήματος. Σε δεύτερο στάδιο, με τη χρήση μεγάλων ανοιγμάτων στο νότιο τμήμα του συγκροτήματος, ώστε να υπάρχει άμεση οπτική επαφή με τη φύση και τη θάλασσα.

Για τον Δοξιάδη το συγκρότημα του Κέντρου Συμποσίων αντιπροσώπευε τις «ανθρώπινες αξίες στην Ελλάδα και στην Οικουμενότητα».¹²³

Στην ομιλία του για το Απολλώνιο ανέφερε χαρακτηριστικά:

«Εδώ μπορούμε να ακολουθήσουμε τη ζωή του Ανθρώπου και των Ελλήνων σε διαδοχικά βήματα.

- Όπως όλα τα άλλα ζώα, ο άνθρωπος προήλθε αρχικά από τη θάλασσα.

- Ήλθε ο καιρός, που οι πρόγονοί του άρχισαν να ζουν στη γη, έγιναν άνθρωποι και άρχισαν να κυνηγούν στα βουνά και στα έλη.

¹²² Για τον Δοξιάδη η ιδανική λύση ήταν το τοίχωμα πολλαπλών πάνελ, το οποίο μειώνει το μη ανοιγόμενο μέρος στο ένα 1/3, στο 1/4, κλπ., ανάλογα με τον αριθμό των πλαισίων που δημιουργούνται. Με αυτόν τον τρόπο το άνοιγμα μπορεί να μεταφερθεί στην προτιμώμενη θέση. *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 95-97

¹²³ Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το έργο του, Δεύτερος Τόμος, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2009, σελ. 241

- Μετά, άρχισαν να καλλιεργούν το φυσικό τους περιβάλλον.
- Το επόμενο τους βήμα ήταν να βάλουν μόνιμες κατασκευές πάνω στη γη.
- Ήλθε ο καιρός που ήταν ώριμοι να χτίσουν μια αίθουσα, που οδήγησε στον πολιτισμό. Εκεί έκαναν τις συζητήσεις τους και εξέφραζαν τις διαφωνίες τους. Μερικές φορές, κατέληγαν σε πολέμους και άλλοτε είχαν ειρήνη και παραδίδονταν σε όνειρα.
- Γρήγορα έφθασε ο Απόλλων, φέρνοντας την αρμονία.
- Οι Αρχαίοι είχαν ζωές, βασισμένες στην αρμονία αυτή, και έχτισαν έναν πολιτισμό.
- Αλλά οι Βάρβαροι επιτέθηκαν στη γη, την ερήμωσαν και ανάγκασαν τους κατοίκους να καταφύγουν στα βουνά.
- Επόμενη βάση ήταν ο ερχομός του Βυζαντίου, που έχτισε ένα νέο πολιτισμό και έφερε ηρεμία. Η εκκλησία των Αγίων Αποστόλων συμβολίζει τον τελευταίο μας σημαντικό πολιτισμό.
- Αυτή είναι η Ελλάδα και τώρα είμαστε σε μια περίοδο κενού και σύγχυσης».¹²⁴

Η κόρη του Δοξιάδη, μιλώντας για το Κέντρο Συμποσίων αναφέρει ότι:

«[...] το μνημείο αυτό ήταν για εκείνον το μόνο του νεύμα προς την κατεύθυνση της αιωνιότητας. Είναι το μόνο 'μνημείο' στην τέχνη του που ο πατέρας μου επέτρεψε στον εαυτό του να χτίσει για το μέλλον αυτού του τόπου που τόσο παράφορα αγαπούσε. Ο πατέρας μου - σαν πολεοδόμος που ήτανε και που ήθελε να βλέπει τη μεγαλύτερη εικόνα της πόλης - πίστευε πως η εποχή μας δεν έχει την πολυτέλεια να χτίζει 'μνημεία' αυτάρεσκων αρχιτεκτόνων, γιατί η εποχή μας έχει άλλες βασικές ανάγκες και άρα προτεραιότητες: δηλαδή από κτίσματα φιλόανθρωπα μελετημένα που θα καθιστούν τις πόλεις μας πιο ανθρώπινες. Σαν μάστορας που ήτανε - έτσι περιέγραφε τον εαυτό του - επέτρεψε στον εαυτό του μόνο ένα κτήριο που θα ήταν 'για πάντα', το σπίτι του στο Πόρτο Ράφτη. Αυτοί που καταλάβαιναν κατάλαβαν πως 'το σπίτι του' ήταν για εμάς όλους τους μελλοντικούς».¹²⁵

124 Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το έργο του, Δεύτερος Τόμος, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2009, σελ. 241

125 Τοπίο, Απολλώνιο, Κωνσταντίνος Δοξιάδης, Συνέντευξη της ζωγράφου Ευφροσύνης Δοξιάδη στην αρχαιολόγο Ειρήνη Γρατσία, www.greekarchitects.gr, 8 Οκτωβρίου 2013

Ο ΠΕΡΙΒΑΛΛΩΝ ΧΩΡΟΣ

Ο Δοξιάδης, εκτός το σχεδιασμό του Κέντρου Συμποσίων και των κατοικιών, στα οποία αφιέρωσε χρόνια ολόκληρα για να καταλήξει στην τελική μορφή τους, έδωσε αρκετά μεγάλη σημασία στην κίνηση των πεζών και των οχημάτων μέσα στον οικισμό, καθώς και στη φύτευση. Ας μην ξεχνάμε ότι μόλις απέκτησε τα οικόπεδα του οικισμού, το πρώτο πράγμα με το οποίο ασχολήθηκε ήταν η φύτευση δέντρων.

Όλος ο οικισμός του Απολλωνίου διατρέχεται από ένα καλά οργανωμένο σύστημα πεζοδρόμων, το οποίο εξυπηρετεί τις κινήσεις των κατοίκων στο εσωτερικό του, σε συνδυασμό με το κοινόχρηστο πράσινο και τους χώρους εκτόνωσης.

Κυκλοφορία

Ένα βασικό χαρακτηριστικό των οικισμών και των κοινοτήτων που εφαρμόζε ο Δοξιάδης και το Γραφείο Δοξιάδη ήταν ο διαχωρισμός των πεζών και των οχημάτων, με σκοπό τη διατήρηση της ανθρώπινης κλίμακας. Η διαμόρφωση των κινήσεων έπρεπε να είναι ισορροπημένη, ώστε να ικανοποιεί τις απαιτήσεις τόσο των πεζών, όσο και των οχημάτων σε αυτόνομα, αλλά και αλληλοσυνδεόμενα δίκτυα κίνησης.

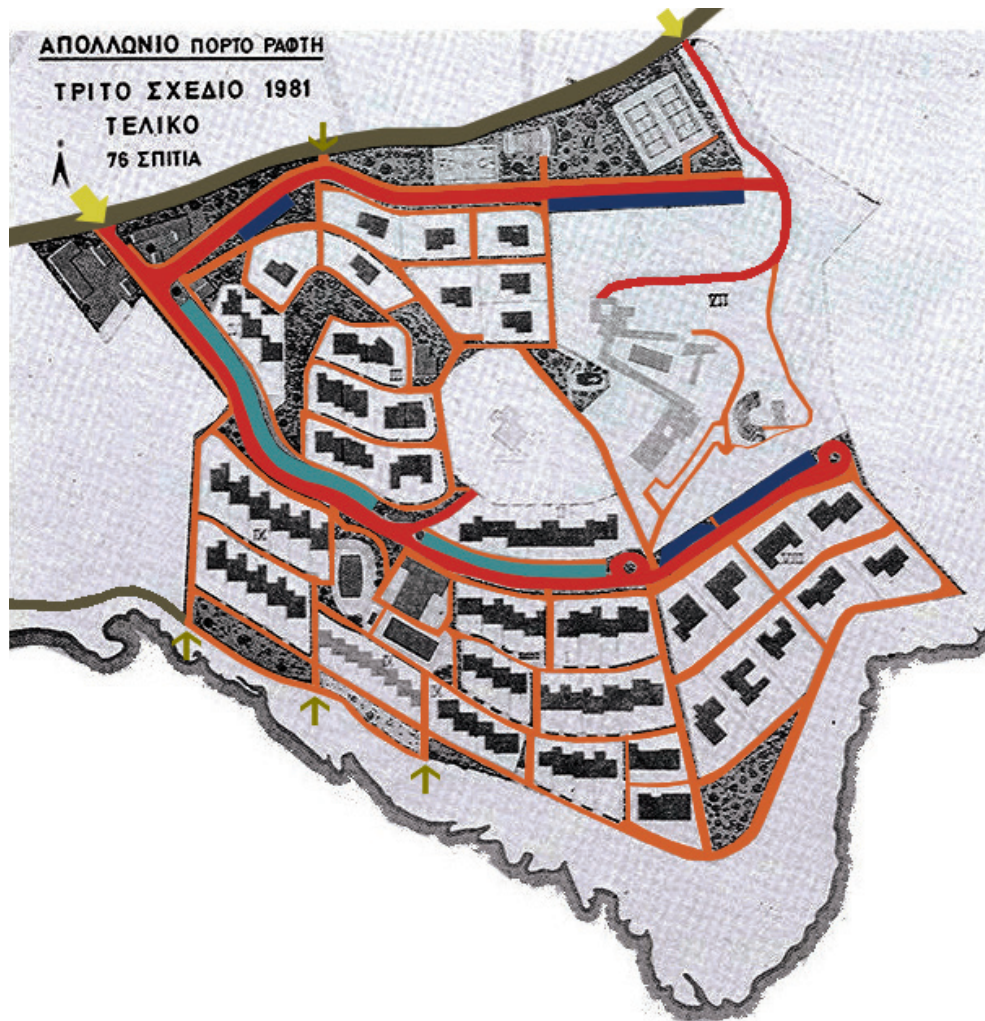
Όπως ανέφερε κι ο ίδιος στο βιβλίο *The Human community*:

«Στα περισσότερα μέρη του κόσμου, και ακόμη και σε ορισμένες περιοχές των Ηνωμένων Πολιτειών, είτε αυτοί διαθέτουν αυτοκίνητα είτε όχι, κάνουν πολλές από τις επαφές τους με τα πόδια τους. Αυτό μας έδωσε το βέλτιστο μέγεθος για τον οικισμό μας: το μέγεθος που ορίζεται από τον άνθρωπο με τα πόδια. Αυτό το μέγεθος οδηγεί στη δημιουργία μιας κοινότητας που βασίζεται στην εγγύτητα των ανθρώπων και των υπηρεσιών, μια κοινότητα που μπορεί να ονομαστεί η φυσική κοινότητα του περπατήματος ή αλλιώς η Ανθρώπινη Κοινότητα».¹²⁶

Ο ίδιος είχε υποστηρίξει ότι ο βασικός παράγοντας για το σχεδιασμό είναι η οπτική

---

126 «To some extent, small-scale units still exist within the huge cities of today. In most parts of the world, and even in parts of the United States, whether people own cars or not, they make many of their contacts on their feet. This given us the optimum size for our settlement: the size defined by walking man. This size leads to the formation of a community based on the proximity of people and services, a community that can be called the natural community of walking man, or the Human Community». Εισαγωγή στο *The Human Community*, Κ. Α. Δοξιάδης, *Ekistics* 199, Ιούνιος 1972, σελ. 489

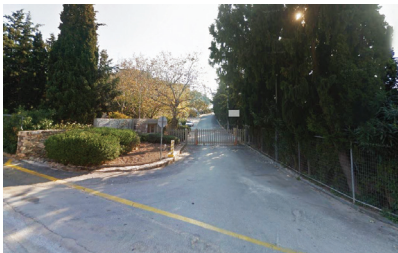

- Δρόμος εκτός οικισμού
- Δρόμος
- Πεζόδρομος
- Στεγασμένες θέσεις στάθμευσης
- Μη στεγασμένες θέσεις στάθμευσης
- ➡ Είσοδος για αυτοκίνητα
- ➡ Είσοδος για πεζούς

Εικ. 243: Η κυκλοφορία στο Απολλώνιο

γωνία του ανθρώπου, όταν είναι πεζός στην πόλη του και μετακινούμενος στους δρόμους και τις πλατείες, καθώς αντιλαμβάνεται τα κρίσιμα σημεία της προσπέλασης. Ουσιαστικά, η αισθητική μιας πόλης έχει άμεση σχέση με την κίνηση και δεν είναι

Εικ. 244: Η βορειοδυτική πύλη

στατική. Όμως, η σκέψη του δεν έμεινε μόνο εκεί, αλλά βασίστηκε και στην αντίληψη του ανθρώπινου ματιού, όταν ο άνθρωπος μετακινείται με τα πόδια και όχι με μηχανικά μέσα, όπως το αυτοκίνητο. Γι' αυτό το λόγο σε όλα του τα οικιστικά έργα περιόριζε σε μεγάλο βαθμό τη χρήση του αυτοκινήτου και ενθάρρυνε την κίνηση του πεζού.

Όσον αφορά το Απολλώνιο, η κλίμακα του οικισμού ήταν τόσο μικρή που κατά τα λεγόμενά του Δοξιάδη δεν υπήρχε μεγάλη ανάγκη για την χρήση των αυτοκινήτων.¹²⁷

Η κυκλοφορία στο εσωτερικό του οικισμού χαρακτηρίζεται από ένα πολύ αυστηρά ιεραρχημένο δίκτυο κίνησης, όπου οι διαδρομές των πεζών και των αυτοκινήτων είναι εμφανώς διαχωρισμένες. [Εικ. 243] Ο Δοξιάδης τους δρόμους για τα αυτοκίνητα τους ονομάζει «μηχανόδρομους», τους πεζόδρομους «δρομάκια παραλίας» και τα περιπατητικά δρομάκια, που δεν περιβάλλονται από κτίσματα «μονοπάτια».¹²⁸

Ο σχεδιασμός της κυκλοφορίας των αυτοκινήτων μέσα στον οικισμό περιορίζεται αυστηρά σε συγκεκριμένους δρόμους. Η είσοδος των αυτοκινήτων των κατοίκων γίνεται από μια πύλη που βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα του οικισμού [Εικ. 244] και η κυκλοφορία περιορίζεται πάνω σε έναν κεντρικό δρόμο, που διατρέχει οριζόντια τον οικισμό, και σε έναν δευτερεύων στο βόρειο τμήμα. Έχει σχεδιαστεί άλλη είσοδος προσπέλασης των αυτοκινήτων, βορειοανατολικά του οικισμού, που οδηγεί στο Κέντρο Συμποσίων, ώστε να υπάρχει αυστηρή διάκριση στις δύο αυτές ζώνες κυκλοφορίας.

Η κυκλοφορία των αυτοκινήτων μέσα στον οικισμό δεν είναι κυκλική, αλλά καταλήγει σε αδιέξοδα. Ο σχεδιασμός αυτός ήταν αποτέλεσμα της επιθυμίας του Δοξιάδη να κρατήσει το αυτοκίνητο σε ελάχιστη χρήση.

Κατά μήκος των δρόμων υπάρχουν θέσεις στάθμευσης, εκ των οποίων μεγάλο μέρος είναι στεγασμένες με προβόλους [Εικ. 245], με σκοπό την φύλαξη και την προστασία των αυτοκινήτων από τον ήλιο και τη βροχή.

Όμως, ο απώτερος σκοπός του Δοξιάδη, ήταν με τη χρήση των προβόλων να κρύψει τη μηχανή από την οπτική του κατοίκων, δημιουργώντας έτσι την εντύπωση ότι βρίσκονται σε κάποια απομακρυσμένη περιοχή, απαλλαγμένη από τον «σύγχρονο πολιτισμό».¹²⁹

Με τον τρόπο αυτό, ο αρχιτέκτονας κατάφερε να χωρίσει τον Άνθρωπο από την Μηχανή, η οποία τελικά θα αποκρυπτόταν εν μέρει και δεν θα ήταν καθόλου ενοχλητική

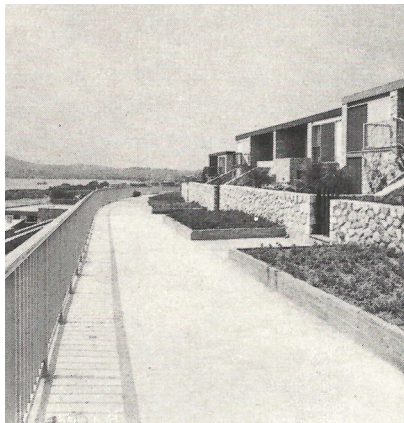

Εικ. 245: Οι στεγασμένες θέσεις στάθμευσης πίσω από το εστιατόριο

127 «Η σημερινή πόλη πρέπει να εκφράζει το συνδυασμό της ανθρώπινης με τη μηχανική κλίμακα. Ο μικρός χώρος πρέπει να βασιστή στην ανθρώπινη κλίμακα κι ο μεγαλύτερος στη μηχανική κλίμακα. Μόνο έτσι και τον άνθρωπο θα εξυπηρετήσουμε αλλά και την απόδοση της μηχανής θ' αυξήσουμε εξαντλώντας όλες τις δυνατότητες». *Η αρχαία ελληνική και η σημερινή πόλη*, σελ. 47

128 Ονόματα δρόμων, ΣΔ-ΔΣ 3089, 9 Νοεμβρίου 1973, φάκελος 19055, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

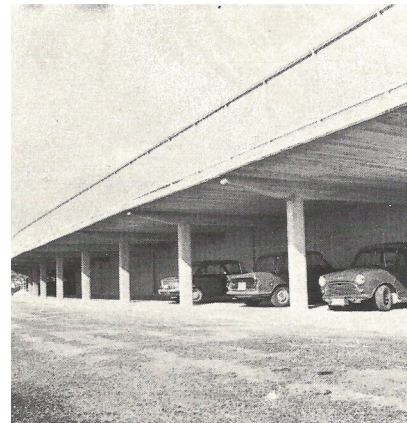
129 *Doxiades' Apollonion: a village of harmony*, Εφημερίδα Ο Τύπος, 27 Σεπτεμβρίου 1972, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

Εικ. 246: Πεζόδρομος πάνω από θέσεις στάθμευσης στο Απολλώνιο

Εικ. 247: Οι θέσεις στάθμευσης αποκρύπτονται εν μέρει από την πλατεία στο Απολλώνιο

Εικ. 248: Ο μηχανόδρομος με τις στεγασμένες θέσεις στάθμευσης

στη θέα, εξασφαλίζοντας την αρμονία και την ποιότητα του χώρου. [Εικ. 246, 247, 248] Η εφαρμογή του διαχωρισμού των επιπέδων που κυκλοφορούν οι πεζοί και τα οχήματα στο Απολλώνιο [Εικ. 249] ήταν το πρώτο βήμα για τον σχεδιασμό των δικτύων μιας κοινότητας του μέλλοντος. Θεωρούσε ότι οι μηχανόδρομοι (mecstreets)¹³⁰ πρέπει στο μέλλον να μην βρίσκονται στην οπτική του ανθρώπου στα πλαίσια μιας κοινότητας, καθώς πρέπει να διαχωριστούν σε επίπεδα καθ' ύψος. [Εικ. 250, 251, 252]

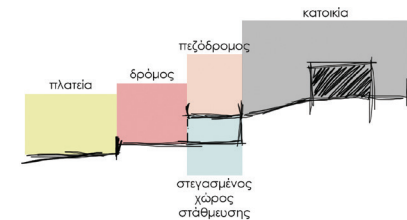
Στην παράκτια περιοχή μπροστά από το Απολλώνιο δεν σχεδιάστηκε δρόμος για αυτοκίνητα. [Εικ. 253] Όπως κι ο ίδιος αναφέρει στην ομιλία του για την παρουσίαση του Απολλωνίου:

«Τα τελευταία χρόνια έγιναν μεγάλα λάθη στην Ελλάδα όπως και σε άλλες χώρες. Ιδιαίτερα οι ακτές κοντά στην Αθήνα χάνουν τον χαρακτήρα τους. Οι δρόμοι, όπως ο δρόμος προς το Σούνιο, κινούνται πολύ κοντά στη θάλασσα χωρίς να αφήνουν αρκετές ήσυχες περιοχές που χωρίζουν τη θάλασσα από τις μηχανές».¹³¹

Το σχέδιο του Απολλωνίου προσφέρει τη χαρακτηριστική απλότητα και την ομορφιά του ελληνικού νησιωτικού χωριού με στενά γραφικά μονοπάτια. Ολόκληρη η κοινότητα σχεδιάστηκε από τον Δοξιάδη με κυρίαρχο σκοπό να είναι μια γνήσια ελληνική περιοχή,

¹³⁰ Ο όρος «mecstreet» προκύπτει από το συνδυασμό των λέξεων «mechanical» και «street» και τον εφήυρε ο Δοξιάδης, ώστε να αναφέρεται στους αυστηρώς χρησιμοποιούμενους δρόμους από τα οχήματα. *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 310

¹³¹ *Welcome to the Apollonion*, Κ. Α. Δοξιάδης, 22 Σεπτεμβρίου 1973, σελ. 2, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, φάκελος 2549

Εικ. 249: Σκίτσο τομής των επιπέδων στο Απολλώνιο

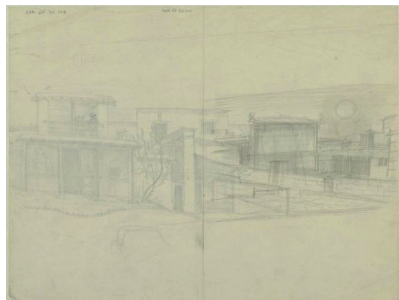

Εικ. 253: Το μονοπάτι στην παράκτια περιοχή

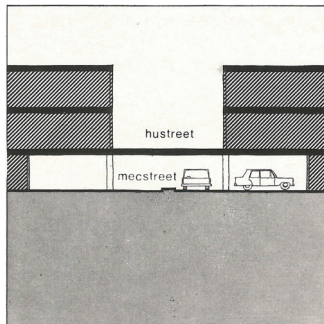
Εικ. 254: Σκίτσο του Πικιώνη, δρόμος του οικισμού της Αϊξωνής

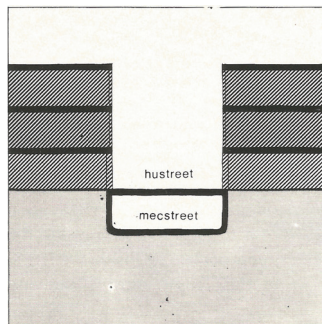
Εικ. 255: Προσπικτό σκίτσο του Πικιώνη με κατοικίες και ένα δρομάκι του οικισμού της Αϊξωνής

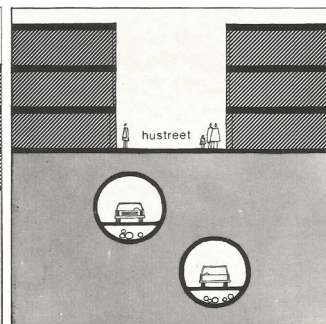
Εικ. 256: Προσπικτό σκίτσο του Πικιώνη με κατοικίες και δρομάκια του οικισμού της Αϊξωνής

Εικ. 250: Ο μηχανόδρομος στην επιφάνεια και στο από πάνω επίπεδο ο πεζόδρομος

Εικ. 251: Ο μηχανόδρομος θαμμένος κάτω από την επιφάνεια

Εικ. 252: Ο μηχανόδρομος περιορισμένος σε τούνελ, λόγω της αυξημένης ταχύτητας των αυτοκινήτων

με μονοπάτια που οδηγούν δυτικά στην παραλία του Αγίου Σπυρίδωνα.¹³²

Για τον σχεδιασμό των μονοπατιών των πεζών ο Δοξιάδης βασίστηκε στην οπτική αντίληψη του τοπίου στο Απολλώνιο. Στο παρελθόν είχε ασχοληθεί με την οπτική αντίληψη του χώρου από τον κινούμενο παρατηρητή. Η μελέτη και η κατανόηση της αρχιτεκτονικής μέσα από την οπτική σχέση με τη μορφή της ξεκίνησε από τα χρόνια των σπουδών του Δοξιάδη στο Πολυτεχνείο, καθώς η οπτική ήταν ένα από τα βασικά μαθήματα του πρώτου έτους στη σχολή αρχιτεκτόνων εκείνα τα χρόνια. Το μάθημα επικεντρωνόταν στο πώς αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος το χώρο και την αρχιτεκτονική μέσα από την οπτική παρατήρηση και αναφερόταν στο φως, στον οφθαλμό, στους φακούς, σε ψυχοφυσικές μελέτες και σε επιστημονικά πειράματα, πράγματα που επηρέασαν το Δοξιάδη στο σχεδιασμό των έργων του.

Στην οπτική αντίληψη και στην οπτική οργάνωση του χώρου, στηρίχτηκε και ο Πικιώνης στον σχεδιασμό του οικισμού της Αϊξωνής στη Γλυφάδα το διάστημα 1951-1955. Ο οικισμός της Αϊξωνής σχεδιάστηκε με βάση τη χωρική αντίληψη και τις διαδοχικές οπτικές εντυπώσεις που θα έχει ο περιπατητής, καθώς περιπλανιέται στο χώρο. Πέρα από τον πολεοδομικό σχεδιασμό, αναζήτησε τις παραμέτρους της «οπτικής οργάνωσης του χώρου»¹³³, δηλαδή των αρχών του χώρου σύμφωνα με τις οποίες γίνεται αντιληπτός.¹³⁴ Πιο συγκεκριμένα, δεν βασίστηκε σε καρτεσιανές συντεταγμένες, αλλά αναπτύχθηκε

132 Τα αρχικά σχέδια προέβλεπαν άλλες δύο εξόδους για τους πεζούς νοτιοανατολικά του οικισμού, οι οποίες θα οδηγούσαν στην παραλία της Ερωτοσπηλιάς, όμως δεν υλοποιήθηκαν.

133 Δημήτρης Πικιώνης, Αθήνα: εκδόσεις Μπάστα – Πλέσσα, 1994, τομ. VI, σελ. 15

134 Ο Πικιώνης για να αντιλαμβάνεται περισσότερο το χώρο ως ένας κινούμενος παρατηρητής, σχεδίαζε στις μικρές κλίμακες (1/500, 1/100, 1/50), καθώς έτσι μπορούσε να ελέγχει καλύτερα αυτό που γίνεται αντιληπτό από τις αισθήσεις. Δημήτρης Πικιώνης, Αθήνα: εκδόσεις Μπάστα – Πλέσσα, 1994, τομ. VI, σελ. 19

με βάση το ρυθμό βαδίσματος του περιπατητή και την κίνηση του κεφαλιού και του βλέμματός του, καθώς περπατάει και παρατηρεί.¹³⁵ [Εικ. 254, 255, 256]

«Το πρότυπο του οικισμού της Αιξωνής ακολούθησε το Απολλώνιο που περιέχει όλα τα στοιχεία του νησιώτικου χωριού¹³⁶, με τα στενά δρομάκια και τη χαρακτηριστική απλότητα».¹³⁷ Ο περιπατητής στο Απολλώνιο προχωράει «σε ένα περιβάλλον που συγκροτείται μόνο από τη φύση και κάποιες γνώριμες ιστορικές μορφές. Περπατάει σε ένα εικονικό χώρο ο οποίος βιώνεται πρωταρχικά με το βλέμμα».¹³⁸

Έτσι, το δίκτυο κυκλοφορίας των πεζών στο Απολλώνιο είναι ένα καλά οργανωμένο σύστημα πεζοδρόμων που διατρέχει όλη την έκταση, αποτελείται από λιθόστρωτους δρόμους με μεταβλητό πλάτος και ποικιλία εναλλαγών και οπτικών εντυπώσεων με πλούσια και ζωντανή κοινόχρηστη βλάστηση.

Η βελτιστοποίηση και οργάνωση της ποιότητας της σχέσης του ανθρώπου με το περιβάλλον του επιτυγχάνεται με τα στενά και φυτεμένα μονοπάτια, τα οποία συγκροτούν ένα οργανωμένο δίκτυο κυκλοφορίας για τους πεζούς και ποικίλες εναλλαγές οπτικών εντυπώσεων προς τον οικισμό και τη θάλασσα, καθώς κινούνται.

Από τα δρομάκια και τα μονοπάτια που αποτελούνται μονάχα από ράμπες ανάβασης, το μόνο όχημα που επιτρεπόταν να διέρχεται ήταν ένα βοηθητικό ηλεκτροκίνητο όχημα, το οποίο χρησίμευε στη μετακίνηση των επίπλων και στη συλλογή των απορριμμάτων. [Εικ. 257, 258, 259]

Όπως ο Πικιώνης ανέπτυξε τα μονοπάτια σύμφωνα με το ρυθμό βαδίσματος, ο Δοξιάδης πήγε τη σκέψη του ένα βήμα παρακάτω και συνέδεσε την κίνηση στο χώρο με τη μουσική και την αρχιτεκτονική, όσον αφορά τα περιπατητικά μονοπάτια. Πίστευε ότι με τα σκαλοπάτια και τις υψομετρικές μεταβάσεις στο χώρο, δημιουργείται ένα ρυθμικό και πηδηχτό περπάτημα, πολύ πιο ενδιαφέρον από το να περπατάει κανείς σε ένα επίπεδο χώρο. [Εικ. 260, 261, 262]

Σε μια μικρή κάρτα γραφείου [Εικ. 263] ο Δοξιάδης σχεδίασε ένα σκίτσο τομής μιας κλίμακας πάνω στο έδαφος με τον τίτλο «Ζεϊμπέκικο 9/8» και αποτελούσε σκέψεις

135 Δημήτρης Πικιώνης, Αθήνα: εκδόσεις Μπάστα – Πλέσσα, 1994, τομ. VI, σελ. 17

136 Αρχικά τα μονοπάτια που είχε σχεδιάσει ο Δοξιάδης ήταν φαρδύτερα. Οι ενδιάμεσοι δρόμοι ανάμεσα στις κατοικίες κατέληξαν σε αυτό το πλάτος, ενώ πρωταρχικά ήταν μεγαλύτεροι, ώστε να είναι «πολύ στενοί [...] Ο τόνος θα είναι τα μικρά σοκάκια των νησιών μας». Αποφάσεις για Πόρτο Ράφτη, 27 Σεπτεμβρίου 1969, SD-DC 751, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, φάκελος 19025, υποφάκελος 2

137 Διαφημιστικό φυλλάδιο Απολλώνιον Πόρτο Ράφτη, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, φάκελος 20015, σελ. 4

138 Κατασκευές της όρασης. Από τη θεωρία του Δοξιάδη στο έργο του Πικιώνη, Κώστας Τσιαμπάος, Αθήνα 2007, σελ. 266

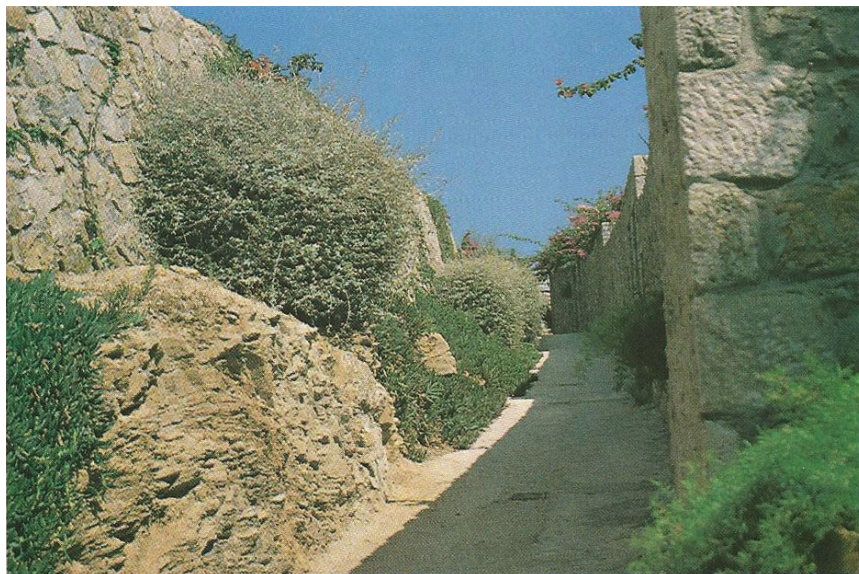

Εικ. 257: Μονοπάτι ανάμεσα σε φυτεύσεις

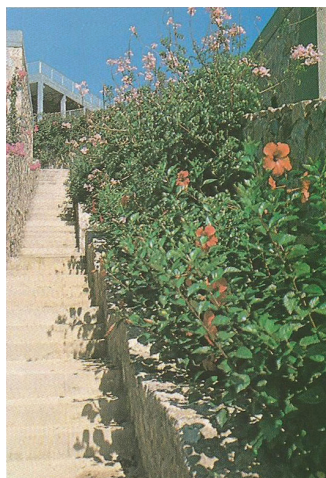

Εικ. 258: Μονοπάτι ανάμεσα σε κατοικίες

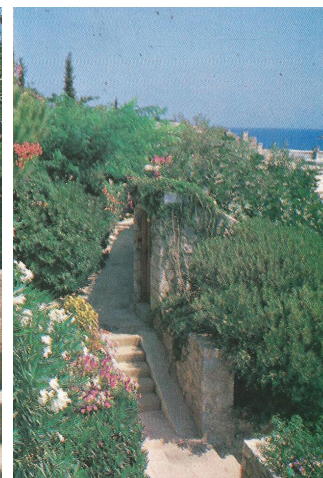
Εικ. 259: Μονοπάτι που οδηγεί στο βόρειο τμήμα του οικισμού

Εικ. 260: Μονοπάτι ανάβασης στο εστιατόριο

Εικ. 261: Μονοπάτι ανάβασης ανάμεσα σε φυτεύσεις

Εικ. 262: Μονοπάτι ανάβασης ανάμεσα σε κατοικίες

του για την κατάβαση στο Απολλώνιο του Πόρτο Ράφτη. Στο σκίτσο αρχικά φαίνεται τριπλός βηματισμός σε οριζόντιο επίπεδο (1, 2 3, 4 5, 6), στη συνέχεια τρία σκαλιά (7, 8, 9) και μετά πάλι τριπλός οριζόντιος βηματισμός (1, 2 3, 4 5, 6) και τέλος ακόμη τρία σκαλιά (7, 8, 9).

Σε κείμενό του, αναλύει τη σκέψη του:

«1. Από καιρό με απασχολεί η σχέση Αρχιτεκτονικής – Μουσικής – Κίνησης.

Τώρα κάνω την επόμενη σκέψη:

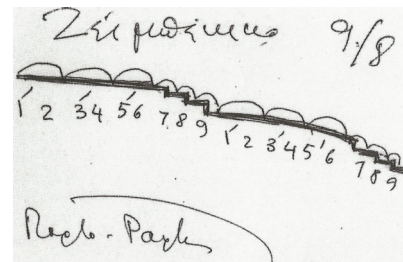
2. Όταν λέμε πεζό ένα κείμενο και κατ' επέκταση έναν άνθρωπο, μια ενέργεια, εννοούμε χωρίς ποίηση, χωρίς ρυθμό ίσως. Πάντως εννοούμε ότι κινείται πεζά χωρίς παραλλαγές. Άρα είναι μια κίνηση σε επίπεδο έδαφος όπου κανείς κινείται πεζά.

3. Σε αντιδιαστολή όταν δεν είναι πεζό κάτι πρέπει να έχει παραλλαγές, για να έχει παραλλαγές πρέπει να είναι χορευτικό, πρέπει να έχει μουσική, ρυθμό, διαφόρου τύπου βήματα. Αυτό γίνεται με χορό.

4. Γίνεται όμως κι αλλιώς, γίνεται και από άνθρωπο που δεν χορεύει, αλλά που περπατάει σε ανώμαλο έδαφος όπου αναγκάζεται και αλλάζει το ρυθμό του βήματός του, όταν κατεβαίνει μια πλαγιά από βραχάκι σε βραχάκι, έτσι εξηγείται π.χ. γιατί ο Πίνδαρος άκουγε το χορευτικό βήμα των ανδρών στην Κασταλία που είναι όλο βράχια και που κατέβαιναν οι άνδρες ή ανέβαιναν πηδηχτά βέβαια όπως ξέρομε ότι κάνουνε στα βράχια οι βουνίσιοι, σε αντιδιαστολή με ότι θα κάνανε περπατώντας μέσα στο ιερό των Δελφών, που αποτελείται από επίπεδα και σπάνια έχει κανείς την ευκαιρία να κάνει ρυθμική εναλλαγή στο βήμα του με σκαλοπάτια. Να γιατί αναφέρεται στο ρυθμικό βήμα των ανδρών κοντά στη Κασταλία.

5. Συμπέρασμα: αν θέλομε να κάνωμε ρυθμικό, μουσικό βήμα στο χώρο, δεν θα κάνωμε επίπεδο γιατί το επίπεδο προκαλεί στο πεζό βήμα, θα κάνωμε επίπεδα χωριζόμενα από διάφορα σκαλοπάτια. Έτσι θα μπορέσωμε να κινηθούμε κατά μήκος των σκαλοπατιών με έναν ωρισμένο ρυθμό, επιβάλλοντας στον εαυτό μας τα 3/4, τα 9/8 κλπ».¹³⁹

Το ανάγλυφο και οι έντονες υψομετρικές στο Απολλώνιο ευνοούν τη δημιουργία τέτοιων μονοπατιών, που είχε στη σκέψη του. Η πρόσβαση στις κατοικίες γίνεται από μικρά απόκρημνα δρομάκια και μονοπάτια, βασισμένα στα χαρακτηριστικά των παραδοσιακών νησιώτικων οικισμών, δημιουργώντας χώρους με διαφορετικά ύψη, θεάσεις και μορφές, κατάλληλα για απομόνωση και συνδιάλεξη. Η επιδίωξη του «διαχωρισμού δρόμου και ιδιοκτησίας μέσω της αισθητικής συνένωσης των δύο και

Εικ. 263: Μονοπάτι ανάμεσα σε φυτεύσεις

η γραφικότητα των δρόμων που ζητάει ο Πικιώνης εκφράζεται με τον ευκρινέστερο τρόπο στην εικόνα του Απολλώνιου». ¹⁴⁰

Όπως και στα σκίτσα του Πικιώνη για την Αιξωνή, ο περιπατητής λαμβάνει οπτικές εντυπώσεις που ανήκουν, τόσο στον 20^ο αιώνα, όσο και στην ελληνική αρχαιότητα, το ίδιο συμβαίνει και στο Απολλώνιο. Τα στενά περιπατητικά μονοπάτια σε συνδυασμό με τη διάταξη των όγκων, το πάχος των τοίχων, τις αναλογίες, τα ανοίγματα, τη μορφή των υπαίθριων χώρων, τα υλικά και τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος περιγράφουν την αίσθηση ενός οικισμού που ανήκει στο παρελθόν.

Τα περιπατητικά μονοπάτια τα συνέδεσε με χώρους για απομόνωση, με άμεση προσβαση σε μικρές πλατείες και πεζούλια, όπου «άνθρωποι της δημιουργίας θα μπορούν να κοινοποιούν τις ιδέες τους και να τις μοιράζονται μεταξύ τους». ¹⁴¹

Σύμφωνα με τη Δεύτερη Αρχή για τη σχέση του ανθρώπου με το χώρο, ο άνθρωπος «πάντα προσπαθεί να αρκείται στην ελάχιστη προσπάθεια» ¹⁴² από άποψη ενέργειας, χρόνου και κόστους και «επιλέγει τις πιο βολικές οδούς». ¹⁴³ Γι' αυτό το λόγο ο Δοξιάδης, προσπαθώντας να εφαρμόσει την αρχή αυτή σε ένα τόσο έντονο και απότομο ανάγλυφο, σχεδίασε πολλές καταβάσεις κατά μήκος όλου του οικισμού, αλλά και πολλές εγκάρσιες διαδρομές, ώστε να είναι ευκολότερο για τους κατοίκους του να μετακινούνται στο χώρο.

Φύτευση

Ο Δοξιάδης ασχολήθηκε σε μεγάλο βαθμό και με τη φύτευση στο Απολλώνιο. Σε γενικές γραμμές, όσον αφορά πολλά έργα του, αλλά ιδιαίτερα το Απολλώνιο, ο ρόλος του ήταν κατάφορα σχεδιαστικός και συνθετικός. Πρόσχετε την παραμικρή λεπτομέρεια κατασκευαστική ή διακοσμητική. Μέλημα του Δοξιάδη σε κάθε έργο ήταν και η αποκατάσταση του πράσινου στον περιβάλλοντα χώρο, είτε με νέες δενδροφυτεύσεις είτε με την ανάδειξη των ήδη υπαρχόντων.

Όπως αναφέρει ο ίδιος ο αρχιτέκτονας στο βιβλίο του *Building Entopia*:

«εμείς οι άνθρωποι έχουμε την τάση να ξεχνάμε τις μεγάλες ευκαιρίες που δίνει

---

140 Κατασκευές της όρασης, Από τη θεωρία του Δοξιάδη στο έργο του Πικιώνη, Κώστας Τσιαμπάος, Αθήνα 2007, σελ. 263

141 Αποφάσεις για Πόρτο Ράφτη, 27 Σεπτεμβρίου 1969, SD-DC 751, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, φάκελος 19025, υποφάκελος 2

142 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 226

143 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 227

η κηπουρική στους ανθρώπους, όχι μόνο να απολαμβάνουν τη φύση και τη ζωή, αλλά και να εκπαιδεύουν το σώμα τους. Η φυτοκομία μπορεί να αποτελέσει πραγματικό εργαλείο θεραπείας και ανάπτυξης, όπως ήταν ήδη γνωστό για αιώνες».¹⁴⁴

Η φύση και το τοπίο στο Απολλώνιο ήταν ιδιαίτερα σημαντικά γι' αυτόν, καθώς ήταν κομμάτι και της ελληνικότητας που ήθελε να ενισχύσει στον τόπο.

Η άποψή του για τη φύση ταιριάζει απόλυτα με τις φράσεις του Περικλή Γιαννόπουλου για το ελληνικό τοπίο:

«Όλη η γύρωθεν μας φύσις, η γήινη ύλη, χρωμάτων, πετρών, λόφων, βουνών [...] Είναι μια εικὼν ιδανική σαν έτοιμη να εξαφανισθῇ. ένα ἰνδαλμα σαν τα ζωγραφικά και γλυπτικά ἰνδάλματα, τα οποία δημιουργεῖ ο ενθουσιῶν νους των Ποιητῶν και τα πετὰ ἀπέναντί των και τα βλέπουν, τα ζωγραφίζουν, τους ομιλοῦν και τα υμνοῦν. Υπάρχουν και δεν υπάρχουν. Είναι και δεν είναι. Δεν είναι και τα βλέπουν [...] Ο Θεατής, ὅσον συνηθισμένος κι αν εἶναι, δεν χορταίνει ποτέ του, θέλει να βλέπει ἀδιακόπως, και βλέπων νομίζει κάθε στιγμήν, φοβείται διαρκῶς, τρέμει κάθε φοράν, ὅτι η ὀπτασία θα φύγῃ, θα χαθῇ σαν φαντασίας πλάσμα ἄυλον: εἶναι Γῆ αισθητικῶς Ἀῦλος».¹⁴⁵

Πριν αρχίσει η κατασκευή των κτισμάτων στο Απολλώνιο, το 1965, ο Δοξιάδης ασχολήθηκε με τη φύτευση και τα δίκτυα πρασίνου σε ὅλο τον οικισμό. Είχε θέσει ως στόχο «να πρασινίσει η πλευρά προς τη θάλασσα».¹⁴⁶ Πρότεινε μέτρα ὅπως: φύτευση θάμνων κολλητὰ στους τοίχους, ενίσχυση των δέντρων που αξίζουν να μεγαλώσουν με λίπασμα, τάρτσες, κλπ., αποκατάσταση των δέντρων που ἔλειπαν, φύτευση νέων δέντρων σε προκαθορισμένα μοτίβα εναλλαγῶν με τα παλαιότερα και σε προκαθορισμένες θέσεις που θα ενίσχυαν το ὅλο τοπίο, κλάδεμα δέντρων κλπ.

Πιο συγκεκριμένα σε γράμμα του προς τον Θανάση Κουμπατή, αναφέρει:

«1. Είδα το κτῆμα και εἶναι σε καλή κατάσταση. Πρέπει πρώτα να καταβάλλουμε κάθε προσπάθεια να πρασινίσει η πλευρά προς τη θάλασσα.

2. Μέτρα που προτείνω: ἔξω ἀπὸ τη μάντρα, προς τη θάλασσα πρέπει κάτι να κάνουμε ὥστε να μεγαλώσουν οι σκῖνοι και ἄλλοι θάμνοι [...] Νομίζω πως πρέπει και να φυτέψουμε θάμνους κολλητὰ στον τοῖχο ἀφού σε μερικά μέρη χαμηλώσουμε και το χῶμα, που εἶναι πολύ ψηλά [...]

144 *Building Entopia*, C.A. Dociadis, 1975, σελ. 98

145 *Η ελληνική γραμμή και το ελληνικό χρώμα*, Γιαννόπουλος Περικλής, αναδημοσίευση Αθήνα: Πελεκάνος, 2005. σσ. 38-39

146 *Γράμμα προς κ. Κουμπατή*, 28 Αυγούστου 1965, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, φάκελος 18961

3. Μέσα στο κτήμα να γίνουν τα εξής:

α) Όσα δέντρα αξίζουν να μεγαλώσουν να τα ενισχύσουμε με ταράτσες, λίπασμα κλπ.

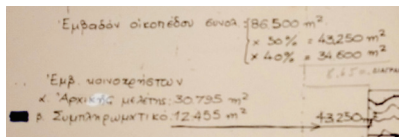
β) Να φυτέψουμε πεύκα και ελιές αρκετά μεγάλα αφού ετοιμάσουμε σωστούς λάκκους.

γ) Να βάλουμε αμέσως όλες τις καλαμιές που λείπουν - να μπουν παντού σ' όλες τις ταράτσες και ακόμα και στον τοίχο προς τη θάλασσα - εκεί όμως όχι συνέχεια.

δ) Να βάλουμε ροδοδάφνες πολλές ανάμεσα στα πεύκα.

ε) Έτσι το μοτίβο θα είναι: κέντρο: ξινά - καλαμιές, πλάι ελιές, πιο έξω πεύκο - ροδοδάφνες.[...]¹⁴⁷

Τα δέντρα, και γενικότερα η βλάστηση στο Απολλώνιο, είχαν επιλεγθεί και φυτευτεί με ιδιαίτερη προσοχή από τον αρχιτέκτονα. Ήταν προγραμματισμένο να φυτευτούν λεμονιές, πορτοκαλιές, νεραντζιές, μιμόζες, ακακίες, ελιές, κυπαρίσσια, δάφνες, ροδιές, σχίνα, δεντρολίβανα, κουμαριές, αμπέλια και άλλα δέντρα και φυτά.

Εικ. 264: Σημειώσεις με μαρκαδόρο πάνω σε Τοπογραφικό Αναπτύξεως, για τους ανοιχτούς κοινόχρηστους χώρους του οικισμού, εκτός των μονοπατιών, Ιούλιος 1973

Εικ. 265: Σημειώσεις με μαρκαδόρο πάνω σε Τοπογραφικό Αναπτύξεως, για τους ιδιωτικούς και κοινόχρηστους ανοιχτούς χώρους του οικισμού, εκτός των μονοπατιών, Ιούλιος 1973

147
18961

Γράμμα προς κ. Κουμπατή, 28 Αυγούστου 1965, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, φάκελος

Εικ. 266: Σημειώσεις με μαρκαδόρο πάνω σε Τοπογραφικό Αναπτύξεως, για τους ιδιωτικούς και κοινόχρηστους ανοιχτούς χώρους του οικισμού, εκτός των μονοπατιών, Ιούλιος 1973

Σε σημειώσεις πάνω σε σχέδια του οικισμού τον Ιούλιο του 1973 [Εικ. 264, 265, 266] μπορούμε να αντιληφθούμε την έκταση που σκόπευε να αφιερώσει σε κοινόχρηστους χώρους και φυτεύσεις. Τα οικόπεδα των κατοικιών και του συγκροτήματος καλύπτουν περίπου 43.000 m², ενώ το κοινόχρηστο εκτεταμένο δίκτυο πρασίνου, πεζοδρομών και μικρών μονοπατιών, καλύπτει περίπου το 35% της συνολικής έκτασης του οικισμού και συνδέει τις κατοικίες μεταξύ τους, τη θάλασσα και τις κοινόχρηστες εγκαταστάσεις.

Εικ. 267: Πράσινος χώρος μπροστά από κατοικία

Μετά την ολοκλήρωση των πρώτων κτισμάτων στο Απολλώνιο, ο Δοξιάδης παρατηρώντας το τοπίο γύρω από τα έργα του, πρότεινε επιπλέον μέτρα για τη φύτευση. Είχε σκεφτεί σε κάθε σημείο του οικισμού τι θα ήταν καταλληλότερο να φυτευτεί.

Εμπλούτισε το δίκτυο των πεζοδρόμων με πράσινους χώρους γραμμικά των πορειών, καθώς χρησιμοποίησε και με τον ίδιο τρόπο τη φύτευση στους μηχανόδρους, για να αποτρέψει την απευθείας οπτική επαφή με τα αυτοκίνητα. Γραμμική φύτευση πρόσθεσε και μπροστά από τους κήπους των κατοικιών. [Εικ. 267] Δημιούργησε επίσης σε πολλά σημεία χώρους εκτόνωσης με ελεύθερο πράσινο. [Εικ. 268]

Πρέπει να αναφερθεί ότι η μεταφορά της ζωής του Δοξιάδη στο έργο του Απολλωνίου, πέρασε και από το σχεδιασμό της φύτευσης, ως άμεσος μηχανισμός ανάκλησης του παρελθόντος. Προσπάθησε να δώσει στο Απολλώνιο ένα δείγμα της Στενήμαχου, η οποία θεωρούνταν γι' αυτόν η αρχέγονη «πατρίδα», και την οποία αναγκάστηκε να εγκαταλείψει από πολύ μικρός. Ο ίδιος αναρωτήθηκε: «Φλαμουριές μπορούν να πετύχουν στο ΑΠΡ; Ήταν το άρωμα της Στενήμαχου».¹⁴⁸

Για τους χώρους πρασίνου του συγκροτήματος του Κέντρου Συμποσίων δεν είχε εφαρμόσει πάνω στα σχέδια την προτεινόμενη φύτευση, αλλά είχε αφήσει αρκετά κείμενα που μαρτυρούσαν τις προσθέσεις του.

Πρώτα απ' όλα διευκρίνησε ότι «πρόκειται για σύνθεση που είναι το βασικό μας θέμα»¹⁴⁹ και ξεκίνησε να αναγράφει τις παρατηρήσεις και τις προτάσεις του από την είσοδο στο συγκρότημα. Πρότεινε την τακτοποίηση υφιστάμενων δέντρων, την δενδροφύτευση νέων, αλλά ντόπιων, δέντρων¹⁵⁰ και λουλουδιών¹⁵¹, την τοποθέτηση των φυτών δεξιά και αριστερά σε μονοπάτια και σε προκαθορισμένες αποστάσεις μεταξύ τους, ώστε να υπάρχει αρμονική εναλλαγή και να σπάσουν οι μονοτονίες του αριστερά-δεξιά, της στροφής και της ευθείας. Επίσης συνιστούσε οι αλλαγές να γίνονται την κατάλληλη εποχή, ώστε το αποτέλεσμα να είναι εμφανές την επόμενη χρονιά.

148 Χειρόγραφο σημείωμα προς Θανάση Κουμπατή, 9 Μαρτίου 1973, φάκελος 19055, ΣΔ-ΔΣ 3133, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

149 Σύνθεση του κήπου του συγκροτήματος, ΣΔ-ΔΣ 3063/28.9.1973, φάκελος 19386, υποφάκελος 10, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

150 Στην είσοδο στο συγκρότημα φύτεψε ελιές, μιας και στην περιοχή υπήρχαν ήδη άγριες ελιές. Χρησιμοποίησε τις ελιές σε σειρά, ώστε να δείχνουν την πορεία στον περιπατητή, εκτός από κάποιες μεγάλες ελιές σε κεντρικά σημεία σε όλο το συγκρότημα, «ώστε να περνάμε κάτω από τα κλωνάρια τους». Σύνθεση του κήπου του συγκροτήματος, ΣΔ-ΔΣ 3063/28.9.1973, φάκελος 19386, υποφάκελος 10, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

151 Ο Δοξιάδης πρότεινε να φυτευτούν βουκαμβίλιες, αποκλείοντας τις ροδοδάφνες, καθώς το θεωρούσε ασυνεπές, γιατί συγκρούονται τα χρώματα τους. Σύνθεση του κήπου του συγκροτήματος, ΣΔ-ΔΣ 3063/28.9.1973, φάκελος 19386, υποφάκελος 10, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

Εικ. 268: Κοινόχρηστοι χώροι πρασίνου

Σε ένα κείμενό του ο Δοξιάδης αναφέρει συγκεκριμένα:

«1. Πίσω αυλή αίθουσας συμποσίων: Βουκαβίλιες θέλουν τακτοποίηση με δύο τρόπους. Κάρφωμα των πολύ μακριών κλαδιών αριστερά και δεξιά και κλάδεμα των υπολοίπων που είναι πολύ ψηλά και δεν πάνε πουθενά.

2. Στο μονοπάτι προς εκκλησία στον πρώτο ανήφορο υπάρχουν κενά εδάφη που θα ήθελα να σκεφτούμε τι θα μπει. Πάντως κάτι το ντόπιο. Εκείνο που μας λείπει από αυτή την περιοχή είναι οι κίτρινες μαργαρίτες που είναι πολύ ντόπιες. Μελέτησε το και πες μου.

3. Αφού ανεβούμε τα σκαλιά και περάσουμε το πεζούλι δεξιά έχουμε ένα κενό αριστερά. Να μπουν μερικές λουίζες για να συμπληρωθεί αυτό το συγκρότημα της λουίζας.

4. Μετά υπάρχει ένα πρόβλημα ως ότου φτάσουμε στα σκαλιά της εκκλησίας: η κάθε πλευρά αριστερή και δεξιά, έχει τα δικά της φυτά και δεν συνδέεται με την απέναντι της πλευρά. Έτσι θα γίνει το εξής: ένα από τα φυτά της δεξιάς πλευράς θα μπαίνει στην αριστερή περίπου ένα στα πέντε ή έξι χωρίς βέβαια ίσες αποστάσεις, όπως έχουμε πει το ίδιο θα γίνει και με τα φυτά της αριστερής πλευράς που θα μπουν κάθε τόσο και στην δεξιά πλευρά. Έτσι θα γίνει ο σωστός γάμος δηλαδή η σωστή σύνδεση.

5. Κάτι ανάλογο πρέπει να γίνει και στο μονοπάτι της ελιάς που έχει τις πολλές βουκαβίλιες κάτω από την αίθουσα. Στην γωνία με τους βράχους έχουμε τους θάμνους που πέτυχαν ωραία και μετά στην ευθεία άλλος. Χρειάζεται κι εδώ στην ευθεία κάθε τρία-πέντε μέτρα να μπη ένας από τους θάμνους των βράχων.

6. Επίσης και τα δύο είδη θάμνων να μπουν σε μικρούς αριθμούς και από την πλευρά με τις ελιές. Όχι συνέχεια, απλώς εδώ κι εκεί και όλοι κολλητά με το μονοπάτι. Έτσι θα σπάσουν οι δύο μονοτονίες του αριστερά-δεξιά και της στροφής και της ευθείας.

7. Και αυτά να γίνουν τώρα εκτός αν δεν πετύχουν οπότε θα γίνουν την κατάλληλη εποχή. Πάντως είναι κανόνες και πρέπει να εφαρμοστούν ώστε του χρόνου να φαίνονται όλα όπως τα περιγράψω [...]».

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, ο Δοξιάδης σύμφωνα με την πρώτη αρχή για τη δημιουργία των ανθρώπινων οικισμών που αφορά τη μεγιστοποίηση των δυνάμει επαφών του ανθρώπου, επιδίωξε στο σχεδιασμό του οικισμού την βέλτιστη επαφή του ανθρώπου με τη φύση και το τοπίο.

Ε ΜΕΡΟΣ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ερμηνεία - Συμπεράσματα

ΕΡΜΗΝΕΙΑ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο οικισμός του Απολλωνίου αποτελεί ένα έργο του Δοξιάδη με μεγάλη σημασία για τον ίδιο, αλλά και για τα ελληνικά δεδομένα. Για τον σχεδιασμό του οικισμού βασίστηκε, τόσο στην εφαρμογή των θεωρητικών προσεγγίσεων που είχε αναπτύξει ο ίδιος στη διάρκεια της ζωής του, όσο και σε άλλα έργα της εποχής ή της αρχαιότητας και στις αρχές τις μοντέρνας αρχιτεκτονικής. Επιπροσθέτως εμπεριέχει αρκετά βιωματικά στοιχεία από τη ζωή του σε όλα τα στάδια του σχεδιασμού. Χαρακτηριστικά, ο Δ. Φιλίππιδης αναφέρει ότι το Απολλώνιο αποτελεί τη «μεταφορά-μετάθεση της διαδρομής που διένυσε ο Δοξιάδης στη ζωή του στον γεωγραφικό χώρο του Πόρτο Ράφτη».¹⁵²

Ο οικισμός αυτός αποτελεί ένα δείγμα ανθρωποκεντρικής αρχιτεκτονικής, που συνδυάζει διάφορα στοιχεία κοινά σε όλες τις περιόδους της ιστορίας, ανεξάρτητα από την μόδα ή την προσωπική καλλιτεχνική έκφραση, ώστε να προκύψει ένα αποτέλεσμα αθηνικά ελληνικό, που είχε γεννηθεί από το τοπίο.

Ο Δοξιάδης θεωρούσε χρέος του σαν αρχιτέκτονας και πολεοδόμος να δημιουργήσει έναν τόπο που να απευθύνεται στα όνειρα της ανθρωπότητας. Όφειλε να αναλάβει την ευθύνη του δημιουργού που συνθέτει με μοναδικό άξονα τον άνθρωπο.

Για το σχεδιασμό κάθε έργου, καθώς και του Απολλωνίου, ο Δοξιάδης ασχολήθηκε με όλες τις κλίμακες σχεδιασμού, σε όλα τα επίπεδα. Ο ρόλος του στο σχεδιασμό του οικισμού ήταν αρκετά σύνθετος, καθώς όχι μόνο σκεφτόταν σαν αρχιτέκτονας - σχεδιαστής, αλλά και ως επιχειρηματίας.

Επιδίωξε να συνδέσει την αρχιτεκτονική σύνθεση με την οικιστική, με σκοπό τη δημιουργία καλύτερων συνθηκών διαβίωσης για τον άνθρωπο. Έτσι, δεν χρησιμοποίησε περιττά διακοσμητικά στοιχεία εσωτερικά των κτιρίων ή εξωτερικά στις όψεις τους και αντιμετώπισε τη σύνθεση τους με κατασκευαστική ειλικρίνεια, καθώς πρωταρχικός του στόχος ήταν η βέλτιστη σύνθεση των όγκων και η λειτουργικότητα των χώρων.

Επιπρόσθετα, βασίστηκε σε μια διεπιστημονική αντιμετώπιση της αρχιτεκτονικής, μέσω μαθηματικών σχέσεων και υπολογισμών. Μέλημά του ήταν η σύνθεση του συνόλου, λαμβάνοντας υπόψη ανθρωπιστικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς και ψυχολογικούς παράγοντες.

¹⁵² Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλίππιδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 334

Σημείο αναφοράς, τόσο των συνθετικών αρχών, όσο και των αρχιτεκτονικών και μορφολογικών στοιχείων ήταν ο άνθρωπος, όπως ίσχυε και στις αρχαίες ελληνικές πόλεις. Η φύση του ανθρώπου αποτελεί τον κυρίαρχο ρόλο στο σχεδιασμό των κατοικιών, ο οποίος είναι κατάφορα ανθρωποκεντρικός. Ο Δοξιάδης εστίασε στην ανθρώπινη κλίμακα και στα ανθρώπινα συστήματα, ώστε να δημιουργήσει έναν οικισμό βασισμένο στις ανθρώπινες ανάγκες. Εκτός τον άνθρωπο, κυρίαρχες έννοιες για τον Δοξιάδη ήταν η φύση, τα κελύφη, η κοινωνία και τα δίκτυα, καθώς και οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ τους.

Ο οικισμός του Απολλωνίου αποτελούσε για τον ίδιο μια μικρή εντοπία, έναν πρότυπο οικισμό που προωθούσε τα ιδανικά και τα προσωπικά του όνειρα για τη δημιουργία των ανθρώπινων κοινοτήτων. Στον Απολλώνιο αλληλεπιδρούν ανεξαιρέτως και με ποικίλες εναλλαγές όλα τα στοιχεία της εντοπίας, η φύση, ο άνθρωπος, τα κελύφη, η κοινωνία και τα δίκτυα.

Πιο συγκεκριμένα, ο άνθρωπος και η φύση αποτελούν βασικά αλληλένδετα στοιχεία της σύνθεσης του Απολλωνίου. Ο άνθρωπος, πρώτα απ' όλα λόγω του ανθρωποκεντρικού σχεδιασμού που επιβεβαιώνεται από πολλά στοιχεία στον οικισμό, και η φύση η οποία εισχωρεί σε όλο τον οικισμό, τόσο στις πορείες, όσο και σε μεγάλες εκτάσεις πρασίνου. Η φύση συναντάται σε ποικίλες φυτεύσεις σε όλο τον οικισμό, στην ύπαρξη του χώματος, του βράχου και του λόφου και στην ύπαρξη του στοιχείου του νερού στις πισίνες. Η σχέση του ανθρώπου με τη φύση μεγιστοποιείται και με τις οπτικές θεάσεις σε όλη την έκταση του οικισμού. Η θέση του Απολλωνίου προσφέρει στον άνθρωπο άμεση οπτική επαφή με το τοπίο, την θάλασσα και τον οικισμό.

Ο Δοξιάδης βασιζόμενος στην πρώτη αρχή για τη δημιουργία των ανθρώπινων οικισμών, δηλαδή τη μεγιστοποίηση των δυνάμει επαφών του ανθρώπου, επιδίωξε στο σχεδιασμό του οικισμού τη βέλτιστη επαφή των ανθρώπων. Η επαφή αυτή ενισχύεται με τη δημιουργία της λέσχης, η οποία αποτελούσε το συνδετικό κρίκο, ώστε ο οικισμός να λειτουργεί ομαλά, και οδηγούσε στη συχνή επικοινωνία και κοινωνική συναναστροφή των κατοίκων. Για την ανάπτυξη των κοινωνικών σχέσεων και την αλληλεπίδραση των κατοίκων είχαν επίσης σχεδιαστεί και κατασκευαστεί πλατώματα και φυτεμένοι χώροι σε όλη την έκταση του οικισμού. Τον ίδιο ρόλο, της ενίσχυσης της κοινωνικοποίησης των κατοίκων, είχαν και οι υποδομές εστίασης και αναψυχής, καθώς και οι αθλητικές εγκαταστάσεις.

Ο σχεδιασμός των δικτύων μέσα στον οικισμό συνετέλεσε σημαντικό ρόλο στην οργάνωσή του. Η κυκλοφορία των αυτοκινήτων περιορίστηκε σε έναν κύριο και ένα δευτερεύοντα άξονα και η πρόσβαση και διέλευση των κατοίκων στην υπόλοιπη έκταση προβλέφθηκε μέσω ενός καλά οργανωμένου δικτύου πεζοδρόμων και πράσινων χώρων. Χαρακτηριστικά ο Παναγής Ψωμόπουλος αναφέρει ότι το Απολλώνιο «προσφέρει τους μόνους δρόμους στην περιοχή της Αττικής όπου κυκλοφορούν μόνο

πεζοί [...]».¹⁵³

Ο Δοξιάδης σχεδίασε πολλά μονοπάτια και καταβάσεις σε όλη την έκταση του οικισμού, ώστε οι κάτοικοι να αποφεύγουν την περιττή προσπάθεια να μετακινούνται στο χώρο, όπως έθετε ως στόχο η δεύτερη αρχή για τη δημιουργία των ανθρώπινων οικισμών. Η βελτιστοποίηση και οργάνωση της ποιότητας της σχέσης του ανθρώπου με το περιβάλλον του επιτυγχάνεται με τα στενά και φυτεμένα μονοπάτια, τα οποία προσφέρουν για τους πεζούς ποικίλες εναλλαγές οπτικών εντυπώσεων προς τον οικισμό και τη θάλασσα, καθώς κινούνται. Για τον ίδιο λόγο έχει φροντίσει να κρύψει τα μηχανικά μέσα κάτω από μεγάλους προβόλους, με σκοπό να μην αλλοιώνει την οπτική θέαση των κατοίκων.

Όλα τα κτίσματα είναι αρμονικά τοποθετημένα στο ανάγλυφο και έχουν οπτική επαφή προς τη φύση και τη θάλασσα. Είναι προσανατολισμένα προς το νότο, ώστε να επιτρέπουν στο ηλιακό φως να εισχωρήσει μέσα και είναι διαμπερή, ώστε να επιτυγχάνεται ο βέλτιστος αερισμός τους.

Οι οικιστικές μονάδες στο Απολλώνιο θεωρούνταν ένα πρότυπο διαφορετικού τύπου σε σύγκριση με τις τρέχουσες παραθεριστικές εγκαταστάσεις της εποχής, τόσο σε επίπεδο χωροθέτησης και διάταξης, όσο και σε επίπεδο επιλογής της μονάδας κατοικίας.

Η χωροθέτηση των μονάδων κατοικίας σχεδιάστηκε με τέτοιο τρόπο που να αναπαράγει το έντονο ανάγλυφο του εδάφους. Οι κατοικίες διατάσσονται γραμμικά και κλιμακωτά, ακολουθώντας την κλίση του λόφου και αναπτύσσονται σε ένα ή δύο επίπεδα. Επιλέχθηκε αυτή η χωροθέτηση και διάταξη, ώστε να επιτυγχάνεται η βελτιστοποίηση και οργάνωση της ποιότητας της σχέσης των κατοίκων με το περιβάλλον τους, όπως ορίζει η τέταρτη αρχή για τη δημιουργία των ανθρώπινων οικισμών. Το οικιστικό σύστημα που συνέθεσε ο Δοξιάδης στο Απολλώνιο προωθούσε την επικοινωνία μεταξύ των κατοίκων, οι οποίοι σύμφωνα με τα ανθρώπινα και αστικά συστήματα, τείνουν να πλησιάζουν ο ένας τον άλλο και να σχηματίζουν κοινότητες.

Όσον αφορά τις κατοικίες, δεν στόχευε τόσο στην κοινωνική αλληλεπίδραση των κατοίκων, αλλά στην ιδιωτικότητα και την ασφάλεια τους. Η επίλυση των κατόψεων βασίστηκε στη μέγιστη λειτουργικότητα των χώρων με τη βοήθεια του κανάβου και στη δημιουργία δύο οριοθετημένων υπαίθριων και ημιυπαίθριων χώρων μπροστά και πίσω από τη μονάδα, οι οποίοι προσδίδουν ακόμη περισσότερη ιδιωτικότητα και προστασία στους κατοίκους. Ο σχεδιασμός του κάθε οικοπέδου διακατέχεται από την ισορροπημένη εναλλαγή κλειστών, ημιυπαίθριων και υπαίθριων χώρων και παρ' όλο που οι κατοικίες είναι βασισμένες στην τυποποίηση και την επανάληψη, τόσο των υλικών, όσο και της διάρθρωσης του χώρου, εξασφαλίζεται η ποικιλία και αρμονία του οικιστικού συνόλου.

Ο Π. Ψωμόπουλος χαρακτηρίζει το Απολλώνιο ως τη «[...] μόνη περιοχή της χώρας όπου ο καθένας έχει το μέγιστο ατομικό όφελος συνδυασμένο με το μέγιστο όφελος όλων των άλλων – κι όπου κι αν είσαι κάτοικος, δεν κινδυνεύεις το περιβάλλον που κάποτε διάλεξες να αλλοιωθεί από το κέφι κάποιου άλλου ανεξέλεγκτου».¹⁵⁴

Ο Δοξιάδης βασίστηκε σε ένα πλαίσιο χαρακτηριστικών, που είχε εφαρμόσει σε προηγούμενες του μελέτες ανά την υφήλιο, όσον αφορά τα βασικά στοιχεία της σύνθεσης των μονάδων στο Απολλώνιο και στα τοπικά χαρακτηριστικά της περιοχής για τα επιμέρους στοιχεία. Η διαμόρφωση των όψεων των κατοικιών είναι απλή, με εμφανή τα υλικά των φερόντων στοιχείων και στοιχείων πληρώσεως και τα ανοίγματα τους είναι βασισμένα στον ίδιο κανάβο που χρησιμοποιήθηκε και στους όγκους.

Το βασικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε σε όλα τα κτίσματα, τόσο στις κατοικίες, όσο και στους κοινόχρηστους χώρους και τα κτίρια, ήταν η πέτρα, ώστε να εναρμονίζονται με το φυσικό περιβάλλον και να μοιάζουν σαν να βγήκαν από το βράχο.

Στις μονάδες κατοικίας δεν έχουν γίνει ριζικές επεμβάσεις με την πάροδο του χρόνου, παρά μόνο διακριτές, όπως πέργκολες, ιδιωτικές πισίνες, κ.α. Η επανάληψη των τύπων, η ομοιομορφία και η αναφορά στην αισθητική των εργατικών κατοικιών έγιναν εν μέρει αποδεκτές από τους αγοραστές των μονάδων.

Πιο συγκεκριμένα, το πρότυπο των οικιστικών μονάδων, δυστυχώς δεν έγινε δεκτό από τους μεσοαστούς και μεγαλοαστούς, επειδή «εμφανίζει 'μικτό' χαρακτήρα»¹⁵⁵ και η χωροθέτηση των μονάδων δεν υπαγόταν στην «τυπική» εκμετάλλευση του χώρου, όπως συνηθίζονταν. Το όραμά του Δοξιάδη ήταν εναλλακτικό για τα δεδομένα της εποχής, γι' αυτό και απέτυχε στο να γίνει αποδεκτό, καθώς σαν διάταξη και μορφή απευθυνόταν περισσότερο σε μικρομεσαίους.

Η άρνηση της αποδοχής από το κοινό, στο οποίο ήθελε να απευθυνθεί ο Δοξιάδης για την πώληση των παραθεριστικών κατοικιών, οδήγησε στην οικονομική αποτυχία του έργου και σε μεγάλες αλλαγές σε πολλά επίπεδα. Ο Δοξιάδης αναγκάστηκε να αλλοιώσει τον χαρακτήρα που ήθελε να προσδώσει στον οικισμό και άλλαξε τη διάταξη των νέων μονάδων κατοικίας ώστε να γίνουν αρεστές σε αγοραστές και επενδυτές. Ενώ η αλλαγή αυτή δεν συνάδει καθόλου με την αίσθηση ενός αρχαιοελληνικού νησιώτικου οικισμού, πρόσθεσε στοιχεία που εφαρμόζονταν σε παραθεριστικές εγκαταστάσεις της περιόδου με μεγαλύτερες μονάδες σε μεγαλύτερα οικοπέδα, ώστε να ξεφύγει από το οικονομικό του χρέος.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να τονισθεί το γεγονός ότι, όταν ένας αρχιτέκτονας γίνεται επιχειρηματίας, ο οικονομικός παράγοντας επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τη σύνθεση.

154 Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, Παναγής Ψωμόπουλος, Αύγουστος 1982

155 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 342

Οι μονάδες κατοικίας, ενώ βασίστηκαν στην εφαρμογή των θεωριών του αρχιτέκτονα και στις ιδανικές συνθήκες σχεδιασμού ενός έργου τέτοιας κλίμακας, δεν υπήρχε άλλη επιλογή εκτός από το να στραφεί η σχεδίαση των νέων μονάδων σε άλλη κατεύθυνση.

Όσον αφορά τα κοινόχρηστα κτίρια, το εστιατόριο, τις πισίνες και την κεντρική πλατεία, τοποθετήθηκαν στο κέντρο του οικισμού, με τις κατοικίες να διαρθρώνονται βόρεια και νότια γύρω από αυτόν τον πυρήνα αναψυχής, μιας και σε έναν παραθεριστικό οικισμό αποτελούν καθημερινές λειτουργίες. Με βάση τα ανθρώπινα και αστικά συστήματα, αυτός ο πυρήνας επέτρεπε τη δημιουργία μιας ενιαίας δομής ανθρώπινης αλληλεπίδρασης. Τοποθετήθηκαν στο κέντρο στο οικισμού, ώστε να είναι εύκολα και γρήγορα προσβάσιμα από τους κατοίκους, με σκοπό να αρκούνται στην ελάχιστη προσπάθεια από άποψη ενέργειας και χρόνου.

Το συγκρότημα του Κέντρου Συμποσίων, σε συνδυασμό με το υπαίθριο θέατρο και την εκκλησία, αποτελούν έναν άλλο πυρήνα κοινωνικοποίησης, με διαφορετικά χαρακτηριστικά. Το σύμπλεγμα αυτό, δεν απευθυνόταν τόσο στους κατοίκους του οικισμού, αλλά στην ίδια την οικογένεια του Δοξιάδη και στους φιλοξενούμενους των εκδηλώσεων που προορίζονταν να γίνουν εκεί.

Το συγκρότημα αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως ένα μνημειακό κτίριο, όμως στην πραγματικότητα προέκυψε από την λειτουργικότητα των χώρων και την αίσθηση της τελετουργίας της κίνησης που επιδίωκε ο Δοξιάδης να προσδώσει στο χώρο. Βασίστηκε στην αρχιτεκτονική σύνθεση του χώρου, η οποία στόχευε στη βέλτιστη λειτουργία των δραστηριοτήτων στο εσωτερικό και εξωτερικό του. Δεν πρόσθεσε διακοσμητικά στοιχεία και αρκέστηκε στην απλότητα του χώρου και των υλικών και στην εναρμόνιση του κτιρίου με το περιβάλλον του.

Ο Δοξιάδης για να πετύχει τη μεγιστοποίηση των δυνάμει επαφών του ανθρώπου στο συγκρότημα, επιδίωξε όσον το δυνατόν μεγαλύτερη επαφή με τη φύση και το τοπίο. Αρχικά, με τη δημιουργία πολλών υπαίθριων και ημιυπαίθριων χώρων περιμετρικά του συγκροτήματος. Σε δεύτερο στάδιο, με τη χρήση μεγάλων ανοιγμάτων στο νότιο τμήμα του συγκροτήματος, ώστε να υπάρχει άμεση οπτική επαφή με τη φύση και τη θάλασσα και να υπάρχει μια χωρική συνέχεια του εσωτερικού με τους υπαίθριους και ημιυπαίθριους χώρους.

Το συγκρότημα του Κέντρου Συμποσίων, το οποίο ο Δοξιάδης κατάφερε να διατηρήσει στην μορφή που επιδίωκε, δυστυχώς δεν εκτιμήθηκε. Το συγκρότημα αυτό ήταν ειδικό ως προς τη χρήση και τη λειτουργία του χώρου και ενδεχομένως οι αγοραστές του μη έχοντας ενστερνιστεί το μεγαλείο που είχε οραματιστεί ο Δοξιάδης, αποφάσισαν να ακολουθήσουν μια διαφορετική προσέγγιση. Το γεγονός ότι το Κέντρο Συμποσίων κάποια χρόνια μετά το θάνατό του κατεδαφίστηκε με σκοπό στη θέση του να χτιστούν μοντέρνες παραθεριστικές μονάδες από τους αγοραστές του, επιβεβαιώνει την αδυναμία

της πολιτείας να αναγνωρίσει την αρχιτεκτονική σημασία του και να αξιολογήσει εγκαίρως το συγκρότημα, αλλά και ολόκληρο τον οικισμό ως ιστορικό τόπο.

Σύμφωνα με τον Δ. Φιλίππιδη, ο Δοξιάδης:

«Με τον πιο άμεσο τρόπο θέλει να αποδείξει ότι η Εντοπία, δηλαδή η ιδανική κοινότητα, είναι εφικτή, εφόσον διασφαλιστεί η οικονομική της βάση. Όταν το οικονομικό θεμέλιο καταρρεύσει, παρασύρει μαζί του και το βασικό του επιχείρημα για τη βιωσιμότητα της ουτοπίας στις μέρες μας. Το μεγάλο δυστύχημα κατά βάθος γι' αυτόν δεν είναι η επιχειρηματική αποτυχία (το ότι 'χάνει λεφτά' ή 'πνίγεται στα δάνεια') αλλά η διάψευση των ιδεολογικών παραδοχών του. Οπότε, εκείνο που προσπαθεί απεγνωσμένα στο τέλος να διασώσει δεν είναι τόσο η βιωσιμότητα της επιχείρησης, αλλά η διατήρηση του πυκνού νοηματικού πυρήνα του έργου του, του καθαυτού Απολλωνίου Κέντρου, της κατάθεσης της ψυχής του».¹⁵⁶

Το σημαντικότερο πρόβλημα, κατά την προσωπική μου άποψη, ήταν ότι δεν εκτιμήθηκε η συλλογικότητα που επιδίωκε ο Δοξιάδης να προσδώσει στον οικισμό. Το πρότυπο του Απολλωνίου προήγαγε την κοινωνική συναναστροφή και τη συλλογικότητα, στοιχεία που σύμφωνα με τις μελέτες του και τις ιδεολογικές του πεποιθήσεις, είναι απαραίτητα μέσα σε έναν οικισμό. Η κλίμακα, οι αποστάσεις, η κοινωνική δομή και οι ανθρώπινες σχέσεις, σύμφωνα με τον Δοξιάδη οφείλουν να ακολουθούν κάποιες προϋποθέσεις, ώστε να προσφέρουν την καλύτερη δυνατή διαβίωση μέσα σε έναν οικισμό.

Παρ' όλα αυτά, κοιτώντας συνολικά το Απολλώνιο μπορούμε με σιγουριά να πούμε ότι αποτελεί ένα οραματικό έργο και αξιόλογο εγχείρημα σχεδιασμού ενός παραθεριστικού οικισμού, που εκφράζει τις βαθιές πεποιθήσεις του Δοξιάδη, τις οποίες άλλοι ενστερνίστηκαν και άλλοι απέρριψαν και που:

«Για την ελληνική πραγματικότητα αποτελεί εξαίρεση. Αλλά εξαίρεση με ικανότητα οι αρχές όπου βασίζεται να αποτελέσουν τον κανόνα στο μέλλον. Για τους ολίγους σήμερα, για τα παιδιά των περισσότερων αργότερα και για όλους τους έλληνες στο πιο απομακρυσμένο μέλλον. Μπορεί ένα χελιδόνι να μη φέρνει την άνοιξη. Αναμφίβολά όμως την προαναγγέλει [...]».¹⁵⁷

Ο σχεδιασμός του Απολλωνίου από τον Δοξιάδη υπηρετεί τον άνθρωπο. Είναι χρέος μας να δημιουργούμε ανάλογους οικισμούς με την ελπίδα να γίνουν αποδεκτοί, βασιζόμενοι στον ανθρωποκεντρικό σχεδιασμό, ώστε να φτάσουμε στην Εντοπία, την ιδανική κοινωνία.

---

156 Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλίππιδης, 2015, εκδοτικός οίκος μέλισσα, σελ. 334

157 Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, Παναγής Ψωμόπουλος, Αύγουστος 1982

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

1. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος
2. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), *Αναφορά στον Ιππόδαμο*, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδόσεις Μέλισσα
3. Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το έργο του, Πρώτος Τόμος, εκδόσεις Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2009
4. Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το έργο του, Δεύτερος Τόμος, εκδόσεις Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2009
5. *Κατασκευές της όρασης, Από τη θεωρία του Δοξιάδη στο έργο του Πικιώνη*, Κώστας Τσιαμπάος, Αθήνα 2010, εκδόσεις Ποταμός
6. *Balancing Acts Between Ancient and Modern Cities: The Ancient Greek Cities Project of C. A. Doxiadis*, Mantha Zarmakouri, Architectural Histories, 2015
7. *Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη*, 1982, επιμέλεια Εμμά Κ. Δοξιάδη
8. *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975
9. *Action for Human Settlements*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1976
10. *Plato, Aristotle and Alexander*, Jean Gottmann, Ekistics, v.37, no 219, σελ. 146-148
11. *Τα βάθρα της Οικιστικής*, Ομιλία στην εκδήλωση «Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το έργο του», 19-21 Ιανουαρίου 2007, Κωνσταντίνος Ρ. Περτσεμλίδης
12. *Κείμενα*, Δημήτρη Πικιώνη, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1987
13. *Scale, Imagination, Perception and Practice in Architecture*, Gerald Adler, Timothy Brittain Catlin and Gordana Fontana-Giusti, Routledge, 2012
14. *Towards Global human settlements: Constantinos Doxiadis as entrepreneur, coalition-builder and Visionary*, Ray Bromley, University at Albany, State University of New York, 2013, σελ. 316-340
15. *Η πολεοδομία στην Ελλάδα από το 1949 έως το 1974*, Πρακτικά, 2ο Συνέδριο Εταιρείας Ιστορίας της πόλης και της πολεοδομίας, Παναγιώτης Τουρκινιώτης, Η αρχαία και η μοντέρνα πόλη στο έργο του Κωνσταντίνου Δοξιάδη, Βόλος, 2000
16. *Η αρχαιολογία της ελληνικής κατοικίας, χθες και σήμερα*, Marie-Christine Hellmann, σελ. 6-15

ΑΡΧΕΙΟ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Α. ΔΟΞΙΑΔΗ

1. *Apollonion Porto Rafti: Sketches by C. A. Doxiadis (1968)*, φάκελος 19984
2. *Apollonion Porto Rafti: Sketches by C. A. Doxiadis (1971)*, φάκελος 19984
3. *APR House types*, Φάκελος 20015

4. Φάκελος 27456
5. Φάκελος 27469
6. Φάκελος 27711
7. Φάκελος 27717
8. *A private Estate on the coast of Attica*
9. *Greece Reports*, Dox-EA 45-57, May-Dec 1961, Φάκελος 34727

ΑΡΘΡΑ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

1. *The Apollonion in Attica: A bricklayer's dream*, Panayis Psomopoulos, *Ekistics*, Vol. 52, No. 312, May/June 1985, σελ. 273-278
2. *Building Communities*, *DA Review*, Vol. 9, No. 84, April 1973, σελ. 1-15
3. *Μια μέθοδος για την αρχιτεκτονική της λαϊκής κατοικίας*, Κ. Δοξιάδης, περιοδικό Αρχιτεκτονική, φυλλάδιο 2, 1957, σελ. 39-45
4. *Ekistics: Reviews on the problems and science of human settlements, Revitalizing urban Centers*, Vol. 37, No. 219, February 1974
4. *Ancient town-planning*, F. Haverfield, The Clarendon Press, 28 November 2004
5. *New Aluminum Settlement: Aspra Spitia, Greece*, Th. Dascalopoulos, *Ekistics*, Vol. 16, No. 94, September 1963, σελ. 170-172
6. *Aspra Spitia: The first neighbourhood*, Doxiadis Associates, *Ekistics*, Vol. 17, No. 103, June 1964, σελ. 385-390
7. *Aspra Spitia: a feeling of tradition in a modern community plan concept*, Andreas Simeon, *DA Review*, Vol. 1, No. 4, April 1965, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, σελ. 8-11
8. *Ekistics: the science of human settlements*, *Science*, 23 Oct 1970, Vol. 170, Issue 3956, pp. 393-404, DOI: 10.1126/science.170.3956.393

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΗ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

1. Τοπίο, Απολλώνιο, Κωνσταντίνος Δοξιάδης, Συνέντευξη της ζωγράφου Ευφροσύνης Δοξιάδη στην αρχαιολόγο Ειρήνη Γρατσία, 8 Οκτωβρίου 2013, <https://www.greekarchitects.gr/gr/home>
2. Ιστορικός τόπος το «Απολλώνιο» του Κωνσταντίνου Δοξιάδη στο Πόρτο Ράφτη, 19 Φεβρουαρίου 2014, <https://www.archaiologia.gr/>
3. Διατηρητέο το "Απολλώνιο" του Δοξιάδη, αλλά κατόπιν εορτής, Δημήτρης Γρηγορόπουλος, 20 Φεβρουαρίου 2014, ιστοσελίδα B2Green, <https://www.b2green.gr/el/index.php>
4. Οικισμός Απολλώνιο, Πόρτο Ράφτη, Κατεδαφίστηκε μέρος του οικισμού που σχεδίασε ο Κ. Δοξιάδης

τη δεκαετία του 1970, 18 Δεκεμβρίου 2011, <https://www.greekarchitects.gr/gr/home>

5. Απόφαση ΣΤΕ για κατεδάφιση κτηρίων στο Απολλώνιο, 3 Ιουλίου 2013, <https://www.monumenta.org/index.php>

6. Ιστορικός τόπος έχει χαρακτηριστεί το οικιστικό συγκρότημα «Απολλώνιο», Ο πρότυπος οικισμός στο Πόρτο Ράφτη, με την υπογραφή του αρχιτέκτονα Κ. Δοξιάδη, 23 Φεβρουαρίου 2014, <https://www.naftemporiki.gr/>

7. Απολλώνιο, Το ακρωτηριασμένο όνειρο του Δοξιάδη, Αδαμοπούλου Μαίρη, 7 Μαρτίου 2014, <https://www.tanea.gr/>

8. Το όραμα του Κωνσταντίνου Δοξιάδη, Σώτη Τριανταφύλλου, 29 Μαΐου 2014, <https://www.bookpress.gr/>

9. Για το σπίτι του Κ. Δοξιάδη στο 'Απολλώνιο' Πόρτο Ράφτη, Κώστας Τσιαμπάος, 10 Νοεμβρίου 2011, <https://kostastsiambaos.blogspot.com/2011/11/blog-post.html>

10. Η πολεοδομία της κλασικής περιόδου, Prof. Dr. W. Hoerpfner, 4 Δεκεμβρίου 2013, ιστοσελίδα Εκήβολος, <https://ekivolosblog.wordpress.com/>

11. Priene, the perfect polis, 27 January 2016, <http://beautifulcity2015.weebly.com/>

12. Δημήτρης Πικιώνης, ο αρχιτέκτονας της «Γενιάς του '30». Μεταπολεμικές κληρονομίες, εκλεκτικές συγγένειες και αντιπαλότητες, Δημήτρης Φιλιππίδης, 4 Σεπτεμβρίου 2018, <http://aftercrisisblog.blogspot.com/2018/09/30.html>

13. Γλίτωσε την μπουλντόζα το Απολλώνιο του Δοξιάδη, Τράτσα Μάχη, 21 Φεβρουαρίου 2014, <https://www.tovima.gr/>

ΟΜΙΛΙΕΣ

1. Ομιλία εκδήλωσης για την παρουσίαση της έκδοσης από το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος του βιβλίου «Ο Κωνσταντίνος Δοξιάδης και το Έργο του» στο Μουσείο Μπενάκη στις 9 Ιανουαρίου 2009

2. Κωνσταντίνος Δοξιάδης: ο ταξιδευτής Αρχιμάστορας, ομιλητές: Βλαχογιάννη Αιμιλία, Δρυμώτης Ανδρέας, Πολλάλης Σπύρος, 15 Δεκεμβρίου 2015, <https://www.blod.gr/lectures/konstantinos-doksisadis-o-taksidaytis-arhimastoras/>

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Άρης Κωνσταντινίδης - Κωνσταντίνος Δοξιάδης, μία παράλληλη μελέτη της σκέψης και του έργου τους, Δημοπούλου Ειρήνη, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνείο Κρήτης, 2016-2017

2. Μετασχηματισμοί και θεωρητικές μεταγραφές του κτιρίου οργανισμού Δοξιάδη στην Αθήνα, Παπαδάκη Μαρίνα-Χαρά, Πουλάκη Ευαγγελία, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνείο Κρήτης, 2015

3. Η πόλη του μέλλοντος του Δοξιάδη, μεταξύ μετεωρισμού και ανθρωπίνης πραγματικότητας, Βασίλειος Μ. Ιωαννίδης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2012

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

1. <https://www.google.gr/maps/>
2. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
3. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
4. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 304
5. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 306
6. Γράμμα του Σπύρου Δοξιάδη, 5 Νοεμβρίου 1935, φάκελος 18507, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
7. Γράμμα του Θωμά Δοξιάδη, 19 Φεβρουαρίου 1936, φάκελος 18507, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
8. Γράμμα του Απόστολου Δοξιάδη, 21 Μαρτίου 1936, φάκελος 18507, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
9. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 320
10. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 207
11. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 207
12. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 207
13. Περίπτερο λαϊκής τέχνης, Κάτοψη με χαράξεις, Δημήτρης Πικιώνης, 1938, ΑΝΑ_67_20_75, Αρχείο Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής
14. <https://www.archetype.gr/blog/arthro/to-aranta-anikodomisis-tou-konstantinou-a-doxiadi-kai-tou-adriano-olivet-ti-metaxi-sigkentrotikis-kai-mi-sigkentrotikis-politikis>
15. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), *Αναφορά στον Ιππόδαμο*, Δημήτρης Φιλίππιδης, 2015, εκδόσεις Μέλισσα, σελ. 307
16. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 421
17. Προσωπική επεξεργασία
18. <https://edromos.gr/ta-aspra-spitia-tou-giwrrou-theoxarh/>
19. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 424
20. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 46
21. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 47
22. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 47
23. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 47
24. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 47
25. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 53
26. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 61
27. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 62
28. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 62
29. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 232
30. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 63
31. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 256
32. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 250
33. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 19
34. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 76
35. http://12dim-athin.att.sch.gr/3_gitionia_photos.htm
36. *Balancing Acts Between Ancient and Modern Cities: The Ancient Greek Cities Project of C. A. Doxiadis*, Mantha Zarmakoupi, Architectural Histories, Art. 19, 2015, σελ. 2
37. Εικ. 34, *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 39
38. Εικ. 35-36, *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 39
39. *Balancing Acts Between Ancient and Modern Cities: The Ancient Greek Cities Project of C. A. Doxiadis*, Mantha Zarmakoupi, Architectural Histories, Art. 19, 2015, σελ. 8
40. <http://cw.routledge.com/textbooks/9780415498647/images17.asp>
41. <https://www.avenzamaps.com/maps/510198/delos-ancient-site-map>
42. Μεταφρασμένος πίνακας από *Building Communities*, DA Review, Vol. 9, No. 84, April 1973, σελ. 3
43. Μεταφρασμένος πίνακας από *Building Communities*, DA Review, Vol. 9, No. 84, April 1973, σελ. 3
44. *The Ancient Greek City and the City of the Present*, Doxiadis Associates - Consultants on Development and Ekistics, Athens,

- 1964, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, φάκελος 2701, σελ. 12
45. *Building Communities*, DA Review, Vol. 9, No. 84, April 1973, σελ. 3
46. *The Ancient Greek City and the City of the Present*, Doxiadis Associates - Consultants on Development and Ekistics, Athens, 1964, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη, φάκελος 2701, σελ. 74
47. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 292
48. Προσωπική επεξεργασία
49. Το χρονικό του Απολλώνιου, Πόρτο Ράφτη, 1982
50. <https://www.marko.gr/ena-vivlio-gia-to-makrino-kai-prosfato-parellthon-tou-porto-raffi/>
51. Το χρονικό του Απολλώνιου, Πόρτο Ράφτη, 1982
52. Προσωπική επεξεργασία
53. Φάκελος 20054, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
54. Φάκελος 20054, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
55. *Greece Reports*, 45-57, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
56. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 383
57. <https://cycladetravel51674912.wordpress.com/2018/11/04/delos-the-sacred-island/>
58. Φάκελος 20054, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
59. Προσωπική επεξεργασία
60. Το χρονικό του Απολλώνιου, Πόρτο Ράφτη, 1982
61. Το χρονικό του Απολλώνιου, Πόρτο Ράφτη, 1982
62. Το χρονικό του Απολλώνιου, Πόρτο Ράφτη, 1982
63. Το χρονικό του Απολλώνιου, Πόρτο Ράφτη, 1982
64. <https://www.tanea.gr/2014/03/07/lifearts/to-akrwitiriasmeno-oneiro-toy-doksiadi/>
65. Το χρονικό του Απολλώνιου, Πόρτο Ράφτη, 1982
66. Το χρονικό του Απολλώνιου, Πόρτο Ράφτη, 1982
67. Το χρονικό του Απολλώνιου, Πόρτο Ράφτη, 1982
68. <https://www.greekarchitects.gr/gr/%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B9%CF%84%CE%B5%CE%BA%CF%84%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82-%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%B5%CF%82/%CF%84%CE%BF%CF%80%CE%AF%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BB%CF%8E%CE%BD%CE%B9%CE%BF-%CE%BA%CF%89%CE%BD%CF%83%CF%84%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CF%82-%CE%B4%CE%BF%CE%BE%CE%B9%CE%AC%CE%B4%CE%B7%CF%82-id7813>
69. <https://www.kathimerini.gr/754727/article/politismos/polh/diathrhteos-alla-katopin-eorthis>
70. <https://www.kathimerini.gr/754727/article/politismos/polh/diathrhteos-alla-katopin-eorthis>
71. Το χρονικό του Απολλώνιου, Πόρτο Ράφτη, 1982
72. Το χρονικό του Απολλώνιου, Πόρτο Ράφτη, 1982
73. Φάκελος 20015, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
74. Το χρονικό του Απολλώνιου, Πόρτο Ράφτη, 1982
75. Προσωπική επεξεργασία
76. Προσωπική επεξεργασία
77. Το χρονικό του Απολλώνιου, Πόρτο Ράφτη, 1982
78. Προσωπική επεξεργασία
79. Το χρονικό του Απολλώνιου, Πόρτο Ράφτη, 1982
80. Προσωπική επεξεργασία
81. Προσωπική επεξεργασία
82. Το χρονικό του Απολλώνιου, Πόρτο Ράφτη, 1982
83. Προσωπική επεξεργασία
84. Προσωπική επεξεργασία
85. Φάκελος 27711, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
86. Φάκελος 27711, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
87. Φάκελος 27711, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
88. Φάκελος 20015, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

89. Το χρονικό του Απολλώνιου, Πόρτο Ράφτη, 1982
90. Προσωπική επεξεργασία
91. Προσωπική επεξεργασία
92. Προσωπική επεξεργασία
93. Προσωπική επεξεργασία
94. Μέθοδοι για την μάχη, φάκελος 19055, ΣΔ-ΔΣ 3175, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
95. Μέθοδοι για την μάχη, φάκελος 19055, ΣΔ-ΔΣ 3175, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
96. <https://arkitektur-n.no/artikler/byboligen-1>
97. Προσωπική επεξεργασία
98. Προσωπική επεξεργασία
99. <https://www.google.gr/maps/>
100. http://www.culture2000.tee.gr/ATHENS/GREEK/BUILDINGS/BUILD_TEXTS/B46_t.html
101. http://www.culture2000.tee.gr/ATHENS/GREEK/BUILDINGS/BUILD_TEXTS/B46_t.html
102. Προσωπική επεξεργασία
103. Προσωπική επεξεργασία
104. Εικ. 1, σελ. 644, *Transformation of house typology in the ancient Priene city*, Neslihan Kulözü, Melda Açmaz, Faculty of Architecture, Middle East Technical University, Turkey
105. <https://cursarhitectura.wordpress.com/about/>
106. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 381
107. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος
108. Μια μέθοδος για την αρχιτεκτονική της λαϊκής κατοικίας, Κ. Δοξιάδης, περιοδικό Αρχιτεκτονική, φυλλάδιο 2, 1957, σελ. 39
109. Μια μέθοδος για την αρχιτεκτονική της λαϊκής κατοικίας, Κ. Δοξιάδης, περιοδικό Αρχιτεκτονική, φυλλάδιο 2, 1957, σελ. 40
110. Μια μέθοδος για την αρχιτεκτονική της λαϊκής κατοικίας, Κ. Δοξιάδης, περιοδικό Αρχιτεκτονική, φυλλάδιο 2, 1957, σελ. 41
111. Μια μέθοδος για την αρχιτεκτονική της λαϊκής κατοικίας, Κ. Δοξιάδης, περιοδικό Αρχιτεκτονική, φυλλάδιο 2, 1957, σελ. 42
112. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος
113. *Aspra Spilia: The first neighbourhood*, Doxiadis Associates, Ekistics, Vol. 17, No. 103, June 1964, σελ. 388
114. Προσωπική επεξεργασία
115. Προσωπική επεξεργασία
116. *Aspra Spilia, A feeling of tradition in a modern community plan concept*, Andreas Simeon, DA Review, Vol. 1, No. 4, April 1965, σελ. 11
117. Εικ. 119, *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 117
118. Εικ. 121, *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 121
119. Εικ. 57, *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 59
120. Προσωπική επεξεργασία
121. Το χρονικό του Απολλώνιου, Πόρτο Ράφτη, 1982
122. el.wikipedia.org/wiki/Ακρόπολη
123. Προσωπική επεξεργασία
124. Προσωπική επεξεργασία
125. Προσωπική επεξεργασία
126. Εικ. 108, *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 102
127. Εικ. 91, *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 92
128. *Apollonion Porto Raffi: Sketches by C. A. Doxiadis (1968)*, φάκελος 19984, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
129. Προσωπική επεξεργασία
130. Φάκελος 27456, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
131. Προσωπική επεξεργασία
132. Προσωπική επεξεργασία
133. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρσης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 439

134. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος, σελ. 187
135. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης, *Κείμενα, Σχέδια, Οικισμοί*, Αλέξανδρος-Ανδρέας Κύρτης, Αθήνα, 2006, εκδόσεις Ίκαρος
136. *APR House types*, φάκελος 20015, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
137. *APR House types*, φάκελος 20015, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
138. *APR House types*, φάκελος 20015, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
139. *APR House types*, φάκελος 20015, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
140. *APR House types*, φάκελος 20015, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
141. Το χρονικό του Απολλωνίου, *Πόρτο Ράφτη*, 1982
142. Προσωπική επεξεργασία
143. *Space Desing*, no.143, July 1976, σελ. 57
144. *Space Desing*, no.143, July 1976, σελ. 57
145. *Space Desing*, no.143, July 1976, σελ. 57
146. *Space Desing*, no.143, July 1976, σελ. 57
147. *Space Desing*, no.143, July 1976, σελ. 57
148. Το χρονικό του Απολλωνίου, *Πόρτο Ράφτη*, 1982
149. Το χρονικό του Απολλωνίου, *Πόρτο Ράφτη*, 1982
150. Προσωπική επεξεργασία
151. Προσωπική επεξεργασία
152. *Space Desing*, no.143, July 1976, σελ. 57
153. *Space Desing*, no.143, July 1976, σελ. 57
154. *Space Desing*, no.143, July 1976, σελ. 57
156. *Space Desing*, no.143, July 1976, σελ. 57
157. Το χρονικό του Απολλωνίου, *Πόρτο Ράφτη*, 1982
158. Προσωπική επεξεργασία
159. Προσωπική επεξεργασία
160. Φάκελος 27717, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
161. Φάκελος 27717, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
162. Φάκελος 27717, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
163. Φάκελος 27717, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
164. Προσωπική επεξεργασία
165. Φάκελος 27717, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
166. Φάκελος 27717, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
167. Φάκελος 27717, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
168. Φάκελος 27717, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
169. Προσωπική επεξεργασία
170. Φάκελος 27717, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
171. Φάκελος 27717, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
172. Φάκελος 27717, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
173. Φάκελος 27717, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
174. Φάκελος 27717, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
175. Προσωπική επεξεργασία
176. *Μια μέθοδος για την αρχιτεκτονική της λαϊκής κατοικίας*, Κ. Δοξιάδης, περιοδικό Αρχιτεκτονική, φυλλάδιο 2, 1957, σελ. 41
177. *Μια μέθοδος για την αρχιτεκτονική της λαϊκής κατοικίας*, Κ. Δοξιάδης, περιοδικό Αρχιτεκτονική, φυλλάδιο 2, 1957, σελ. 41
178. *Μια μέθοδος για την αρχιτεκτονική της λαϊκής κατοικίας*, Κ. Δοξιάδης, περιοδικό Αρχιτεκτονική, φυλλάδιο 2, 1957, σελ. 45
179. *Μια μέθοδος για την αρχιτεκτονική της λαϊκής κατοικίας*, Κ. Δοξιάδης, περιοδικό Αρχιτεκτονική, φυλλάδιο 2, 1957, σελ. 45
180. *Greece Reports*, Dox-EA 45-57, May-Dec 1961, Φάκελος 34727, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
181. *Greece Reports*, Dox-EA 45-57, May-Dec 1961, Φάκελος 34727, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

182. *Apollonion Porto Raffi: Sketches by C. A. Doxiadis (1968)*, φάκελος 19984, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
183. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
184. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
185. <https://alpharap.blogspot.com/2018/08/mytilineos-mytilineos-metallurgy-units.html>
186. *Balancing Acts Between Ancient and Modern Cities: The Ancient Greek Cities Project of C. A. Doxiadis*, Mantha Zarmakoupi, *Architectural Histories*, Art. 19, 2015, σελ. 9
187. <https://www.jutamji.hr/kultura/art/mies-van-der-rohe-ofac-staklenih-nobodera-bio-je-bezosjecajni-kontrol-frik-i-divio-sehitleru/800386/>
188. <https://sites.google.com/site/architektonikenesion/ta-spitia-ton-nesion-pou-anekoun-stis-kyklades/architektonike-dodekaneson>
189. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
190. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
191. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
192. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
193. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
194. Εικ. 499, Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδόσεις Μέλισσα, σελ. 336
195. Προσωπική επεξεργασία
196. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
197. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
198. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
199. Εικ. 496, Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδόσεις Μέλισσα, σελ. 335
200. Εικ. 502, Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδόσεις Μέλισσα, σελ. 337
201. <http://www.hrpub.org/download/20170930/CEA4-14810255.pdf>
202. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
203. Οικία Καραμάνου, Όψη με θέα προς την οδό Ηρακλείου, Δημήτρης Πικιώνης, 1925, ANA_67_07_13, Αρχείο Νεοελληνικής Αρχιτεκτονικής
204. Εικ. 501, Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδόσεις Μέλισσα, σελ. 337
205. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
206. *APR general layout, ground floor plan*, φάκελος 20015, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
207. Προσωπική επεξεργασία
208. *APR general layout, first floor plan*, φάκελος 20015, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
209. Προσωπική επεξεργασία
210. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
211. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
212. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
213. http://www.bifurcaciones.cl/2005/06/la-interaccion-entre-cine-y-arquitectura/bifurcaciones_003_sketches-for-villa-meyer/
214. Εικ. , Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδόσεις Μέλισσα, σελ.
215. Εικ. , Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδόσεις Μέλισσα, σελ.
216. Εικ. , Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδόσεις Μέλισσα, σελ.
217. Εικ. , Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδόσεις Μέλισσα, σελ.
218. Εικ. , Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδόσεις Μέλισσα, σελ.
219. Εικ. , Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλιππίδης, 2015, εκδόσεις Μέλισσα, σελ.
220. From Doxiadis' Theory to Pikionis' Work, Reflections of Antiquity in Modern Architecture, Kostas Tsiambaos, Routledge, σελ. 120
221. *Apollonion Porto Raffi: Sketches by C. A. Doxiadis (1971)*, φάκελος 19984, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
222. Εικ. 101, *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 96
223. Φάκελος 19054, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη

224. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
225. Προσωπική επεξεργασία
226. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
227. Προσωπική επεξεργασία
228. Προσωπική επεξεργασία
229. Εικ. 500, Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλίππιδης, 2015, εκδόσεις Μέλισσα, σελ. 337
230. Φάκελος 19054, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
231. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
232. Φάκελος 19946, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
233. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλίππιδης, 2015, εκδόσεις Μέλισσα, σελ. 338
234. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
235. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλίππιδης, 2015, εκδόσεις Μέλισσα, σελ. 338
236. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλίππιδης, 2015, εκδόσεις Μέλισσα, σελ. 338
237. Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλίππιδης, 2015, εκδόσεις Μέλισσα, σελ. 338
238. Εικ. 504, Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλίππιδης, 2015, εκδόσεις Μέλισσα, σελ. 338
239. Εικ. 508, Κωνσταντίνος Α. Δοξιάδης (1913-1975), Αναφορά στον Ιππόδαμο, Δημήτρης Φιλίππιδης, 2015, εκδόσεις Μέλισσα, σελ. 338
240. Εικ. 100, *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 96
241. Εικ. 102, *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 96
242. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
243. Προσωπική επεξεργασία
244. <https://www.google.gr/maps/>
245. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
246. Εικ. 135, *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 129
247. Επεξεργασία σε εικ. 136, *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 129
248. Εικ. 137, *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 129
249. Προσωπική επεξεργασία
250. Εικ. 150, *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 140
251. Εικ. 151, *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 140
252. Εικ. 152, *Building Entopia*, C. A. Doxiadis, Athens Publishing Center, 1975, σελ. 140
253. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
254. Οικισμός Αιζωνής, Γλυφάδα, Δρόμος του οικισμού 953, ANA_67_30_86, Δημήτρης Πικιώνης, 1955
255. Οικισμός Αιζωνής, Γλυφάδα, Προοπτικό οικισμού, ANA_67_30_148, Δημήτρης Πικιώνης, 1953-1955
256. Οικισμός Αιζωνής, Γλυφάδα, Σκίτσο οικισμού, ANA_67_30_160, Δημήτρης Πικιώνης, 1953-1955
257. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
258. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
259. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
260. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
261. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
262. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
263. *Apollonion Porto Rafi: Sketches* by C. A. Doxiadis (1968), φάκελος 19984, σελ. 88, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
264. Φάκελος 2771 I, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
265. Φάκελος 2771 I, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
266. Φάκελος 2771 I, Αρχείο Κωνσταντίνου Α. Δοξιάδη
267. Το χρονικό του Απολλωνίου, Πόρτο Ράφτη, 1982
268. Προσωπική επεξεργασία

